

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

***«ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ
ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ»***

ΚΩΣΤΑΚΗ ΙΩΑΝΝΑ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 2012

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: ΜΘ09021

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΗΜΙΤΗ ΜΑΡΙΑΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο πανεπιστήμιο του Πειραιά (ΠΑ. ΠΕΙ.) και συγκεκριμένα στον ε' κύκλο του μεταπτυχιακού προγράμματος διεθνών και ευρωπαϊκών σπουδών.

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, Σημίτη Μαριλένα, η οποία επέβλεψε την εργασία μου και με βοήθησε στη συγκρότηση και ολοκλήρωσή αυτής. Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω επίσης στην οικογένειά μου καθώς και σε όλους όσους μου συμπαραστάθηκαν κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της αλλά και γενικότερα καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Η εργασία αφορά στη διερεύνηση των νέων τάσεων πολιτικής συμπεριφοράς και συμμετοχής των νέων στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Η άποψη που έχει παγιωθεί τα τελευταία χρόνια και υποστηρίζει ότι οι νέοι καταδεικνύουν μια απάθεια όσον αφορά στα πολιτικά δρώμενα μου κέντρισε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον. Ανήκοντας και η ίδια στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα θέλησα να εξακριβώσω για το αν πρόκειται εν τέλει για α-πολιτικοποίηση και αδιαφορία της γενιάς μου ή απλά για την απόρριψη των υφιστάμενων παραδοσιακών θεσμών και μορφών πολιτικής συμμετοχής. Εάν τελικά οι νέοι εξακολουθούν να δείχνουν πολιτικό ενδιαφέρον, τότε ποιοι είναι οι νέοι τρόποι που επιλέγουν για την πολιτική τους έκφραση και την ανάμειξή τους στο πολιτικό γίγνεσθαι;

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	2
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1- ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	
1.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	8
1.2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	11
1.3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ.....	14
1.4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ.....	16
1.5. ΝΕΟΤΗΤΑ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	
2.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ).....	20
2.2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ).....	26
2.3. ΘΕΩΡΙΑ ΜΕΤΑΪΛΙΣΜΟΥ.....	31
2.4. ΜΕΤΑΪΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΥΡΩΠΗ.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3- ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

3.1. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ.....	41
3.2. ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ/ΑΙΤΗΜΑΤΟΣ.....	46
3.3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ.....	51
3.4. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ (ΜΚΟ).....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4- ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

4.1. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ.....	61
4.2. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	67
4.3. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΝΕΟΙ.....	71
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

Πανεπιστήμιο

Κατάσταση πινάκων

πίνακας 1: Involvement in political life to ensure that one' s voice is heard {flash eurobarometer No 202,2007}.....	27
πίνακας 2: Political actions to ensure that one' s voice is heard by policymakers-Greece {flash eurobarometer No 202,2007}.....	28
πίνακας 3: Goals for the future-EU27 {eurobarometer standard 69, 2008}.....	35
πίνακας 4: Postmaterial index {eurobarometer standard 69, 2008}.....	37
πίνακας 5: New items of political participation {euyoupart, 2004}.....	43
πίνακας 6: Frequency of political consumerism among youth {European social survey, 2002}.....	66
πίνακας 7: Important opportunities and challenges of the application of ICT to participation {european e-participation summary, 2009}.....	68
πίνακας 8: The e-participation projects {Momentum Final Report, 2010}.....	69
πίνακας 9: Διαδικασία ηλεκτρονικής διαβούλευσης στο e-lexis {Υπηρεσία εφαρμογής ευρωπαϊκών προγραμμάτων}.....	77

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία δομείται σε τέσσερα κεφάλαια και ολοκληρώνεται με τον επίλογο όπου παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα των όσων μελετήθηκαν.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η αποσαφήνιση ορισμένων όρων της Πολιτικής Επιστήμης για λόγους κατανόησης. Αναλύονται οι συγγενείς έννοιες της πολιτικής συμπεριφοράς και συμμετοχής καθώς και της πολιτικής κουλτούρας και κοινωνικοποίησης. Στη συνέχεια, διευκρινίζεται ο όρος της νεότητας και προσδιορίζεται το εύρος των ηλικιών στο οποίο αναφέρεται η μελέτη μας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα που αφορούν την πολιτική συμμετοχή των νέων στην Ελλάδα και την Ευρώπη του σήμερα. Αναλύεται η θεωρία του μεταυλισμού καθώς πολλοί είναι εκείνοι που τη συνδέουν με την ανάδυση των νέων μορφών πολιτικής συμμετοχής. Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία που παρατίθενται σχετικά με το επίπεδο του μεταυλισμού στη σύγχρονη Ευρώπη.

Το τρίτο κεφάλαιο αφορά την παρατηρούμενη απομάκρυνση των νέων από τους παραδοσιακούς τύπους πολιτικής συμμετοχής και την προτίμησή τους σε εξωθεσμικές μορφές της. Κρίθηκε επομένως απαραίτητο να παρουσιαστούν αναλυτικά οι δημοφιλέστερες από τις μορφές πολιτικής συμμετοχής που προτιμούν οι νέοι σήμερα (ο πολιτικός καταναλωτισμός, η υπογραφή ενός υπομνήματος/αιτήματος, η συμμετοχή σε μια διαμαρτυρία ή και σε μία μη κυβερνητική οργάνωση.)

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της ηλεκτρονικής συμμετοχής και επεξηγείται ο λόγος για τον οποίον η Ευρωπαϊκή Ένωση τη θεωρεί τόσο σημαντική. Εξετάζεται επίσης η υπόθεση ότι το διαδίκτυο επιδρά στην πολιτική συμπεριφορά των νέων προσφέροντάς τους όλο και περισσότερες δυνατότητες έκφρασης και συμμετοχής.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτική συμπεριφορά, πολιτική συμμετοχή, νέοι, Ευρωπαϊκή Ένωση μεταυλισμός, πολιτικός καταναλωτισμός, υπογραφή υπομνήματος, διαμαρτυρία, μη κυβερνητική οργάνωση, ηλεκτρονική συμμετοχή.

ABSTRACT

This dissertation consists of four chapters and the conclusions. In the conclusions the main findings of the previous analysis are summarized.

In the first chapter, certain concepts of Political Science (“political behaviour”, “political participation”, “political culture”, “political socialization”) are clarified. Next, the term “youth” is analysed and the range of ages the dissertation focuses on is specified.

The second chapter presents theoretical and empirical data which are relevant to the political participation of young people in Greece and Europe in our days. Following, the theory of post-materialism is analysed. In the academic bibliography post-materialism is presented as a significant factor contributing to the emergence of new forms of political participation. Especially interesting is the data which is presented regarding the level of post-materialism in modern Europe.

The third chapter focuses on the alienation of young people from the traditional types of political participation and their preference to extra-institutional forms of participation. Consequently, the most popular of these forms of participation (political consumerism, signing a petition, participation in a protest march or in Non-Governmental Organisation) are analyzed in detail.

The fourth and final chapter analyses the meaning of electronic participation and presents the reason why the European Union considers electronic participation significant for contemporary democracies. The hypothesis that the Internet influences the political behaviour of the young by providing them with increasingly new possibilities and opportunities of participation and expression is investigated.

Keywords: *political behaviour, political participation, youth, young, European Union, post-materialism, political consumerism, signing a petition, protest, non-governmental organisation, electronic participation, e-participation*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση των νέων με την πολιτική αποτελούσε ανέκαθεν ζήτημα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και έντονου προβληματισμού. Πολλοί είναι εκείνοι που προσπαθούν να καταλάβουν το λόγο για τον οποίο τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πολιτική απάθεια στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες και μια τάση α-πολιτικοποίησης κυρίως από την πλευρά των νεότερων ηλικιακών ομάδων.

Είναι γεγονός πως όλες οι έρευνες για τις πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις των νέων καταδεικνύουν μια έντονη αμφισβήτηση και απαξίωση του πολιτικού συστήματος και των πολιτικών αξιών. Δεδομένου ότι η νεολαία αποτελεί το πιο δυναμικό κομμάτι της κοινωνίας, με δυνατότητα παρέμβασης, εξέλιξης και πρόκλησης μεγάλων αλλαγών, κρίθηκε ότι το αντικείμενο μελέτης χρίζει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Σκοπό της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της πολιτικής συμπεριφοράς των νέων στην Ελλάδα και την Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα οι νέες τάσεις, που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται από τη μια στους νέους και από την άλλη στις νέες μορφές της πολιτικής τους έκφρασης, που διαφοροποιούνται πλέον αρκετά από τις παραδοσιακές του παρελθόντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1- Πολιτική συμπεριφορά

1.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η πολιτική συμπεριφορά αποτελεί βασική έννοια της Πολιτικής Επιστήμης και για την πλήρη ανάλυσή της απαιτείται η διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στη διαμόρφωση και την εκδήλωσή της. Τι ακριβώς όμως νοείται με τον όρο “Πολιτική Συμπεριφορά” και πώς αυτή συνδέεται με τον τομέα της Πολιτικής Επιστήμης ;

«Η πολιτική επιστήμη αποτελεί συστατικό κλάδο των κοινωνικών επιστημών και αποσκοπεί στη μελέτη του πολιτικού φαινομένου, τόσο των πηγών του όσο και των συνεπειών του.» (<http://www.hpsa.gr/>) Κατηγοριοποιείται σε διάφορους σύγχρονους κλάδους όπως, για παράδειγμα, σ' αυτούς της Πολιτικής Κοινωνιολογίας, της Πολιτικής Ψυχολογίας, των Διεθνών Σχέσεων, της Συγκριτικής Πολιτικής, κ. άλ. Η Πολιτική Ψυχολογία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Α. -Ι. Δ. Μεταξάς έχει ως αντικείμενο μελέτης τις ψυχολογικές προϋποθέσεις και συνθήκες της πολιτικής συμπεριφοράς. Χωρίζεται δε σε τρία κύρια θέματα μελέτης ένα από τα οποία είναι η Πολιτική Κοινωνικοποίηση ενώ άμεση είναι και η σχέση της με την Κοινωνική Ψυχολογία. (Μεταξάς, 2001)

Επομένως η πολιτική συμπεριφορά αποτελεί τομέα έρευνας της Πολιτικής Επιστήμης. Βασικός της στόχος είναι η μελέτη της συμπεριφοράς του ατόμου όταν αυτή είτε έχει πολιτικά κίνητρα είτε συνέπειες στο πολιτικό σύστημα. Οι ρόλοι τους οποίους ασκεί ο πολίτης, πώς οδηγείται στην επιλογή τους, ποιοι παράγοντες επιδρούν στον τρόπο άσκησης τους καθώς και σε τι οφείλεται μια πιθανή αποχή από την άσκηση τους αποτελούν βασικά ζητήματα ενδιαφέροντος του τομέα της πολιτικής συμπεριφοράς. Συναφής έννοια με αυτή της πολιτικής συμπεριφοράς είναι η έννοια της πολιτικής δράσης η οποία όμως χρησιμοποιείται όταν αντικείμενο αναφοράς είναι η κοινωνική ομάδα και όχι μεμονωμένα το άτομο. (Παντελίδου-Μαλούτα Μ. ,1993)

Όπως αναφέρει και η κυρία Παντελίδου-Μαλούτα στο βιβλίο της για την πολιτική συμπεριφορά: «η πολιτική συμπεριφορά παραπέμπει γενικότερα στον τρόπο με τον οποίο ο πολίτης δρα στο χώρο της πολιτικής δράσης, τρόπος που δεν περιορίζεται,

βέβαια στην περιοδική άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, αφού εκτός από τον ρόλο του ψηφοφόρου, δυνητικά, ο πολίτης ασκεί και πολλούς άλλους πολιτικούς ρόλους, των οποίων η υποκειμενική βαρύτητα είναι, μάλιστα, πολύ μεγαλύτερη.» (Παντελίδου-Μαλούτα Μ. , 1993: 12-13)

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Οι παράγοντες επιρροής της πολιτικής συμπεριφοράς ποικίλλουν και θα μπορούσαν κάλλιστα να χωριστούν σε δύο βασικές κατηγορίες: στους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς. Οι εξωτερικοί έχουν να κάνουν με την πολιτική κουλτούρα ενός κράτους και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός πολιτικού συστήματος ενώ οι εσωτερικοί σχετίζονται με τα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε πολίτη. (Παντελίδου-Μαλούτα Μ. , 1993)

Σύμφωνα με έρευνες οι βασικοί εσωτερικοί παράγοντες επιρροής της πολιτικής συμπεριφοράς είναι: (Παντελίδου-Μαλούτα Μ. , 1993)

- ✓ Η ηλικία
- ✓ Το φύλο
- ✓ Η κοινωνική θέση (συνδυαστικά με το μορφωτικό επίπεδο, το επίπεδο εισοδήματος, κ. άλ.)
- ✓ Η κοινωνική κινητικότητα (ανοδική ή καθοδική)
- ✓ Οι ιδεολογικές μεταβλητές (π. χ. αυτοτοποθέτηση του ατόμου στον άξονα αριστεράς-δεξιάς και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις)

Η μεταβλητή της ηλικίας, που μας απασχολεί στην συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί κοινά αποδεκτό παράγοντα επιρροής της πολιτικής συμπεριφοράς. Σε κάθε στάδιο της ανθρώπινης ζωής αναμφίβολα οι αντιλήψεις, τα πρότυπα και γενικότερα οι συνθήκες ζωής του ατόμου διαφέρουν.

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και μια τρίτη κατηγορία (εκτός δηλαδή των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων) που περιλαμβάνει όλους τους υπόλοιπους

παράγοντες επιρροής της πολιτικής συμπεριφοράς όπως, για παράδειγμα, μια αρνητική ή μια θετική περίοδος της ζωής ενός ατόμου, που θα μπορούσε να επηρεάσει το πολιτικό του ενδιαφέρον και την πολιτική του συμμετοχή. (Παντελίδου-Μαλούτα Μ., 1993) Τέλος, οι διάφορες ιστορικές περίοδοι που διανύει μία χώρα αποτελούν σημαντικό διαμορφωτικό παράγοντα της πολιτικής συμπεριφοράς. (Παναγιωτοπούλου Ρ., 1994)

Στο σημείο αυτό θα ήταν ορθό να διευκρινιστεί ότι η επίδραση όλων των προαναφερθέντων παραγόντων ουδόλως μπορεί να μας οδηγήσει σε αναμενόμενες συμπεριφορές και απόλυτα συμπεράσματα παρά μόνο στην καταγραφή ευρύτερων στατιστικών τάσεων. Αναμφισβήτητα αποτελούν βασικές μεταβλητές όμως η επίδρασή τους δεν είναι ούτε δεδομένη ούτε παντοτινή. (Παντελίδου-Μαλούτα Μ., 1993) Όπως υποστηρίζει και η κυρία Παναγιωτοπούλου Ρόη το εγχείρημα προσδιορισμού μιας ενιαίας, ομοιογενούς πολιτικής συμπεριφοράς, π. χ. των νέων στην περίπτωση μας, θεωρείται εξωπραγματικό. (Παναγιωτοπούλου Ρ., 1994). Επομένως μόνο πιθανολογικές συζητήσεις και τοποθετήσεις μπορούμε να κάνουμε δεδομένου ότι οι βιωματικές καταστάσεις κάθε ατόμου, οι ιδιαίτερες συνθήκες ζωής καθώς και η σημασία που δίνει το άτομο σε όλα τα παραπάνω είναι βαρύνουσας σημασίας.

Η πολιτική συμπεριφορά αποτελεί έννοια άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της πολιτικής κοινωνικοποίησης και αυτήν της πολιτικής κουλτούρας. Είναι γεγονός πως συνδέονται άμεσα μεταξύ τους και η μία επηρεάζει την άλλη σε αξιοσημείωτο βαθμό. Συνεπώς δε νοείται μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς χωρίς ταυτόχρονη αναφορά και ανάλυση τόσο της πολιτικής κοινωνικοποίησης όσο και της πολιτικής κουλτούρας.

1.2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Η κοινωνικοποίηση ως βασική έννοια της κοινωνιολογικής επιστήμης αποτελεί τη διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα ενσωματώνονται στο κοινωνικό σύστημα και μαθαίνουν κοινωνικούς ρόλους. Αντίστοιχα, και όπως φανερώνει και ο ίδιος ο όρος, η πολιτική κοινωνικοποίηση «μελετά τους τρόπους με τους οποίους το άτομο μαθαίνει, εσωτερικοποιεί, πολιτικούς ρόλους και εντάσσεται σε ορισμένο σύστημα “πολιτικού πολιτισμού” και “πολιτικής κουλτούρας.”» (Μεταξάς, 2001: 21)

Ένας άλλος ενδιαφέρων ορισμός για την πολιτική κοινωνικοποίηση είναι ο εξής: «Η πολιτική κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία μέσω της οποίας μπορούμε να μάθουμε για την πολιτική. Αφορά στην απόκτηση συναισθημάτων, ταυτοτήτων και δεξιοτήτων καθώς και πληροφοριών. Οι βασικές συνιστώσες της είναι τα όσα μαθαίνουν οι άνθρωποι (περιεχόμενο), πότε τα μαθαίνουν (χρονισμός και χρονική ακολουθία) και από ποιους (φορείς της κοινωνικοποίησης).» (Hague & Harrop, 2005 : 185)

Όπως η κοινωνικοποίηση έτσι και η πολιτική κοινωνικοποίηση αποτελεί φαινόμενο που είτε άμεσα είτε έμμεσα συνδέεται με τη μεταβίβαση στάσεων, αξιών, πίστεων, ιδεών και πεπιοθήσεων. Ειδικότερα, η πολιτική κοινωνικοποίηση σχετίζεται με αντιδράσεις, προδιαθέσεις, γνώσεις και αξιολογήσεις, που αναπτύσσονται στο πολιτικό πεδίο με τη διαμόρφωση συμβόλων και κανόνων της υπάρχουσας κουλτούρας. Η πολιτική κοινωνικοποίηση είναι μια συνεχής διαδικασία η οποία εξελίσσεται και διαμορφώνεται παράλληλα με τη γενικότερη κοινωνικοποίηση του ατόμου. (Τζ. Μπιτσάκη Τζ. & Τσαγγάρη Σ. , 2000)

Σύμφωνα με τους μελετητές της πολιτικής κοινωνικοποίησης η διαδικασία αυτή διαχωρίζεται στην πρώιμη και την δευτερεύουσα. Οι έρευνες και οι μελετητές του συγκεκριμένου τομέα συμφωνούν πως η παιδική και η εφηβική ηλικία (περίπου μέχρι 13 ετών) είναι πολύ σημαντικές αφού κατά τη διάρκεια αυτών το άτομο δημιουργεί τις πρώτες προδιαθέσεις, στάσεις και αντιλήψεις του, που αποτελούν βασικό προσδιοριστικό παράγοντα της πολιτικής του συμπεριφοράς.

Στη δεύτερη φάση της πολιτικής κοινωνικοποίησης γίνεται λόγος για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με βασικό σημείο αναφοράς πλέον τις κοινωνικές τους εμπειρίες και πώς αυτές επηρεάζουν τις πολιτικές τους στάσεις και αντιλήψεις.

Βασικό ρόλο στις σχετικές μελέτες παίζει το μοντέλο της πρώιμης κοινωνικοποίησης (primacy model) σύμφωνα με το οποίο οι βασικές στάσεις απέναντι στο πολιτικό φαινόμενο διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της νεότητας. (Hague & Harrop, 2005) Οι μετέπειτα κοινωνικές εμπειρίες του ατόμου πιθανώς θα τις τροποποιήσουν όχι όμως εντελώς.

Πριν προχωρήσουμε στην αναφορά των φορέων της πολιτικής κοινωνικοποίησης είναι εύλογο να ξεκαθαριστεί τι εννοείται με τον όρο στάση τον οποίο χρησιμοποιούμε συχνά. Έχουν διατυπωθεί αρκετοί ορισμοί μιας και αποτελεί μια από τις πιο κεντρικές έννοιες της Κοινωνικής Ψυχολογίας, ωστόσο δεν υφίσταται κάποιος ορισμός, που να είναι κοινά αποδεκτός. Ο κλασικός ορισμός του G. W. Allport υποστηρίζει πως στάση είναι «μία προδιάθεση, μία αρχή οργάνωσης σε σχέση μ' ένα αντικείμενο ή μια κατάσταση, που δημιουργείται και μεταβάλλεται στον χρόνο.» (Παντελίδου-Μαλούτα Μ., 1987: 77). Η στάση παράγει συμπεριφορές χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως αυτές δεν μπορούν να τροποποιηθούν. Απλά μια πολιτική στάση καθιστά περισσότερη πιθανή την τάδε πολιτική συμπεριφορά. Βασικές πηγές των πολιτικών στάσεων, όπως αναφέρει και η κυρία Παντελίδου-Μαλούτα, είναι πρωτίστως οι εμπειρίες του ατόμου (της πρώιμης πολιτικής κοινωνικοποίησης, οι κοινωνικοποιητικές, η γενική κοινωνική εμπειρία του κ. ά.). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ξεκαθαρίζονται οι όροι που χρησιμοποιούνται στις μελέτες καθώς συχνά δημιουργούνται παρανοήσεις. Αφού παραπάνω διευκρινίστηκε ο όρος της στάσης να επισημανθεί ακόμη πως «οι στάσεις, οι πεποιθήσεις και οι αξίες είναι γνωρίσματα του ατόμου ενώ άποψη είναι η λεκτική έκφραση της όποιας πεποίθησης, στάσης ή αξίας. » (Stone & Schaffner, 2002: 101)

ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι φορείς της πολιτικής κοινωνικοποίησης ποικίλλουν και δεν είναι εύκολη υπόθεση να προσδιοριστεί ο βαθμός βαρύτητας του καθενός. Σύμφωνα με τους μελετητές οι δύο σημαντικότεροι φορείς είναι η οικογένεια και το σχολείο και γενικά το σύνολο των πρώιμων εμπειριών (δηλαδή η πρώιμη πολιτική κοινωνικοποίηση). Υπάρχει επίσης και η πλευρά των ειδικών που θεωρούν τις μετέπειτα κοινωνικοποιητικές εμπειρίες του ατόμου περισσότερο σημαντικές (δηλαδή τη δευτερεύουσα πολιτική κοινωνικοποίηση) (Παντελίδου-Μαλούτα, 1987).

Παρά το γεγονός ότι η οικογένεια και το σχολείο είναι οι δύο φορείς πολιτικής κοινωνικοποίησης οι οποίοι έχουν μονοπωλήσει το ενδιαφέρον των σχετικών ερευνών, υπάρχουν ακόμη πολλοί άλλοι όπως, για παράδειγμα, «ένας πολιτικός θεσμός όπως το κόμμα, η ιστορία, οι σημαντικές πολιτικές εμπειρίες, η απασχόληση και οι εκπαιδευτικές προσπάθειες του καθεστώτος.» (Kavanagh D. ,1991: 57) Επιπλέον άλλος βασικός φορέας είναι: «οι διάφοροι σύλλογοι ή ομάδες που μετέχουμε με διάφορα κριτήρια κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, επαγγελματικά και πολιτικά.» (Μεταξάς, 1976: 129) Τέτοιες ομάδες είναι, για παράδειγμα, τα πολιτικά κόμματα, τα συνδικάτα, οι θρησκευτικές εκκλησιαστικές οργανώσεις, τα σωματεία, οι κοινωνικοεπαγγελματικές οργανώσεις, οι αθλητικές οργανώσεις, κ. λπ.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε και τον καθοριστικό ρόλο, που παίζουν, ιδιαίτερα στις μέρες μας, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (τηλεόραση, εφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνο, κινηματογράφος, διαδίκτυο). Η σύνδεση μεταξύ των ΜΜΕ και της πολιτικής είναι έντονη καθώς εξαρτώμαστε από αυτά τόσο για το *τι* γνωρίζουμε όσο και για το *πώς* το συνδέουμε με τον κόσμο της πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι τηλεοπτικές πολιτικές αναμετρήσεις και οι ακόλουθες αναλύσεις-σχολιασμοί από τους ειδικούς αναλυτές.

Όπως προαναφέρθηκε η πολιτική κοινωνικοποίηση συνδέεται άμεσα και με την πολιτική κουλτούρα αφού μέσω της πρώτης οι κεντρικές αξίες της άλλης μεταδίδονται από τη μια γενιά στην επόμενη. (Hague & Harrop, 2005) Στη συνέχεια αναλύεται η έννοια της πολιτικής κουλτούρας.

1.3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

Η έννοια της πολιτικής κουλτούρας εισήχθη στους επιστημονικούς κόλπους στις αρχές της δεκαετίας του '60. Στην Ελλάδα υιοθετήθηκε με καθυστέρηση αρκετών ετών από τους Έλληνες επιστήμονες κυρίως τη δεκαετία του '80 και ακόμη περισσότερο του '90. Για την παγίωση του όρου σημαντική υπήρξε η συμβολή των Almond, Pye και Verba. Το πιο κλασικό έργο στον τομέα της πολιτικής κουλτούρας είναι αυτό των Αμερικανών πολιτικών επιστημόνων Almond και Verba (1963) με τίτλο: «Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in five nations», όπου αναλύουν την έννοια της πολιτικής κουλτούρας και προτείνουν τρία βασικά μοντέλα¹ βασιζόμενοι στην έρευνα που διεξήγαν σε πέντε δημοκρατικές χώρες: Ιταλία, Γερμανία, Μεξικό, Ηνωμένο Βασίλειο και Ηνωμένες Πολιτείες (Δεμερτζής Ν. , 1989).

Η πολιτική κουλτούρα θα μπορούσε να οριστεί ως: «Το σύνολο των αντιλήψεων, των πεποιθήσεων και των στάσεων, που δίνουν μορφή και έννοια σε μια πολιτική διαδικασία και καθορίζουν τους βασικούς κανόνες και τις βασικές αρχές που διέπουν τη συμπεριφορά στα πλαίσια ενός πολιτικού συστήματος.» (Παντελίδου-Μαλούτα Μ., 1987: 31) ή ως: «το σύνολο των στάσεων, πεποιθήσεων και συναισθημάτων που σχετίζονται με την πολιτική και που υπάρχουν σ' ένα έθνος σε μια δεδομένη στιγμή. Αυτή η πολιτική κουλτούρα μορφοποιήθηκε από την ιστορία του συγκεκριμένου έθνους και από την κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα» σύμφωνα με έναν νεότερο ορισμό. (Παντελίδου-Μαλούτα, 1987: 36) Επομένως η πολιτική κουλτούρα αλληλεπιδρά με το πολιτικό σύστημα, σχετίζεται τόσο με το παρελθόν όσο και με το μέλλον, αντανακλά αλλά και επηρεάζει την πολιτική πραγματικότητα. Είναι σαφές ότι πρόκειται για έναν πολυδιάστατο και άκρως ενδιαφέροντα όρο.

---

1. Την «κοινοτική», την «υποτακτική» και την «συμμετοχική» πολιτική κουλτούρα.

Η έννοια της πολιτικής κουλτούρας συνδέεται με αυτή της κοινής γνώμης² και αναμφίβολα η μία επηρεάζει την άλλη. Όμως οι δύο έννοιες δεν πρέπει να συγχέονται καθώς η πρώτη είναι ευρύτερη, διαχρονικότερη και πιο σταθερή. Άλλωστε η πολιτική κουλτούρα δε νοείται ως συμφωνία επί ζητημάτων αλλά ως κοινές αντιλήψεις και προσλήψεις σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πολίτη και των κανόνων συμμετοχής στο πολιτικό σύστημα.

Οι Ball & Peters αναφερόμενοι στις πηγές της πολιτικής κουλτούρας διαπιστώνουν ότι η πολιτική κουλτούρα ενός πολιτικού συστήματος είναι απότοκο διαφόρων διαμορφωτικών παραγόντων όπως, για παράδειγμα, της σχέσης πολιτικής συνέχειας και ασυνέχειας, της γεωγραφίας, των εθνοτικών διαφορών, της κοινωνικο-οικονομικής δομής μια κοινωνίας, κ. λπ³ (Ball & Peters, 2001) Αναφέρονται επίσης και στην έννοια του μεταυλισμού, που θα την αναλύσουμε παρακάτω, καθώς και στη στροφή της πολιτικής κουλτούρας κάποιων ανεπτυγμένων δημοκρατιών προς την κατεύθυνση αυτή.

Κλείνοντας, και με βάση τα παραπάνω, είναι σαφές πως στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπερισχύει η εθνική πολιτική κουλτούρα οποιασδήποτε εν δυνάμει ευρωπαϊκής. Αν και έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για τη δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας υπάρχουν ακόμη πολλά βήματα, που πρέπει να γίνουν. Μπορεί να μην υπάρχει επομένως παντελής απουσία μιας ευρωπαϊκής πολιτικής κουλτούρας αλλά αυτή δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της Ένωσης που οραματίζεται μια ισχυρή και ενιαία ευρωπαϊκή ταυτότητα. Τα κράτη μέλη που την απαρτίζουν χαρακτηρίζονται από εθνικές πολιτικές κουλτούρες οι οποίες εξαρτώνται από τους προαναφερθέντες παράγοντες. Όλες πάντως οι σχετικές μελέτες δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο είδος του πολιτικού συστήματος που είχε κάθε κράτος (παραδειγματική περίπτωση οι πρώην κομμουνιστικές χώρες) και στο χρονικό διάστημα που έχει εγκαθιδρυθεί σ' αυτό το δημοκρατικό πολίτευμα.

---

2. Η "κοινή γνώμη" αφορά την εκφρασμένη άποψη των πολιτών σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Προέρχεται από τον αντίστοιχο όρο *opinion publique*, με το «επίθετο δημόσια να δείχνει ότι η κοινή γνώμη ενδιαφέρεται για ό, τι σχετίζεται με τις δημόσιες και κρατικές υποθέσεις». . . . «Η κοινή γνώμη ήταν η τελική συνιστώσα των διαφόρων προσωπικών αντιλήψεων, . . . η συμφωνία των πολλών. . . » (βλ. Kurt, L., Πρόλογος-Επιμέλεια: Κατσούλης Η. (1995) *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Παρατηρητής, σελ. 144)

3. Για ανάλυση των πηγών της πολιτικής κουλτούρας βλ. Ball, R. A. , Peters B. G. (2001) *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, σσ 124 - 130

1.4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Σε κάθε μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς, όπως είναι η και η συγκεκριμένη, κεντρικό σημείο αναφοράς αποτελεί η έννοια της πολιτικής συμμετοχής.

Η έννοια της πολιτικής συμμετοχής παραπέμπει σε κάθε εκούσια δραστηριότητα του ατόμου που γίνεται με σημείο αναφοράς το πολιτικό σύστημα, έκδηλη ή μη. Συνεπώς περιλαμβάνεται τόσο η παραδοσιακή πολιτική συμμετοχή⁴ όσο και οι εναλλακτικές μορφές της, οι οποίες και μας ενδιαφέρουν.

Μιλώντας επομένως για πολιτική συμμετοχή στο πλαίσιο δημοκρατικών καθεστώτων⁵ κάθε πολίτης είναι ελεύθερος τόσο και για το εάν θα συμμετάσχει ή όχι, όσο και για τον τρόπο με τον οποίο θα το κάνει. Σε μια δημοκρατία είναι αυτονόητο ότι πρέπει να ενθαρρύνεται η πολιτική συμμετοχή των πολιτών όπως αυτονόητος είναι και ο εκούσιος χαρακτήρας της όποιας δραστηριότητας.

Ως κλασικές εκδηλώσεις πολιτικής συμμετοχής θα μπορούσαν να νοηθούν: η κατοχή ενός πολιτικού αξιώματος, η ιδιότητα μέλους ενός κόμματος, η ιδιότητα του ψηφοφόρου, η συμμετοχή σε μια πολιτική συγκέντρωση, σε μια συγκέντρωση διαμαρτυρίας ή σε μια πολιτική συζήτηση, κ. λπ. Στην έννοια όμως της πολιτικής συμμετοχής συμπεριλαμβάνεται και η μη συμμετοχή όπως για παράδειγμα η αποχή από τις εκλογές αλλά και η ανομική πολιτική συμμετοχή (αφού και επιλογή του πολίτη είναι και γίνεται με βάση αναφοράς το πολιτικό σύστημα). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία της « ανομικής πολιτικής συμμετοχής » στην οποία αναφέρεται ο καθηγητής Α. -Ι. Δ. Μεταξάς. Πρόκειται όπως χαρακτηριστικά ορίζει για την ...«ανομική προώθηση αιτημάτων που γίνεται μέσα από διάφορες απαγορευμένες συγκεντρώσεις, διαμαρτυρίες, πορείες, μαχητικές εκδηλώσεις και κάθε είδους δυναμικές ενέργειες.» (Μεταξάς, 2001: 33)

---

4. π. χ. άσκηση εκλογικού δικαιώματος, ιδιότητα μέλους κόμματος, λήψη μέρους σε μια πολιτική συζήτηση, κ. λπ.

5. Σε αντίθεση π. χ. με τα απολυταρχικά καθεστώτα.

Η πολιτική συμμετοχή θα μπορούσε να ορισθεί επίσης και ως «...η δραστηριότητα των ατόμων που έχει ως δεδηλωμένο σκοπό της να καθορίσει ποια πρόσωπα κυβερνούν και ποιες αποφάσεις λαμβάνουν αυτοί που έχουν την εξουσία. Οι πολίτες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν τόσο με βάση την ένταση της πολιτικής τους συμμετοχής (π. χ. σε μονομάχους, θεατές και απαθείς) όσο και με βάση τη μορφή που παίρνει αυτή (π. χ. συμβατική, μη συμβατική ή και τα δύο).» Ο διαχωρισμός των τριών αυτών ομάδων⁶ ανάγεται στους Mallrat και Goal, η κατηγοριοποίηση των οποίων χρησιμοποιείται για την περιγραφή της πολιτικής συμμετοχής σε μια δημοκρατία. (Hague & Harrop, 2005: 224)

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ

Οι διάφορες μελέτες και έρευνες που έχουν γίνει και αντιμετωπίζουν την ηλικία ως διαμορφωτικό παράγοντα της πολιτικής συμπεριφοράς καταλήγουν σένα σαφές και ξεκάθαρο συμπέρασμα. Υφίσταται μια «έντονη θετική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας. . . και του γενικότερου επίπεδου πολιτικής συμμετοχής.» (Παντελίδου-Μαλούτα Μ.,1993: 49)

Κάθε ηλικία χαρακτηρίζεται από διαφορετικές συνθήκες ζωής, διαφορετικές εμπειρίες και διαφορετικές προτεραιότητες για το άτομο. Επομένως είναι λογικό το επίπεδο της πολιτικής συμμετοχής να ποικίλλει και να διαφοροποιείται αισθητά.

Καθοριστικό παράγοντα αποτελεί και η “πολιτική γενιά” στην οποία ανήκει κάποιος, εννοώντας με τον όρο αυτό τις διαφορετικές κοινωνικοιστορικές εμπειρίες διαφορετικών ηλικιακών ομάδων.

---

6. Οι μονομάχοι που δίνουν την πολιτική μάχη, η μεγάλη ομάδα θεατών που παρακολουθεί τη μάχη αλλά σπάνια συμμετέχει και τέλος οι απαθείς που δεν ασχολούνται καθόλου.

1.5. ΝΕΟΤΗΤΑ

Θα αναζητήσουμε περιγραφή για τον ορισμό της νεότητας, από ποια άτομα και ποιες ομάδες αποτελείται, ποιους σκοπούς έχει και ποια είναι τα ενδογενή χαρακτηριστικά της. Η νεότητα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μεταβατικό στάδιο μεταξύ της παιδικότητας και της ωριμότητας. Αποτελεί ως εκ τούτο μια σημαντική περίοδο στην εξέλιξη της ζωής του ατόμου. Η σημασία της είναι διπλή, πρώτα λόγω (α) της μεταβατικής φύσης της και (β) λόγω ότι αποτελεί την πρώτη περίοδο αυτονομίας του ατόμου, με αποτέλεσμα οι αλλαγές και οι προδιαγραφές αυτής της μετάβασης να χαράζουν βαθιά και να επηρεάζουν τη μετέπειτα εξέλιξη των σταδίων της ζωής του νέου ατόμου.

Ηλικιακά υφίστανται δύο κατάλληλοι ορισμοί: ο ορισμός των Ηνωμένων Εθνών που περιλαμβάνει τα άτομα που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15- 24 ετών και ο ορισμός της Κοινοπολιτείας των Εθνών που περιλαμβάνει τα άτομα ηλικίας 15-29 ετών. (Curtain R. , 2001) Ο τελευταίος είναι καταλληλότερος για θέματα διαμόρφωσης πολιτικής ενώ ο πρώτος χρησιμοποιείται ευρύτερα στα στατιστικά δεδομένα. Δε σημαίνει ότι δεν μπορούμε να ορίσουμε διαφορετικό εύρος ηλικιών, εάν υπάρχουν αναλυτικοί λόγοι για αυτό, όμως προς το παρόν θα ακολουθήσουμε αυτή την κατηγοριοποίηση.

Η νεότητα μπορεί να διαιρεθεί σε δύο περιόδους: (α) 15-19 ολοκλήρωση της εφηβείας (β) 20-24 ενήλικη νεότητα (O' Higgins N. , 2003). Σε αυτή την ηλικιακή ομάδα συντελούνται υποτίθεται, αλλαγές στη ζωή του ατόμου που περιλαμβάνουν ορόσημα όπως η εύρεση εργασίας, η αποχώρηση από το σπίτι των γονέων, ο γάμος κ. ά. Αυτά τα ορόσημα αποτελούσαν ουσιαστικές προϋποθέσεις για την είσοδο του ατόμου στον κόσμο των ενηλίκων και αφορούσαν κυρίως τις γενιές της Ευρώπης μέχρι τη δεκαετία του 1980. Αναμφίβολα δεν αφορούν τόσο τη σημερινή πραγματικότητα δεδομένου των παντελώς διαφορετικών συνθηκών (για παράδειγμα σήμερα οι νέοι μένουν με τους γονείς του και φεύγουν για να μείνουν μόνοι τους σε πολύ μεγαλύτερη ηλικία σε σχέση με το παρελθόν). Άλλα αντίστοιχα ορόσημα είναι η οριακή ηλικία απόλαυσης των "παιδικών" προνομίων, το τέλος της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης καθώς και η ηλικία από την οποία το άτομο αποκτά το δικαίωμα του εκλέγειν.

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της Eurostat για τη νεότητα στην Ευρώπη, το 2007 η Ευρωπαϊκή Ένωση αριθμούσε 96 εκατομμύρια νέους ηλικίας 15-29 ετών. (Eurostat, 2009) Εκπροσωπώντας λίγο κάτω από το 1/5 του συνολικού πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπολογίζεται ότι τα επόμενα χρόνια η αναλογία των νέων ανθρώπων με τον συνολικό πληθυσμό θα μειωθεί ακόμη περισσότερο. Αυτό καταδεικνύει το γεγονός ότι οι κοινωνίες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναδιαμορφώνονται και οι νεότερες γενιές θα έρθουν αντιμέτωπες με νέες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές.

Στην ίδια έρευνα διαπιστώνεται η δυσκολία ορισμού για τη νεότητα δεδομένου ότι πρόκειται για μια μεταβατική φάση στη ζωή ενός ατόμου. Θα μπορούσε πιθανόν να ειπωθεί πως νεότητα είναι: «Το πέρασμα από την εξαρτημένη παιδικότητα στην ανεξάρτητη ενηλικίωση», όπου το άτομο ουσιαστικά περνάει από έναν κόσμο ασφαλούς διαβίωσης στον κόσμο της δικής του επιλογής και του ρίσκου. (Walther A., Guy H.T., Benckmann J., Hayes A., 2002) Η δυσκολία ορισμού της νεότητας είναι δεδομένη και μπορεί η ηλικία να αποτελεί έναν χρήσιμο δείκτη όμως δεν κρίνεται επαρκής. Αποδεκτός επομένως ορισμός για τη νεότητα δεν υφίσταται και για το λόγο αυτόν αρκούμαστε να αναφερόμαστε απλά στην ηλικιακή ομάδα 15-29 ετών.

Κεφάλαιο 2- Πολιτική συμμετοχή των νέων στην Ευρώπη

2.1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (θεωρητικά δεδομένα)

Τα θέματα που άπτονται της νεότητας ανέκαθεν αποτελούσαν ζητήματα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος τόσο μάλλον όταν σχετίζονται με τις στάσεις και συμπεριφορές καθώς και τις νέες τάσεις πολιτικής συμμετοχής των νέων σ' έναν κόσμο που μεταβάλλεται με ολόένα και ταχύτερους ρυθμούς.

Η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν γίνει μέχρι και σήμερα εστιάζουν κυρίως στη διαδικασία της πολιτικής κοινωνικοποίησης των νέων και την πολιτική (ιδίως την εκλογική τους) συμπεριφορά, χωρίς να έχει δοθεί η πρέπουσα σημασία στις νέες τάσεις πολιτικής συμμετοχής τους, τις οποίες εξετάζει η παρούσα διπλωματική.

Η έρευνα και η εξελισσόμενη εμπειρία των τελευταίων 30 ετών στη θεματολογία της πολιτικής συμμετοχής των νέων, των αντιλήψεών τους και των τάσεων στην εξέλιξή τους παρουσιάζει διαφορετική πορεία σε σχέση με αυτή του παρελθόντος. Οι παραδοσιακές αντιλήψεις που επικρατούσαν στη δύση τις περασμένες δεκαετίες έχουν αλλάξει και έχουν αντικατασταθεί από νέες.

Τις παλαιότερες δεκαετίες οι νέοι συμμετείχαν στις εκλογές και στους παραδοσιακούς κομματικούς και άλλους πολιτικούς ή κοινωνικούς σχηματισμούς σε μεγάλο ποσοστό. Η συμμετοχή όμως των νέων στους παραπάνω σχηματισμούς είναι ευρέως αποδεκτό ότι έχει μειωθεί και συνεχίζει να μειώνεται. Προκύπτει λοιπόν το θέμα της πολιτικής νομιμοποίησης⁷ των επίσημων πολιτικών θεσμών στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Όπως αναφέρεται και στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι νέοι πρέπει να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην κοινωνία στην οποία ζουν, ενώ σε περίπτωση που αποκλείονται, η δημοκρατία δεν μπορεί να λειτουργήσει ορθά. (European Commission- White Paper, 2001).

---

7. Να υπάρχει δηλαδή σύμπτωση της βούλησης της κοινωνίας και των κυβερνητικών πολιτικών-πρακτικών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή των νέων θεωρώντας την απαραίτητο και κεντρικό συστατικό στοιχείο για την εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας.

Τη θεωρεί δε ως κάτι πολύ πιο ουσιαστικό από τη συμμετοχή στις εκλογές, αν και παραδέχεται πως η εκλογική συμμετοχή είναι σημαντική, ορίζοντάς την ως: «...την κατοχή του δικαιώματος, των μέσων, του χώρου, της ευκαιρίας και, όπου είναι απαραίτητο, της υποστήριξης για να μπορεί ο νέος να συμμετέχει και να επηρεάζει αποφάσεις, να προβαίνει σε δράσεις και δραστηριότητες με απώτερο σκοπό τη συνεισφορά στη διαμόρφωση καλύτερων κοινωνιών.» (Congress of Local and Regional Authorities of Europe, 2003) Συνεπώς η πολιτική συμμετοχή των νέων αποκτά πλήρως νόημα όταν ο ρόλος των νέων ανθρώπων αναγνωρίζεται σε οποιοδήποτε είδος οργάνωσης οι ίδιοι επιλέξουν να εμπλακούν, για παράδειγμα, πολιτικό κόμμα, συνδικάτο, κοινωνική οργάνωση, κ. λπ.

Υπάρχει η απαισιόδοξη άποψη ότι η πλειοψηφία των νέων αρνείται όλο και πιο πεισματικά να αναμειχθεί με οποιοδήποτε τρόπο με το πολιτικό γίνεσθαι με αποτέλεσμα να μειώνονται αισθητά τα ποσοστά συμμετοχής στις εκλογές και στα πολιτικά κόμματα και κατά συνέπεια να παρουσιάζεται πρόβλημα πολιτικής νομιμοποίησης και κατ' επέκταση πρόβλημα δημοκρατίας. Το κρίσιμο στοιχείο εδώ είναι ότι η πολιτική συμμετοχή ασκεί ουσιαστικά έναν διπλό ρόλο τόσο μορφοποιώντας τους δημοκρατικούς θεσμούς όσο και ενσωματώνοντάς τους και νομιμοποιώντας τους κοινωνικά.

Υπάρχουν όμως και οι αισιόδοξες φωνές, που υποστηρίζουν ότι στον καινούργιο κόσμο της παγκοσμιοποίησης οι νέοι άνθρωποι ανακαλύπτουν νέες μορφές έκφρασης της πολιτικής τους συμπεριφοράς, άλλους τρόπους πολιτικής συμμετοχής που τους είναι πιο ελκυστικοί σε σχέση με αυτούς που κληρονόμησαν από τις προγενέστερες γενεές. (Forbrig J. , 2005) Σύμφωνα με κοινωνιολογικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, οι αλλαγές στις αξίες και τη συμπεριφορά των νέων έχει ως αποτέλεσμα την απομάκρυνσή τους από την παραδοσιακή πολιτική και τις εκφάνσεις της, απορρίπτοντας, για παράδειγμα, το θεσμό των κομμάτων, που τα θεωρούν πυρήνες διαφθοράς καθώς και των εκλογών, αφού απέχουν από την άσκηση του

εκλογικού τους δικαιώματος. Ταυτόχρονα παρατηρείται μια έντονη μεταβολή στον τρόπο που οι ίδιοι επιλέγουν να εκφραστούν τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. (Mannarini T. , Legittimo M. , Talò C. , 2008)

Τα στοιχεία, που έχουν προκύψει έως τώρα σε σχέση με την πολιτική συμπεριφορά και συμμετοχή των νέων στις χώρες της δυτικής και κεντρικής κυρίως Ευρώπης, καταγράφουν: 1) χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στις ευρωεκλογές και αντίστοιχα υψηλά ποσοστά αποχής, που διαρκώς αυξάνονται, 2) χαμηλά ποσοστά και στις εθνικές εκλογές του κάθε κράτους (αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο) και 3) αποστροφή προς τους παραδοσιακούς θεσμούς όπως είναι τα πολιτικά κόμματα, τα συνδικάτα και άλλοι οργανισμοί.

Το ερώτημα, που συνειρμικά προκύπτει είναι εάν όντως οι νέοι απομακρύνονται τόσο πολύ από την πολιτική σφαίρα ή εάν πρόκειται για μία αντικατάσταση των παραδοσιακών μορφών πολιτικής συμμετοχής τους με νέες και εναλλακτικές μορφές. (Konacheva S. , 2005). Οι νέοι αναμφίβολα ενδιαφέρονται για ζητήματα τόσο τοπικού όσο και εθνικού και ευρωπαϊκού χαρακτήρα. Μπορεί τα ποσοστά συμμετοχής στις τοπικές, εθνικές και ευρωπαϊκές εκλογές όντως να μειώνονται όμως υπάρχει πληθώρα ενδείξεων ότι οι νέοι και ενδιαφέρονται για τη δημόσια ζωή και θέλουν να συμμετάσχουν σε αυτήν. Οι ερευνητές αποδίδουν το κενό, που παρατηρείται μεταξύ των προσδοκιών των νέων Ευρωπαίων και της έμπρακτης άσκησης πολιτικών ρόλων στην επιθυμία και στην ανάγκη τους για μεγαλύτερη συμμετοχή. Η απαίτηση για μεγαλύτερη συμμετοχή δεν είναι κάτι καινούργιο, που προκαλεί έκπληξη ή ξαφνιάζει. Το διαφοροποιητικό στοιχείο έγκειται στους τρόπους έκφρασής τους (European Commission- White Paper, 2001) τους οποίους και θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε.

Οι παράγοντες, που καθορίζουν το βαθμό της πολιτικής συμμετοχής αφορούν κυρίως κοινωνικο/δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως είναι το φύλο, το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ και η ηλικία. (Mannarini T. και άλλοι, 2008) Καθώς αποτελούν

διαμορφωτικούς παράγοντες διαφοροποιούν τη συμμετοχική συμπεριφορά των ατόμων. Άλλοι παράγοντες, που επηρεάζουν το άτομο είναι επιπρόσθετα προσωπικά χαρακτηριστικά (όπως η φυλή, η εθνική καταγωγή και η εξωτερική εμφάνιση), ψυχολογικοί παράγοντες καθώς και μια σειρά από κοινωνικά χαρακτηριστικά. (Τερλεξής Π. , 1976)

Σχετικά με την ηλικία (τον παράγοντα δηλαδή που κυρίως μας ενδιαφέρει) έχει αποδειχτεί πως όσο μεγαλύτερος είναι κάποιος τόσο είναι πιθανότερο να αυξηθεί το πολιτικό του ενδιαφέρον και η επιθυμία του για ενεργό δράση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τερλεξής... «Η πολιτική δραστηριότητα αυξάνεται καθώς το άτομο προχωρεί προς την ωριμότητα για να αρχίσει και πάλι μετά τα εξήντα ή εξηνταπέντε του να υποχωρεί»... ενώ «οι νέοι, ακόμη και αυτοί που δεν ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα φαίνεται να έχουν πολλά ενδιαφέροντα αλλά περιορισμένη πολιτική και οργανωτική δραστηριότητα»... «ανάμεσα δε στις δύο ηλικίες του ενθουσιασμού και της απάθειας υπάρχουν οι ηλικίες στις οποίες αναπτύσσεται η μεγαλύτερη πολιτική δραστηριότητα.» (Τερλεξής Π. , 1976: 52-53)

Οι λόγοι δε για τους οποίους οι νέοι δεν παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό πολιτικής συμμετοχής αποδίδονται στη μεγάλη κινητικότητά τους, σε θέματα σπουδών, επαγγελματικής και κοινωνικής αποκατάστασης, δημιουργίας οικογένειας κ. άλ. (Τερλεξής Π. , 1976)

Στην προσπάθεια να ξεπεραστούν όλα τα παραπάνω εμπόδια σε ένα μεγάλο αριθμό ευρωπαϊκών κρατών έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για την προσέλκυση του πολιτικού ενδιαφέροντος των νέων και ακολούθως την αύξηση της πολιτικής τους συμμετοχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι Βουλές των νέων (θεσμός που υφίσταται και στην Ελλάδα), ειδικές επιτροπές, φόρουμ, καμπάνιες, καθώς και η συμπερίληψή τους σε δημόσιες συζητήσεις (Walther A. και άλλοι, 2002)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από την πλευρά της προσπαθώντας να αυξήσει τα ποσοστά της πολιτικής συμμετοχής των νέων στην Ευρώπη έχει θέσει ως στόχο της την «ενίσχυση της ενεργού και υπεύθυνης συμμετοχής των νέων» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και σε ανακοίνωσή της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς το Συμβούλιο για τις

ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας. [COM (2006) 417]. Η Λευκή Βίβλος «Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία» οδήγησε στην υιοθέτηση ενός πλαισίου ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της νεολαίας όπου τα κράτη μέλη έθεσαν στόχους και συμφώνησαν να ευνοηθεί η ενεργός συμμετοχή των νέων στα κοινά. Οι εθνικές εκθέσεις των κρατών μελών, σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση, που υποβλήθηκαν στην Επιτροπή επιβεβαίωσαν ότι οι δύο ευρωπαϊκές προτεραιότητες «συμμετοχή» και «πληροφόρηση», στις οποίες εφαρμόζεται η ανοικτή μέθοδος συντονισμού (ΑΜΣ), τόνωσαν τις εθνικές πολιτικές για τη νεολαία και ότι παραμένουν σημαντικές για την ανάπτυξη της ενεργού συμμετοχής των νέων στα κοινά. Παράλληλα, όμως, στις εκθέσεις αναγνωρίζεται, ότι για να υπάρξει πιο ικανοποιητικό αποτέλεσμα πρέπει να συνεχιστεί η διακρατική συνεργασία όπως και η συνεργασία με τις περιφερειακές και τις τοπικές αρχές. (http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11200_el.htm)

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ιστοσελίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι γεγονός πως έχουν γίνει κάποια βήματα υπέρ της συμμετοχής της νεολαίας στον δημοκρατικό βίο όμως αναμφίβολα απαιτείται μεγάλη προσπάθεια ακόμη. Μπορεί στα κράτη μέλη να υποστηρίζονται συμμετοχικές και αντιπροσωπευτικές δομές, να θεσπίζονται ειδικά μέτρα για τη νεολαία, να υιοθετούνται στρατηγικά προγράμματα δράσης, να οργανώνονται διάλογοι με τους νέους όμως και πάλι δεν αρκούν όλα τα παραπάνω και απαιτείται ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια για την κινητοποίηση και προσέλκυση των νέων.

Παρατηρώντας το ολοένα και μικρότερο ενδιαφέρον των νέων για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία τα κράτη μέλη επιθυμούν, και πρέπει, να υιοθετήσουν δράσεις και μηχανισμούς για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού. Είναι όμως μικρός ο αριθμός των κρατών-μελών που στην πράξη εφαρμόζει πρακτικές π. χ. για την αύξηση της συμμετοχής των νέων στις εκλογές.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα, τα οποία αναφέρονται στην ίδια ιστοσελίδα, αποτελούν:

- ✓ οι Κάτω Χώρες που έχουν θεσπίσει παράλληλες εκλογές για τους νέους,
- ✓ η Φινλανδία που επιτρέπει τη συμμετοχή στις τοπικές εκλογές νέων από την ηλικία των 16 ετών,
- ✓ η Γαλλία που δημιούργησε σύστημα αυτόματης εγγραφής στους εκλογικούς καταλόγους ενώ
- ✓ το Βέλγιο, οι Κάτω Χώρες και το Ηνωμένο Βασίλειο που επέλεξαν τη χρήση του Διαδικτύου για την προώθηση της πολιτικής συμμετοχής των νέων ατόμων.

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδιορίζει τα υφιστάμενα εμπόδια των κρατών-μελών προς την κατεύθυνση αυτή καθώς και τις προβλεπόμενες προκλήσεις.

2.2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (εμπειρικά δεδομένα)

Στο σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον όλες οι παραπάνω θεωρητικές διαπιστώσεις να συνοδευτούν από εμπειρικά δεδομένα. Έχουν διεξαχθεί έρευνες, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, σχετικά με την πολιτική συμπεριφορά και συμμετοχή των νέων. Επειδή δεν είναι δυνατόν να παρουσιαστούν όλα τα αποτελέσματα των μελετών που έχουν γίνει θα αρκεστούμε στη μελέτη τεσσάρων από αυτές, δύο σε ευρωπαϊκό και δύο σε εθνικό επίπεδο.

Συγκεκριμένα το 2007, σε σειρά ερευνών για τους νέους στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διεξήγαγε έρευνα (Flash Eurobarometer No202, 2007) που διήρκησε από τις 31 Ιανουαρίου μέχρι και τις 4 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους. Στην έρευνα έλαβαν μέρος πάνω από 19000 νέοι και από τα 27 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ηλικίας 15-30 ετών, ενώ έδωσαν τηλεφωνική συνέντευξη και όχι συνέντευξη κατά πρόσωπο όπως είχε συμβεί στις προηγούμενες αντίστοιχες έρευνες.

Ανάμεσα στα θέματα στα οποία κλήθηκαν να απαντήσουν οι ερωτηθέντες ήταν και οι τρόποι με τους οποίους είχαν εμπλακεί στην πολιτική ζωή κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 28% είχε υπογράψει ένα υπόμνημα-αίτημα, το 24% είχε εκφράσει τη γνώμη του διαδικτυακά σε κάποιο forum ενώ το 20% είχε λάβει μέρος σε μια δημόσια διαμαρτυρία. Επίσης ένα 11% ανέφερε ότι είχε εργαστεί για κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, το 8% για κάποιο συνδικάτο και μόλις το 8% για κάποιο πολιτικό κόμμα. Παρατηρείται επομένως μια προτίμηση των νέων να εκφράζονται με εξωσυμβατικούς τρόπους και να μην επιλέγουν τους παραδοσιακούς θεσμούς όπως είναι τα συνδικάτα και τα πολιτικά κόμματα. Στον πίνακα που ακολουθώς παρατίθεται μπορεί κανείς να διαπιστώσει και κάποιες μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των πρώτων 15 κρατών-μελών και των νεότερων 12.

Πίνακας 1

Involvement in political life to ensure that one's voice is heard (Base: all respondents)

% of "Yes"

	Signed a petition	Presented your view in an online discussion/forum	Took part in a public demonstration	Worked for a non governmental organisation or association	Was active in or was member of a trade union	Worked for a political party or action group
 EU15	30	23	24	12	9	5
 NMS12	21	26	9	8	5	5

QUESTION: Q10B. There are different ways of being involved in political life in order to ensure that your voice is heard by the policymakers. Have you done any of the following in the last year?

Πηγή: Flash Euro barometer No202, 2007

Ενώ παρατηρούνται διαφορές ως προς το ποιες πολιτικές δράσεις θεωρούν οι νέοι πιο σημαντικές σε κάθε χώρα, η μεγαλύτερη απόκλιση διαπιστώνεται στο συνολικό επίπεδο της πολιτικής τους ανάμειξης. Η Δανία, η Φιλανδία, η Σουηδία, το Βέλγιο και η Γαλλία παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο βαθμό ενώ η Λιθουανία, η Εσθονία, η Μάλτα και η Βουλγαρία τον μικρότερο.

Κάποια ακόμη ενδιαφέροντα στοιχεία που προκύπτουν είναι:

- Οι νέοι άντρες είναι περισσότερο πολιτικά δραστήριοι από τις νέες γυναίκες.
- Οι ερωτηθέντες μεγαλύτερης ηλικίας εμπλέκονται περισσότερο στην πολιτική ζωή από τους νεότερους ερωτηθέντες.
- Τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο συμμετέχουν πιο πολύ (με οποιοδήποτε τρόπο) από τα άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο.
- Τα άτομα που μένουν στις μητροπόλεις εμπλέκονται περισσότερο με την πολιτική ζωή από αυτά που διαμένουν σε άλλες αστικές περιοχές.
- Τέλος, ότι το είδος εργασίας του νέου σχετίζεται με το βαθμό και το είδος της πολιτικής του συμμετοχής. Για παράδειγμα, ένας νέος εργάτης με χειρωνακτική εργασία είναι πιθανότερο να ανήκει σε κάποιο συνδικάτο.

Ως προς το βαθμό πολιτικού ενδιαφέροντος αυτό κρίνεται ιδιαίτερα υψηλό με ένα μεγάλο ποσοστό ερωτηθέντων να απαντάει ότι ενδιαφέρεται κυρίως για την πολιτική και

για τα τρέχοντα γεγονότα στη χώρα του (82%), ακολούθως για το τι συμβαίνει σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο και τέλος για τις εξελίξεις στην ΕΕ.

Οι νέοι στην Ελλάδα δεν φαίνεται να επιδεικνύουν μεγάλο βαθμό ενδιαφέροντος για καμία από τις τρεις κατηγορίες, ενώ θεωρούν σαν αποτελεσματικούς τρόπους για να ακουστεί η φωνή τους, τη συμμετοχή τους σε συζητήσεις, την υποστήριξη και συμμετοχή σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ) και τέλος τη συμμετοχή σε δημόσιες διαμαρτυρίες και εκδηλώσεις.

Πίνακας 2

Greece	
Participate in debates	42
Member/support NGO	16
Demonstrating	11

Political actions to ensure that one's voice is heard by policymakers

Πηγή: Flash Eurobarometer 202, 2007

Ενδιαφέροντα στοιχεία έχουν προκύψει και από μια άλλη έρευνα που έχει διεξαχθεί για τη νεότητα και τα θέματα που την αφορούν. (Chisholm L. & Kovatcheva S. , 2002). Σχετικά με την πολιτική συμμετοχή των νέων στην Ευρώπη και των σχετικών τους απόψεων διαπιστώθηκαν τα εξής:

◇ Οι νέοι αποδέχονται τη δημοκρατία σαν τύπο διακυβέρνησης αλλά είναι ιδιαίτερα κριτικοί ως προς τον τρόπο λειτουργίας της και τους θεσμούς της θεωρώντας ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις τους.

◇ Οι νέοι όλο και περισσότερο απέχουν από την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος στρεφόμενοι σε άλλες εξωσυμβατικές δραστηριότητες (π. χ. στη συμμετοχή στη συλλογή υπογραφών για τη υποστήριξη κάποιου αιτήματος και στη συμμετοχή σε συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας) οι οποίες είναι διαδεδομένες κυρίως στις χώρες της δυτικής Ευρώπης.

◇ Μόνο ένας στους δέκα νέους εμπιστεύεται τα πολιτικά κόμματα και μόνο δύο στους δέκα την εθνική τους βουλή.

◇ Ένας μικρός αριθμός νέων είναι μέλη κόμματος στην Ευρώπη.

Σχετικά με την Ελλάδα έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν αρκετές έρευνες που είναι άξιες προσοχής. Συγκεκριμένα η μελέτη για τη νέα γενιά που πραγματοποιήθηκε το 2005 από τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς κατέληξε σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για την ελληνική νεολαία. Πρόκειται για μια έρευνα που χρηματοδοτήθηκε από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα “νεολαία” και κάλυπτε το σύνολο της ελληνικής επικράτειας με αντιπροσωπευτικό δείγμα 1. 600 νέων ηλικίας 15-29 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: (γενική γραμματεία νέας γενιάς, 2005)

- ο Υφίσταται μια διάχυτη δυσπιστία των νέων Ελλήνων σχετικά με τους πολιτικούς, τα πολιτικά κόμματα και τις κυβερνήσεις και μια ιδιαίτερα έντονη πολιτική δυσαρέσκεια που αυξάνει αναλογικά με την ηλικία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στην έκθεση η δυσπιστία έναντι του πολιτικού συστήματος και των πολιτικών αποτελεί μια σταθερά που σηματοδοτεί πλέον τη θέση των νέων έναντι της πολιτικής και της λειτουργίας της στο σύνολο των χωρών της Ευρώπης.» (Στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και τη Φινλανδία καταγράφονται τα χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης)

- ο Οι νέοι όλο και περισσότερο αμφιβάλλουν για τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας.

- ο Σχεδόν από όλους τους συμμετέχοντες αναφέρεται η έλλειψη εμπιστοσύνης στην αξιοπιστία των πολιτικών. Επίσης καταγράφεται η πεποίθησή τους, ότι οι πολιτικοί κατευθύνονται από τα προσωπικά τους συμφέροντα.

- ο Κανείς σχεδόν από τους συμμετέχοντες δε δηλώνει τη συμμετοχή του σε κάποιο πολιτικό φορέα.

Και από την έρευνα αυτή επομένως επιβεβαιώνεται η απογοήτευση των νέων για το σύγχρονο πολιτικό σύστημα, τους θεσμούς και τους ανθρώπους, που το στελεχώνουν, αφού τίποτα από αυτά δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις τους.

Ανάλογα είναι και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα που διεξήγαγε το Πανεπιστήμιο Αιγαίου από το 2004 έως το 2007 με 1. 250 συμμετέχοντες 18 έως 28 ετών. (http://www.aegean.gr/aegean/greek/people/students/stathmos/arthra/symbstathmos_p_apanis4.htm)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μόνο το 23, 8% θεωρεί σημαντική την πολιτική, σχεδόν το 90% δεν εμπιστεύεται τους βουλευτές ενώ ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (της τάξεως του 80%) απαξιώνει και το συνδικαλιστικό κίνημα.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία και αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν αποδεικνύουν πως ενώ οι νέοι ενδιαφέρονται για την πολιτική και επιθυμούν να συμμετέχουν σε αυτήν είναι απογοητευμένοι από τους παραδοσιακούς θεσμούς και τρόπους πολιτικής έκφρασης. Η έκδηλη αυτή απογοήτευσή τους σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη θέλησή τους να ακουστεί η φωνή τους σ' αυτούς που λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις, τους κάνει να στρέφονται πια σε άλλες μορφές πολιτικής συμπεριφοράς και να ανακαλύπτουν νέους τρόπους πολιτικής έκφρασης. Η τάση αυτή που παρατηρείται και είναι περισσότερο διαδεδομένη στις πιο εύρωστες χώρες της Δ. Ευρώπης φαίνεται ότι στο μέλλον θα ενδυναμωθεί και θα εξαπλωθεί ακόμη περισσότερο.

2.3. ΘΕΩΡΙΑ ΜΕΤΑΪΛΙΣΜΟΥ

Πολλοί είναι οι μελετητές της πολιτικής επιστήμης που συνδέουν την ανάδυση νέων μορφών πολιτικής συμμετοχής με τη θεωρία του μεταϊλισμού. Βασικός εκφραστής της ακαδημαϊκής αυτής ερμηνείας για την άνοδο των εξω-συμβατικών μορφών πολιτικής συμμετοχής υπήρξε ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας Ronald F. Inglehart. Γεννημένος στις 5 Σεπτεμβρίου του 1934 έχει γράψει πολυάριθμες μελέτες οι οποίες έχουν δημοσιευτεί και μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Μερικά από τα πιο γνωστά του έργα είναι: *The silent revolution* (1977), *Culture Shift in Advanced Industrial Society* (1990), *Modernization and Postmodernization* (1997), κ. άλ.

Η θεωρία του μεταϊλισμού διατυπώθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1970 σε μια μεταπολεμική περίοδο με εξασφαλισμένη τη διεθνή ειρήνη και σε συνθήκες μεγάλης οικονομικής ευημερίας. Ο ίδιος ο καθηγητής ορίζει τον μεταϊλισμό ως: «την προσήλωση σε ριζοσπαστικά ζητήματα που άπτονται της ποιότητας ζωής (όπως είναι και το περιβάλλον) και μπορεί να προκύψει, ιδίως μεταξύ των μορφωμένων νέων, μέσα από την προσωπική ασφάλεια και την υλική ευπραγία. Οι μεταϊλιστές είναι σε μεγάλο βαθμό πολιτικώς ενεργοί, όμως έχουν την τάση να συμμετέχουν σε ομάδες που προωθούν συγκεκριμένους στόχους και θέτουν προκλήσεις στην ελίτ⁸, και όχι σε πολιτικά κόμματα.» (Hague & Harrop, 2005: 173-όπως παραπέμπεται από τον Inglehart)

Ο Inglehart υποστήριξε πως οι κοινωνικές τάσεις στη μεταβιομηχανική κοινωνία επέφεραν την αντικατάσταση των παλιών υλιστικών αξιών που σχετίζονταν κυρίως με την γενικότερη έννοια της ασφάλειας. Οι παλιές αυτές υλιστικές αξίες αντικαταστάθηκαν από άλλες νέες μεταϊλιστικές όπως, για παράδειγμα, μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, την αυτονομία του ατόμου καθώς και το δικαίωμα αυτο-έκφρασής του. (Kovacheva S. , 2005)

---

8. Μέχρι σήμερα δεν υφίσταται κοινά αποδεκτά όρος. Για περισσότερες πληροφορίες για τις ελίτ και τις σχετικές θεωρίες βλ. Kurt, L., Πρόλογος-Επιμέλεια: Κατσούλης Η. (1995) *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Παρατηρητής , κεφάλαιο IV, σελ. 69-99

Συγκεκριμένα ο Inglehart διαπίστωσε ότι στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες συντελείται μια αλλαγή στις πολιτικές κουλτούρες. Υφίσταται μια μετατόπιση των αξιών στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες από τις υλιστικές αξίες και ανάγκες στις μεταυλιστικές. Από την ανάλυσή του προκύπτει ότι οι τέσσερις βασικοί παράμετροι που επιδρούν στο μεταυλιστικό φαινόμενο είναι: η ηλικία, το φύλο, η εκπαίδευση και το επάγγελμα. (Δεμερτζής Ν. , 1989).

Αναφορικά με τη νεολαία, η θεωρία αυτή υποστηρίζει πως η υψηλή οικονομική ασφάλεια και οι μεγαλύτερες ευκαιρίες για μόρφωση συνέβαλαν στην αύξηση των πολιτικών ικανοτήτων της, καθιστώντας τη περισσότερο κριτική απέναντι στην πολιτική σκηνή. Ο Inglehart αναφέρει ακόμη ότι οι συνθήκες της οικονομικής ασφάλειας επηρέασαν τις προτεραιότητες της νεολαίας σχετικά με τις βασικές της αξίες, καθιστώντας τη πρόθυμη να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην αυτο-έκφραση και σε θέματα ποιότητας ζωής αντί να δίνει προτεραιότητα στη φυσική διαβίωση και την ασφάλεια. (Inglehart R. ,1990) Διαπιστώθηκε ακόμη ότι οι μορφές πολιτικής δράσης που προκαλούν την ελίτ παρουσιάζουν ισχυρή σχέση με τις μεταυλιστικές αξίες. Κατά τον Inglehart επομένως οι μεταυλιστικές αξίες έπαιξαν έναν κρίσιμο ρόλο στην ανάδυση του κύματος των νέων κοινωνικών κινημάτων και του εξω-θεσμικού ακτιβισμού μολονότι η ανάδυση αυτών των αξιών δεν ήταν ο μοναδικός παράγοντας.

Σε πρόσφατο άρθρο του, και ενόσω έχουν περάσει τόσα χρόνια από τότε, που πρωτοδιατύπωσε τη θεωρία του, ο Inglehart υποστηρίζει πως οι αλλαγές και οι τάσεις που είχε προβλέψει όντως έχουν συμβεί. Παραθέτοντας αντίστοιχο εμπειρικό υλικό υποστηρίζει ότι υφίστανται σημαντικές αλλαγές στις πολιτικές κουλτούρες των χωρών και το αποδεικνύει με στοιχεία και παρατηρήσεις των τελευταίων 35 ετών ενώ εξακολουθεί να επιμένει στη σημασία του παράγοντα της ηλικίας. (Inglehart R. , 2008) Όπως κάθε θεωρία έτσι και αυτή δέχτηκε κριτική και αμφισβήτηση όμως είναι αναμφίβολη η συμβολή της στον τομέα της πολιτικής συμπεριφοράς.

2.4. ΜΕΤΑΪΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η πιο κοινά χρησιμοποιούμενη μέτρηση της έννοιας του μεταυλισμού βασίζεται στην επιλογή μεταξύ των τεσσάρων στόχων που ανέπτυξε ο Inglehart. (Theocharis Υ. , 2009). Οι τέσσερις αυτοί στόχοι είναι:

- ✓ «διατήρηση της τάξης του έθνους»,
- ✓ «περισσότερος λόγος στο λαό»,
- ✓ «καταπολέμηση των αυξανόμενων τιμών» και
- ✓ «προστασία της ελευθερίας του λόγου».

Ο Inglehart βρήκε πως η μέτρηση των αξιών μέσω αυτών των τεσσάρων στόχων είναι έγκυρη με αποτέλεσμα αυτές οι ερωτήσεις με τη συγκεκριμένη σειρά να έχουν χρησιμοποιηθεί σε περισσότερες από 40 χώρες από το 1970 και μετά. Παράλληλα χρησιμοποιείται και μια κλίμακα τριών σημείων για την κατηγοριοποίηση των ανθρώπων σύμφωνα με τις πολιτισμικές τους αξίες. Αυτή η κλίμακα τριών σημείων διαιρεί τους ανθρώπους σε υλιστές, μεικτούς και μεταυλιστές. Συχνά δε η διάσταση υλιστών/μεταυλιστών παρουσιάζεται σε μια κλίμακα πέντε σημείων, με σκοπό να «αποφορτιστεί» η μεικτή κατηγορία και ως αποτέλεσμα εφαρμόζεται η κλίμακα πέντε σημείων που περιλαμβάνει τους υλιστές, εκείνους που κλίνουν προς τον υλισμό, τους μεικτούς, εκείνους που κλίνουν προς το μεταυλισμό και τους μεταυλιστές. (Theocharis Υ. , 2009)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που αναλύονται στην έρευνα του Θεοχάρη οι νεαροί Έλληνες δεν κατατάσσονται ούτε στην κατηγορία των ακραίων υλιστών ούτε και στην κατηγορία των ακραίων μεταυλιστών. Δεν υπάρχουν καθαροί υλιστές, ενώ εκείνοι που κλίνουν προς τον υλισμό συνιστούν ένα οριακό 2, 6% του δείγματος. Οι καθαροί μεταυλιστές διατηρούν μια ελάχιστη θέση επίσης με ποσοστό 5, 5%, η μεικτή κατηγορία κυριαρχεί με 48, 9% και υφίσταται κι ένα 43% που κλίνει προς το μεταυλισμό. Η τάση που παρατηρείται εδώ επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι η νεολαία είναι πιθανότερο να επιδείξει έναν μεταυλιστικό προσανατολισμό παρά έναν υλιστικό.

Αναφορικά με άλλες μεταβλητές εκτός της ηλικίας φαίνεται ότι και το φύλο αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα, αφού οι γυναίκες που τάσσονται υπέρ του μεταυλισμού ήταν ελαφρώς περισσότερες από τους άνδρες. Ο μεταυλισμός βρέθηκε επίσης να έχει περισσότερη σχέση με τα μορφωτικό επίπεδο και όχι με το εισόδημα.

Σε αυτό το σημείο είναι πολύ ενδιαφέρον να εξεταστεί μια σχετικά πρόσφατη ευρωπαϊκή έρευνα, που διεξήχθη και χρησιμοποίησε το παραπάνω ερωτηματολόγιο (δηλαδή τους παραπάνω τέσσερις στόχους) ώστε να έχουμε μια συνολικότερη εικόνα για τις αξίες των Ευρωπαίων πολιτών.

Στη μελέτη του Ευρωβαρόμετρου το 2008, σημειώθηκε πως η οικονομική κρίση και η ανησυχία για το μέλλον επέδρασαν στις προτεραιότητες των Ευρωπαίων, οι οποίοι φαίνεται να στρέφουν την προσοχή τους σε περισσότερο υλικά θέματα. Σχετικά με τις πολιτισμικές αξίες, η Ελλάδα αναφέρεται μεταξύ των χωρών με το μεγαλύτερο αριθμό ατόμων που επιλέγουν υλιστικές προτιμήσεις ως κορυφαία προτεραιότητα (Eurobarometer Standard 69, 2008). Ο Inglehart κάποτε περιέγραψε την Ελλάδα ως «μακράν τη φτωχότερη χώρα ανάμεσα στις έντεκα κοινωνίες που ερευνήθηκαν κατά τα έτη 1979 – 1983» και το ελληνικό κοινό ως να έχει «μακράν το υψηλότερο επίπεδο στήριξης για την κρατικοποίηση της βιομηχανίας, περισσότερη κυβερνητική διαχείριση της οικονομίας και ελαττούμενη ανισότητα εισοδημάτων»⁹ (Inglehart R. , 1990). Παρά την κυριαρχία των υλιστικών πεποιθήσεων ωστόσο, η μελέτη του Ευρωβαρόμετρου αποκάλυψε πως όσο νεότεροι ήταν οι ανταποκρινόμενοι και όσο μεγαλύτερος ο χρόνος που είχαν αφιερώσει σε σπουδές, τόσο είναι μεγαλύτερη ήταν η πιθανότητα της κατάταξής τους στην ομάδα των μεταυλιστών.

Συγκεκριμένα τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 2008 το Ευρωβαρόμετρο διεξήγαγε έρευνα σχετικά με τις αξίες των Ευρωπαίων πολιτών η οποία και δημοσιεύθηκε το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Απώτερος σκοπός της έρευνας υπήρξε η διερεύνηση των αξιών των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα η προσπάθεια διαπίστωσης και αναγνώρισης ενός κοινού πλέγματος αυτών. Η έρευνα έλαβε χώρα στα 27 κράτη μέλη της Ένωσης, στις τρεις υποψήφιες για ένταξη χώρες

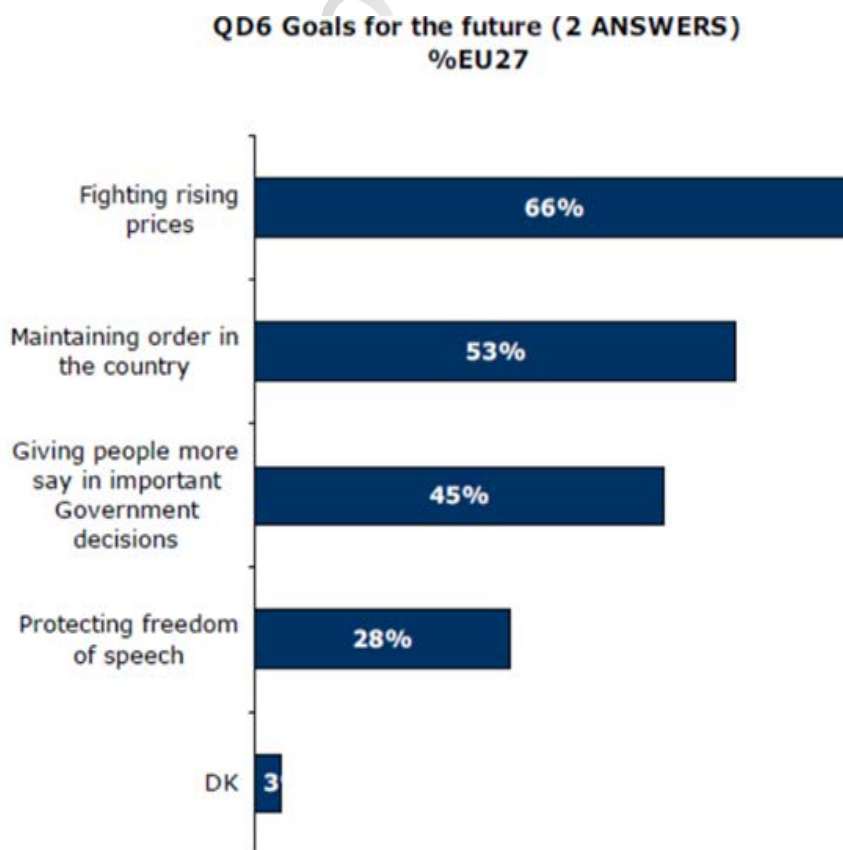
---

9. Με την Ιρλανδία! να είναι η επόμενη φτωχότερη χώρα και η Δανία η πλουσιότερη

[Κροατία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) και Τουρκία] καθώς και στην κοινότητα των Τουρκοκυπρίων. (Eurobarometer Standard 69, 2008)

Μία από τις κατηγορίες των ερωτήσεων στις οποίες οι πολίτες κλήθηκαν να απαντήσουν αφορούσε τις προσωπικές τους προσδοκίες και την αυτο-τοποθέτησή τους στην κλίμακα του Inglehart αναφορικά με τον μεταυλισμό. Στην ερώτηση σχετικά με τους στόχους στην επίτευξη των οποίων πρέπει να επικεντρωθεί η χώρα τους για τα επόμενα 10 ή 15 χρόνια, οι Ευρωπαίοι έδωσαν προτεραιότητα με ποσοστό απόλυτης πλειοψηφίας στην καταπολέμηση της αύξησης των τιμών (ποσοστό 66%). Έπονταν οι στόχοι της διασφάλισης της εσωτερικής ασφάλειας και τάξης (ποσοστό 53%), της ενίσχυσης της φωνής των πολιτών στις σημαντικές κυβερνητικές αποφάσεις (ποσοστό 45%), της προστασίας της ελευθερίας του λόγου (ποσοστό 28%), ενώ το 3% των ερωτηθέντων επέλεξε την απάντηση «δεν γνωρίζω».

Πίνακας 3

Πηγή: Eurobarometer Standard 69, 2008

Προκύπτει επομένως, ότι μεγαλύτερη ανησυχία προκαλεί στους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο πληθωρισμός. Τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται στην Ελλάδα (ποσοστό γύρω στο 83%), ενώ ακολουθούν οι Λετονοί, Βέλγοι, Γάλλοι και Εσθονοί με ποσοστό γύρω στο 80%. Αντίθετα, χαμηλά ποσοστά της τάξεως του 20%-30% παρατηρούνται για τους Ολλανδούς, Δανούς και Σουηδούς

Ο στόχος της διατήρησης της εσωτερικής ασφάλειας και τάξης σημείωσε υψηλά ποσοστά στη Βουλγαρία, την Ιρλανδία, τις σκανδιναβικές χώρες και τη Ρουμανία, ενώ αναδείχθηκε ως κυρίαρχος στόχος στην περίπτωση της Σουηδίας και του Ην. Βασιλείου.

Αντίστοιχα οι Δανοί επέλεξαν ως πρωταρχικό στόχο την ελευθερία του λόγου με ποσοστό 68% έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου που βρίσκεται στο 28%. Ο στόχος αυτός θεωρείται ιδιαίτερης σημασίας και για τη Σουηδία και την Ιρλανδία όχι όμως και για τα κράτη που έγιναν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τελευταία.

Τέλος, έμφαση στη δυνατότητα του λαού να παίζει μεγαλύτερο ρόλο στις σημαντικές κυβερνητικές αποφάσεις δίνεται στη Λετονία και την Τσεχία με ποσοστά 68% και 62% αντίστοιχα, έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου, που είναι της τάξεως του 45%.

Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο προκύπτει από την ανάλυση των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων σε σχέση με την εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, τα πιο μορφωμένα άτομα είναι περισσότερο πιθανό να θεωρήσουν πιο σημαντική π. χ. την ελευθερία του λόγου από την αντιμετώπιση του πληθωρισμού.

Όσον αφορά την τοποθέτηση των ερωτηθέντων σε σχέση με τον μεταυλισμό αυτή καθορίζεται από τις απαντήσεις που έδωσαν στις προαναφερθείσες ερωτήσεις. Όσοι επέλεξαν ως πρωταρχικό μελλοντικό στόχο για τη χώρα τους είτε την αντιμετώπιση των ολοένα αυξανόμενων τιμών είτε τη διασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας και τάξης θεωρούνται υλιστές (32%). Αντίστοιχα, όσοι έδωσαν προτεραιότητα στην ελευθερία του λόγου και στην προσδοκία να ακούγεται περισσότερο η φωνή του λαού στο μέλλον αναφορικά με σημαντικές κυβερνητικές αποφάσεις, θεωρούνται μεταυλιστές (9%). Τέλος, όσοι επέλεξαν μία απάντηση από κάθε κατηγορία ανήκουν στη μεικτή ομάδα (56%). Σε ανάλογη έρευνα, που είχε πραγματοποιηθεί το 2005 τα αντίστοιχα

αποτελέσματα ήταν 31% (υλιστές), 12% (μεταυλιστές) και 58% (μεικτή ομάδα). (Eurobarometer, Eb64, 2005). Συμπεραίνεται επομένως ότι δεδομένων των συνθηκών οι Ευρωπαίοι ενδιαφέρονται περισσότερο για τις υλιστικές αξίες παρά για τις μεταυλιστικές. Η ελαφριά πτώση που παρατηρείται στα ποσοστά του μεταυλισμού συγκριτικά με την έρευνα του 2005 σχετίζεται ξεκάθαρα με τα οικονομικά δεδομένα καθώς δεν πρέπει να ξεχνάμε πως ήδη από το 2008 η οικονομική κρίση είχε εκδηλωθεί. Άμεση συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι, ότι οι Ευρωπαίοι επαναπροσδιορίζουν τις αξίες τους και στρέφονται προς πιο υλιστικούς στόχους, που αποτελούν προτεραιότητα για την πλειοψηφία των πολιτών.

Αναφορικά με τον παράγοντα της ηλικίας, που μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη μελέτη, αποδείχτηκε ότι αποτελεί σημαντική μεταβλητή. Με βάση τα αποτελέσματα προέκυψε πως όσο μεγαλύτερης ηλικίας ήταν ο ερωτηθείς τόσο ήταν πιθανότερο να ενταχθεί στην ομάδα των υλιστών, ενώ τα άτομα νεότερης ηλικίας (έως 25 ετών) ήταν πιθανότερο να ανήκουν στη μεικτή ομάδα. Παρατίθεται ο πίνακας με τα σχετικά αποτελέσματα.

Πίνακας 4

QD6W Post-materialism index

	Matérialist	Mixed	Post-matérialist
EU27	32%	56%	9%
Sex			
 Male	30%	58%	10%
 Female	33%	56%	8%
Age			
15-24	25%	62%	10%
25-39	30%	58%	9%
 40-54	30%	58%	10%
55 +	37%	52%	7%
Education (End of)			
15-	40%	51%	5%
16-19	33%	57%	8%
 20+	24%	60%	14%
Still studying	24%	61%	12%
Left-right scale			
(1-4) Left	27%	59%	12%
 (5-6) Centre	32%	57%	9%
(7-10) Right	35%	56%	7%

Πηγή: Eurobarometer Standard 69, 2008

Όσον αφορά τα αποτελέσματα σε επίπεδο κρατών, τα 25 από τα 27 κράτη-μέλη ανήκουν στη μεικτή ομάδα. Το ποσοστό των μεταυλιστών υπερβαίνει το 20% μόνο στη Σουηδία και την Ολλανδία ενώ σχετικά υψηλά είναι και τα ποσοστά στη Γερμανία και τη Δανία. Αντίστοιχα πολύ χαμηλά ποσοστά μεταυλιστών παρατηρούνται σε 12 κράτη-μέλη με το ποσοστό της Βουλγαρίας να αγγίζει μόλις το 2%.

Τα παραπάνω αποτελέσματα είναι αναμενόμενα ως ένα βαθμό. Είναι λογικό σε χώρες όπως, η Σουηδία, η Ολλανδία και η Δανία, που χαρακτηρίζονται από οικονομική σταθερότητα και υψηλό βιοτικό επίπεδο, να είναι πιο ισχυρές οι μεταυλιστικές αξίες απ' ό,τι για παράδειγμα σε φτωχότερα κράτη όπως η Βουλγαρία, όπου οι προτεραιότητες είναι αναμφίβολα υλιστικού περιεχομένου.

Επανερχόμενοι στην περίπτωση της Ελλάδας τα αποτελέσματα του Ευρωβαρόμετρου έδειξαν ότι το 38% των Ελλήνων είναι υλιστές, το 55% ανήκουν στη μεικτή ομάδα και μόνο το 7% είναι μεταυλιστές. Παρατηρούμε μια αρκετά μεγάλη διαφοροποίηση στα ποσοστά μεταξύ της έρευνας του Ευρωβαρόμετρου και της προαναφερθείσας ελληνικής¹⁰. Ο λόγος που παρατηρούνται οι διαφορές αυτές είναι ότι η έρευνα του Ευρωβαρόμετρου απευθυνόταν στο ευρύ κοινό και όχι σε νεότερες ηλικιακές ομάδες. Επιπρόσθετα στην ελληνική έρευνα δεν χρησιμοποιήθηκαν μόνο οι τέσσερις κλασικές ερωτήσεις αλλά δώδεκα παραπάνω ώστε να υπάρχει πιο ολοκληρωμένη εικόνα. Σε κάθε περίπτωση πάντως διαπιστώθηκε ότι η ηλικία αποτελεί σημαντική μεταβλητή και πως όσο πιο νέος είναι κάποιος τόσο είναι πιθανότερο να τείνει προς το μεταυλισμό. Συμπερασματικά θα μπορούσε να ειπωθεί (με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από όλες τις σχετικές έρευνες) ότι οι ομάδες με υψηλό «μεταυλιστικό δείκτη» αποτελούνται από άτομα νεανικής ηλικίας, με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, προερχόμενα από μεγάλα αστικά κέντρα.

Σε ένα επόμενο επίπεδο είναι άκρως ενδιαφέρον να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό και κατά ποιο τρόπο έχει τροποποιηθεί το επίπεδο του μεταυλισμού στην Ευρώπη με το πέρασμα των χρόνων. Η θεωρία του μεταυλισμού διατυπώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Στα χρόνια που έχουν μεσολαβήσει μέχρι σήμερα οι αλλαγές που

---

10. Να σημειωθεί ότι η ελληνική έρευνα διεξήχθη στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας.

έχουν επέλθει είναι πολλές και σημαντικές και αφορούν κυρίως τον κοινωνικο-οικονομικό τομέα. Η πιο πρόσφατη αλλαγή που έλαβε χώρα και το αποτέλεσμα της έπληξε μέχρι στιγμής πρωτίστως τη χώρα μας είναι η οικονομική κρίση. Είναι γεγονός πως ακόμη δεν έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες ούτε και έχουν διεξαχθεί έρευνες αναφορικά με το αντίκτυπο που θα έχει η οικονομική κρίση στις μεταϋλιστικές αξίες. Παρ' όλα αυτά, προβλέπεται, ότι η οικονομική ύφεση, που παρατηρείται στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου αλλά και στην Ευρωζώνη ευρύτερα θα αποτελέσει ένα σημαντικό πλήγμα για τα μεταϋλιστικά πρότυπα.

Ακόμη και ο ίδιος ο Inglehart είχε προειδοποιήσει πως: «σε περιόδους οικονομικής κρίσης, οικονομικής ανασφάλειας και υψηλών ποσοστών πληθωρισμού οι μεταϋλιστικές αξίες δεν μπορούν να ανθήσουν.» (Theocharis Y. , 2009)

Βασική και πρωταρχική προϋπόθεση της μεταϋλιστικής θεωρίας είναι η οικονομική ευημερία. Όπως ήδη έχει αναφερθεί αυτή είναι που εξασφαλίζει στα άτομα τη δυνατότητα να ασχολούνται με θέματα, που επικεντρώνουν στην ποιότητα ζωής. Εφόσον αυτή απουσιάζει είναι εύλογο πως τα άτομα θα στραφούν προς υλιστικές αξίες, θέλοντας να ικανοποιήσουν ζητήματα επιβίωσης και μην έχοντας τη δυνατότητα να στρέψουν την προσοχή τους σε ζητήματα που αφορούν την ποιότητα της ζωής. Πόσο μάλλον όταν γίνεται λόγος για νεότερες ηλικιακές ομάδες, όπου ο δείκτης ανεργίας είναι υψηλότερος και οι συνθήκες εργασίας ακόμη πιο δυσχερείς. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε άλλη έρευνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ευνόητο σε δύσκολους οικονομικούς καιρούς και στο πλαίσιο μιας γενικότερης παγκόσμιας κρίσης οι μεταϋλιστικές αξίες να υποχωρούν. (Eurobarometer 71-future of Europe, 2010)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3- Νέες τάσεις πολιτικής συμμετοχής των νέων

Με το πέρασμα των ετών και την ολοένα και μεγαλύτερη ενασχόληση με το θέμα της νεανικής πολιτικής συμπεριφοράς, διαπιστώθηκε ότι οι νέοι έχουν αρχίσει να επιλέγουν εναλλακτικούς τρόπους για την πολιτική τους έκφραση σε σχέση με τους παραδοσιακούς του παρελθόντος. Τις καινούργιες αυτές τάσεις θα εξετάσουμε στο παρόν κεφάλαιο χαρακτηρίζοντάς τες στη μελέτη μας, για λόγους κατανόησης, ως εξωσυμβατικές ή εξωθεσμικές. Οι εναλλακτικές αυτές μορφές συμμετοχής στο πολιτικό γίνεσθαι φαίνεται να κερδίζουν συνεχώς έδαφος και να διαδίδονται με γρήγορους ρυθμούς ανάμεσα στους νέους.

Οι έρευνες δείχνουν ότι η παρατηρούμενη σταδιακή απομάκρυνση των νέων από τη συμβατική πολιτική συμμετοχή συνοδεύεται από την ανάδυση των προαναφερθέντων μορφών και τάσεων. Το πολιτικό ενδιαφέρον εξακολουθεί να υφίσταται, μεταβάλλεται όμως ο τρόπος με τον οποίο αυτό εκδηλώνεται. Πρέπει να τονιστεί ότι η πίστη των νέων στη δημοκρατία και τη σημασία των θεσμών και των κανόνων της παραμένει βαθιά και ουδόλως αμφισβητείται. Ο προβληματισμός τους αφορά αποκλειστικά τους τύπους της πολιτικής τους συμμετοχής αφού απορρίπτουν τους υφιστάμενους και στρέφονται σε καινούργιους οι οποίοι είναι διαφορετικοί και τους ταιριάζουν περισσότερο.

Ένα μέρος των ερευνητών εκτιμά ότι η αύξηση των εξωθεσμικών μορφών συμμετοχής συνεπάγεται τη δύση της παραδοσιακής μορφής πολιτικής συμμετοχής ενώ κάποιοι άλλοι δε συμμερίζονται απόλυτα την παραπάνω εκτίμηση. Το μόνο βέβαιο είναι ότι οι μορφές της πολιτικής συμμετοχής των νέων μεταβάλλονται και αξίζει κανείς να τις μελετήσει.

Οι νέες τάσεις πολιτικής συμμετοχής που θα αναλυθούν παρακάτω (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εξαντλούνται στον συγκεκριμένο κατάλογο) είναι: ο πολιτικός καταναλωτισμός, η συμμετοχή σε συλλογή υπογραφών, σε διαμαρτυρίες καθώς και σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Πρόκειται για τάσεις που γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς στους νέους και αξίζουν αναμφίβολα την προσοχή μας.

3.1. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ

Είναι γνωστό ότι όταν η καταναλωτική συμπεριφορά ενός ατόμου, το να αγοράζει δηλαδή ή να αποκλείει από τις αγορές του συγκεκριμένα προϊόντα ή υπηρεσίες, καθορίζεται από πολιτικούς ή ηθικούς λόγους αποκτά πολιτική σημασία. Πρόκειται για ένα εργαλείο το οποίο προτιμούν κυρίως εκείνοι που είναι δύσπιστοι απέναντι στους πολιτικούς θεσμούς και επομένως σχετίζεται απόλυτα με τους νέους οι οποίοι χαρακτηρίζονται από δυσπιστία περισσότερο από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. (Stolle D., Hooghe M. & Micheletti M. ,2005)

Τι είναι όμως ο «πολιτικός καταναλωτισμός» και ποιος χαρακτηρίζεται ως «πολιτικός καταναλωτής»;

Σημαντικό ρόλο για να αποδώσουμε σε κάποιον το χαρακτηρισμό του πολιτικού καταναλωτή παίζει το κίνητρό του ενώ θεωρείται αυτονόητη η ενσυνειδησία των επιλογών του. Το κίνητρο βέβαια δεν είναι από μόνο του αρκετό καθώς κάποιος καταναλωτής μπορεί, για παράδειγμα, να εξυπηρετεί ένα καθαρά προσωπικό του κίνητρο όταν αγοράζει τα προϊόντα μιας συγκεκριμένης εταιρείας. Το άτομο αυτό δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να το χαρακτηρίσουμε ως πολιτικό καταναλωτή απλά και μόνο επειδή έκανε μια συνειδητή επιλογή λόγω κάποιου κινήτρου. Για να δοθεί ο χαρακτηρισμός αυτός σε κάποιο άτομο πρέπει το κίνητρό του να σχετίζεται με πολιτικούς, κοινωνικούς ή περιβαλλοντικούς λόγους που τον οδηγούν στις όποιες επιλογές του. Επομένως οι καταναλωτές με αποκλειστικά προσωπικά κίνητρα δεν εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή. (Stolle D. & Hooghe M. , 2004),

Ο πολιτικός καταναλωτισμός αφορά τόσο το *buycotting* όσο και το *boycotting*, το να αγοράζει δηλαδή κανείς ορισμένα προϊόντα ή να τα μποϊκοτάρει. Αναμφίβολα το μποϊκοτάζ είναι το πιο σύνηθες φαινόμενο. Σύμφωνα με το ελληνικό λεξικό του Γ. Μπαμπινιώτη η λέξη μποϊκοτάζ αναφέρεται στον «αποκλεισμό προϊόντων από την αγορά ως μέσο πίεσεως κατά της παραγωγού χώρας ή εταιρείας» ή γενικότερα ως «η οργανωμένη αποχή από εμπορικές σχέσεις με συγκεκριμένο φορέα ως μέσο πίεσεως εναντίον του.» Ο όρος προέρχεται από το όνομα του Άγγλου γαιοκτήμονα Charles

Boycott (1832-97), ο οποίος ενοικίαζε γη στην Ιρλανδία και οι καλλιεργητές του αρνήθηκαν να εργαστούν γι' αυτόν, επειδή δε μείωνε τις χρεώσεις.»

Πολλοί υποστηρίζουν ότι ο πολιτικός καταναλωτισμός δεν είναι καινούργιο φαινόμενο και αναγάγουν την εμφάνισή του γύρω στο 1900¹¹. Σχετικές μελέτες που έχουν γίνει στην Ευρώπη και την Αμερική αποδεικνύουν ότι η αγορά έχει χρησιμοποιηθεί συχνά στο παρελθόν ως χώρος πολιτικού ακτιβισμού. Είναι όμως αλήθεια πως αυτό γίνεται όλο και πιο έντονο τις τελευταίες δεκαετίες λόγω της παγκοσμιοποίησης και του ελεύθερου εμπορίου. Ως όρος πρωτοεμφανίσθηκε στη Δανία στα μέσα της δεκαετίας του 1990 («politiske forbrug») ¹² για την κατανόηση του μπιόκοτάζ κατά της Shell Oil. (Micheletti M. , 2003)

Αφού ορίσαμε τον πολιτικό καταναλωτισμό ως την *επιλογή προϊόντων και παραγωγών βάσει πολιτικών και ηθικών κριτηρίων* θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τους λόγους για τους οποίους επιλέγει κάποιος να εκφραστεί μέσω αυτού. Οι πολιτικοί καταναλωτές επιλέγουν συγκεκριμένα προϊόντα ή παραγωγούς με βάση το τι τους φαίνεται δίκαιο και σωστό και με απώτερο σκοπό να αλλάζουν θεσμικές και εμπορικές πρακτικές τις οποίες θεωρούν λανθασμένες. (Stolle D.& Micheletti M. , 2005). Μια τέτοια δράση μπορεί να είναι μεμονωμένη ή συλλογική, ενώ υπάρχει η δυνατότητα να ασκηθεί είτε μέσα σε ένα σουπερμάρκετ είτε μέσω του διαδικτύου με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη χρήση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης. Συνολικά, η διαδικασία αυτή είναι γνωστή με την έκφραση “politics behind products”, δηλαδή η πολιτική που κρύβεται πίσω από τα προϊόντα. (Stolle D. , Micheletti M. & Berlin D., 2010) Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι το γυναικείο φύλο είναι αυτό που συμμετέχει περισσότερο σε μπιόκοτάζ προϊόντων και υπάρχουν αρκετές έρευνες οι οποίες επιβεβαιώνουν τη διαφορά των ποσοστών μεταξύ ανδρών και γυναικών, κάτι που δε συμβαίνει με τις άλλες νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής.

---

11. Βλ. για αρχή φαινομένου στο άρθρο των Stolle D., Micheletti M. & Hooghe M., 2005, “Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation”, *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, vol.26, July , σελ. 246-247.

12. Ο όρος στα αγγλικά είναι: «political consumerism»

Ο πιο πιθανός λόγος για τον οποίο παρατηρείται αυτή η διαφορά είναι το ότι παραδοσιακά η γυναίκα είναι αυτή που ψωνίζει για το σπίτι και έτσι της δίνονται περισσότερες ευκαιρίες να προβεί ή να μην προβεί σε κάποια αγορά βασισμένη σε ηθικο-πολιτικά κριτήρια. Στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί ότι οι διαφορές των ποσοστών ποκίλλουν ανάλογα με τις χώρες. Για παράδειγμα στη Σουηδία και τη Δανία η διαφορά είναι έντονη σε αντίθεση με τις χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης. (Stolle D.& Micheletti M. , 2005)

Οι νέοι φαίνεται να βρίσκουν αυτή τη μορφή πολιτικής δράσης πολύ ενδιαφέρουσα σε όλες της τις εκφάνσεις. Θεωρούν ότι τους προσφέρεται ένα πεδίο όπου μπορούν ελεύθερα να εκφράσουν τις αξίες και τις προτιμήσεις τους. Άλλωστε, έχει επιβεβαιωθεί μέσω ερευνών ότι πίσω από τον καταναλωτισμό που εκφράζεται από νεαρά άτομα κρύβονται συχνά κοινωνικο-πολιτικά κριτήρια.

Το 2004 η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε διεξάγει έρευνα για τους νέους σχετικά με ζητήματα της πολιτικής τους συμμετοχής. Μία από τις ερωτήσεις στην οποία οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με την πολιτική τους συμμετοχή ήταν εάν έχουν ποτέ εκφραστεί μέσω μιας από τις νέες της μορφές. Το 14, 4% των ερωτηθέντων απάντησε ότι είχε μποϊκοτάρει ορισμένα προϊόντα για πολιτικούς ή ηθικούς λόγους ενώ το 15, 1% ότι είχε αγοράσει ορισμένα προϊόντα για αντίστοιχους λόγους. (Rijk J. ,Gaiser W. & Waechter F, 2008)

Πίνακας 5

New items of political participation (in %)-2004 EUYOUNGART

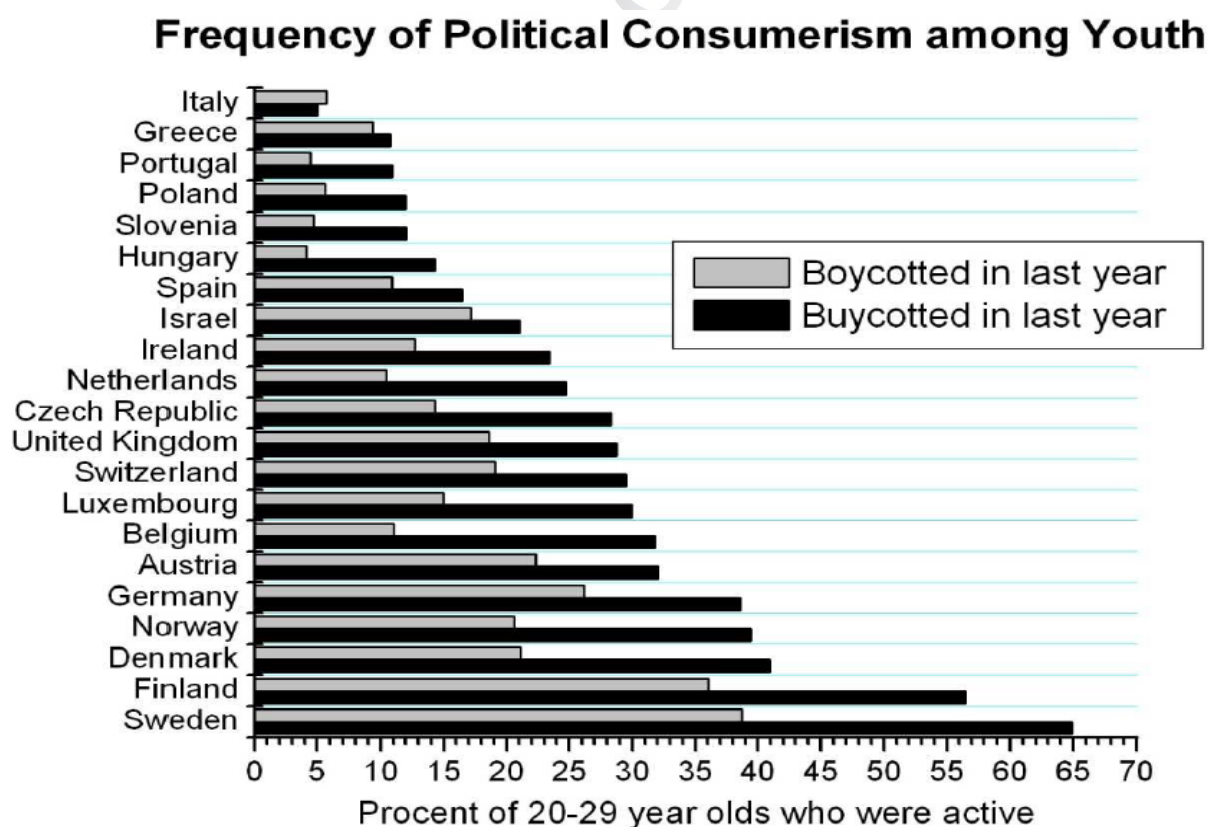
There are different ways of being politically active. Have you ever done any of the following activities?

...boycotted certain products for political, ethical or environmental reasons	14. 4%
...bought certain products for political, ethical or environmental reasons	15. 1%

Πηγή: Euyoupart, 2004

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας άλλης ευρωπαϊκής έρευνας, που αφορούσε τη συχνότητα του πολιτικού καταναλωτισμού στους νέους (τόσο του boycotting όσο και του buycotting) οι διαφορές που διαπιστώθηκαν ανάμεσα στις 21 εξεταζόμενες χώρες (20 ευρωπαϊκές και το Ισραήλ) ήταν αρκετές. Τα ποσοστά ήταν ιδιαίτερα υψηλά για τις χώρες της Σκανδιναβίας με τη Σουηδία να βρίσκεται στην πρώτη θέση. Στον αντίποδα βρίσκονταν τα ποσοστά των χωρών της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης. Οι διαφορές αποδίδονται σε ποικίλους λόγους όπως, για παράδειγμα, στην πολιτική ιστορία των χωρών, την πολιτική τους κουλτούρα καθώς και την πληροφόρηση που έχουν οι πολίτες. (Stolle D. , Micheletti M. & Berlin D. , 2010) Εντύπωση προκαλεί και το ποσοστό της Ελλάδας που είναι το δεύτερο πιο χαμηλό μετά από αυτό της Ιταλίας. Δυστυχώς τέτοιες δράσεις δεν είναι εξ' ίσου δημοφιλείς στη χώρα μας αλλά είναι αισιόδοξο το γεγονός ότι με το πέρασμα του καιρού διαδίδονται ανάμεσα στους νέους κυρίως μέσω του διαδικτύου.

Πίνακας 6

Πηγή: European Social Survey 2002

Τέλος, ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα που προκύπτουν από μια άλλη έρευνα ευρωπαϊκού επιπέδου, που διεξήχθη το 2005 και αφορούσε την πολιτική συμμετοχή των νέων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματά της, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- ✓ Δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στα ποσοστά μεταξύ των νέων γυναικών και των νέων ανδρών που αγοράζουν ή απαρνιούνται ορισμένα προϊόντα.
- ✓ Οι σκανδιναβικές χώρες πρωτοστατούν και σε αυτή την έρευνα έχοντας τα μεγαλύτερα ποσοστά των νέων που έχουν επιλέξει να εκφραστούν μέσω του πολιτικού καταναλωτισμού.
- ✓ Φαίνεται να παίζει κάποιο ρόλο το μορφωτικό επίπεδο ενώ φαίνεται να είναι αδιάφορο το είδος της εργασίας του νέου. (euypart, 2005)

Όπως πολλές νέες μορφές εξωθεσμικής πολιτικής συμμετοχής, έτσι και ο πολιτικός καταναλωτισμός δεν έχει διερευνηθεί συστηματικά σε επιστημονικό επίπεδο. Ως φαινόμενο το οποίο εξαπλώνεται συνεχώς αξίζει περαιτέρω έρευνας και μελέτης ενώ κάθε επιστημονικός τομέας μελετώντας το από τη δική του οπτική γωνία μπορεί να καταλήξει σε πολύτιμα συμπεράσματα. Στην περίπτωση της πολιτικής επιστήμης, η οποία και μας αφορά, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να εξετασθεί σε βάθος το πώς η ελεύθερη αγορά γίνεται πεδίο πολιτικής δραστηριότητας όπως και το ποια μπορεί να είναι η μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου αυτού.

3.2. ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ/ΑΙΤΗΜΑΤΟΣ

Η συμμετοχή στη συλλογή υπογραφών αποτελεί μία από τις νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής, που γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη στις μέρες μας. Στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες πολλοί είναι εκείνοι που επιλέγουν μέσω της υπογραφής ενός αιτήματος να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους για τη δημόσια ζωή και να ασκήσουν ενεργό ρόλο σε αυτή. Πρόκειται για μια ατομική και συγκεκριμένη μορφή συμμετοχής την οποία οι νέοι αποδέχονται και υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό.

Τι είναι όμως η συλλογή υπογραφών και για ποιο σκοπό γίνεται; Η συλλογή υπογραφών για την άσκηση πίεσης είναι γνωστή στην αγγλική ορολογία ως «petition drive» ενώ το έγγραφο που συντάσσεται αρχικά με τον όρο «petition». Πρόκειται για ένα επίσημο γραπτό κείμενο μέσω του οποίου εκφράζεται ένα αίτημα προς τις αρμόδιες αρχές και τους φορείς εξουσίας. Το κείμενο αυτό καλούνται να το υπογράψουν οι πολίτες που συμφωνούν με το περιεχόμενό του. Απώτερος σκοπός είναι η συλλογή του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού υπογραφών για την άσκηση πίεσης σ' αυτούς που αποφασίζουν και την ανάληψη δράσης εκ μέρους τους. Το όφελος είναι διπλό αφού αφενός επιτυγχάνεται η ενημέρωση της κοινής γνώμης για ένα ζήτημα και αφετέρου της δίνεται η δυνατότητα να τοποθετηθεί σχετικά με αυτό. Μέσω δε της συμμετοχής της συμβάλλει στην προσπάθεια πραγμάτωσης των επιθυμητών αλλαγών.

Ιδιαίτερα διαδεδομένο φαινόμενο στις μέρες μας είναι η ηλεκτρονική υπογραφή ενός αιτήματος-υπομνήματος. Οι ηλεκτρονικές υπογραφές πρωτοεμφανίστηκαν με τη μορφή των chain e-mails, δηλαδή των αλυσιδωτών ηλεκτρονικών μηνυμάτων. Μέσω αυτής της μεθόδου έπρεπε ο χρήστης να προωθήσει το κείμενο σε όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα, ώστε να επιτευχθεί ταχύτερα ο εκάστοτε στόχος. Αργότερα, τα ηλεκτρονικά αυτά μηνύματα άρχισαν να παράπεμπουν το χρήστη σε άλλες ιστοσελίδες όπου μπορούσε να βάλει την υπογραφή του εάν το επιθυμούσε.

Οι τύποι συλλογής υπογραφών διαφέρουν· ωστόσο υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες: η πρώτη αφορά τις κυβερνήσεις (σε επίπεδο κράτους ή τοπικής αυτοδιοίκησης) και η δεύτερη τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς (επιχειρήσεις, βιομηχανίες ή ιδιωτικές οργανώσεις). Η βασική τους διαφορά έγκειται στη μορφή του

περιεχομένου και τον τρόπο υποβολής του αιτήματος καθώς και στους κανόνες οι οποίοι πρέπει να διέπουν τη διαδικασία στο σύνολό της. Η ανάληψη δράσης εξαρτάται από το πολιτικό σύστημα κάθε χώρας¹³ και υπάρχει έως και η δυνατότητα διεξαγωγής δημοψηφίσματος ενώ στην περίπτωση των μη κυβερνητικών οργανισμών δεν είναι εγγυημένη. (http://ctb.ku.edu/en/tablecontents/sub_section_main_1251.aspx)

Σύμφωνα με διάφορους συγγραφείς η συλλογή υπογραφών (όπως και ο πολιτικός καταναλωτισμός που αναλύθηκε παραπάνω) δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Τέτοιου είδους δράσεις είχαν κάνει την εμφάνισή τους ήδη από τον 18ο ή 19ο αιώνα ενώ εξαπλώθηκαν πολύ στο τέλος του 20ού. (Marien S. ,Hooghe M. & Quintelier E. ,2010)

Επιλέγοντας αυτό τον τύπο πολιτικής συμμετοχής ο πολίτης κρατάει απόσταση από το πολιτικό σύστημα¹⁴ θέλοντας να επηρεάσει έμμεσα τις πολιτικές αποφάσεις. (Marien S. και άλλοι ,2010) Οι περισσότεροι νέοι δε, τον θεωρούν ως μια ατομική πράξη αρκετά αποτελεσματική καλλιεργώντας το φόβο σε αρκετούς ότι τα νεαρά άτομα απομακρύνονται από τις συλλογικές και οργανωμένες μορφές πολιτικής συμμετοχής. (Stolle D. , Micheletti M. & Berlin D. , 2010)

Η συνηθέστερη μορφή συλλογής υπογραφών εκδηλώνεται πλέον μέσω του διαδικτύου. Ένα άτομο μπορεί, εκτός των άλλων, να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο και για πολιτικούς σκοπούς και ένας από αυτούς είναι και η on-line υπογραφή ενός αιτήματος. Η δραστηριότητα αυτή αποκαλείται στην αγγλική γλώσσα «signing an online petition» και είναι πολύ διαδεδομένη στις δυτικές δημοκρατίες και ειδικότερα ανάμεσα στους νέους.

---

13. Για παράδειγμα με βάση το θεσμικό πλαίσιο ορισμένων χωρών συγκεκριμένος αριθμός συλλεχθέντων υπογραφών σημαίνει και αυτόματη συζήτηση επί του θέματος. Προβλέπεται δηλαδή ο αριθμός υπογραφών που απαιτούνται από την κυβερνητική αρχή.

14. Το αντίθετο συμβαίνει στην περίπτωση των παραδοσιακών πολιτικών δραστηριοτήτων όπως είναι, για παράδειγμα, όταν κάποιος είναι μέλος κόμματος. Τότε το άτομο προσπαθεί να επηρεάσει άμεσα τις πολιτικές αποφάσεις και αποτελεί και το ίδιο μέρος του πολιτικού συστήματος (Βλ. Marien, S., Hooghe, M., Quintelier, E. (2010) "Inequalities in Non-Institutionalised Forms of Political Participation. A Multi-level Analysis of 25 countries", *Political Studies*, Vol. 58, No 3, σελ. 2)

Πρόκειται για μία από τις δυνατότητες που παρέχει το διαδίκτυο για την πολιτική έκφραση ενός ατόμου, οι οποίες και θα αναλυθούν στο επόμενο και τελευταίο κεφάλαιο. Καθημερινά οι χρήστες του διαδικτύου μπορούν να έρθουν σε επαφή με τα e-petitions¹⁵ και να τα υπογράψουν εφόσον το επιθυμούν συμπληρώνοντας το ονοματεπώνυμό τους και το e-mail τους.

Προτού προχωρήσουμε στην παράθεση των σχετικών εμπειρικών δεδομένων αξίζει να αναφερθούμε στη δυνατότητα που παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση στους πολίτες της σχετικά με την υποβολή αιτήματος. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 227¹⁶ της Συνθήκης της Λισαβόνας προβλέπεται η δυνατότητα αυτή για κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο εντός της Ένωσης. Η υποβολή του αιτήματος απευθύνεται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το θέμα του πρέπει να αφορά ζητήματα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή αρμοδιότητας. Προβλέπεται επίσης δυνατότητα υποβολής του αιτήματος τόσο μέσω ταχυδρομείου όσο και διαδικτυακά μέσω συγκεκριμένης φόρμας που μπορεί κάποιος να βρει και να συμπληρώσει στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. (<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/00533cec74/Petitions.html>). Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποφανθεί και σχετικά με την έννοια της ηλεκτρονικής υπογραφής εκδίδοντας αντίστοιχη οδηγία¹⁷ στο πλαίσιο δημιουργίας ενιαίου θεσμικού καθεστώτος.

Τα στοιχεία που προκύπτουν από τις σχετικές έρευνες επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι οι νέοι διάκινται θετικά απέναντι στην εξωσυμβατική αυτή μορφή πολιτικής συμμετοχής. Έτσι, το 2007 σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου διαπιστώθηκε ότι το 11% του συνόλου των ερωτηθέντων τη θεωρεί ως την πιο αποτελεσματική πολιτική δραστηριότητα για να ακουστεί η φωνή του σε όσους λαμβάνουν τις πολιτικές

---

15. Βλ. χαρακτηριστικό παράδειγμα e-petition που απευθύνεται στον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (<http://www.ipetitions.com/petition/manifesto27/>)

16. Σύμφωνα με το άρθρο 227 της Συνθήκης της Λισαβόνας (πρώην άρθρο 194 της ΣΕΚ) : «Οι πολίτες της Ένωσης, καθώς και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική του έδρα σε κράτος μέλος, δικαιούνται να υποβάλλουν, ατομικά ή από κοινού με άλλους πολίτες ή πρόσωπα, αναφορά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για θέμα που υπάγεται στους τομείς δραστηριοτήτων της Ένωσης και το οποίο τους αφορά άμεσα».

17. βλ. Οδηγία 1999/93/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 1999, σχετικά με το κοινοτικό πλαίσιο για ηλεκτρονικές υπογραφές –{Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 013 της 19/01/2000 σ. 0012 – 0020}

αποφάσεις. (flash eurobarometer, 2007) Παρατηρείται δε μια μικρή διαφορά στα ποσοστά μεταξύ των 15 παλαιότερων και 12 νεότερων κρατών μελών με ποσοστά 12% και 8% αντίστοιχα. Η εναλλακτική αυτή μορφή πολιτικής συμμετοχής φαίνεται ότι προτιμάται περισσότερο από νέους που διαμένουν σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης αλλά και σε κάποιες από αυτές που εισήλθαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα τελευταία χρόνια. Τα κράτη μέλη πάντως που κατέταξαν τη συμμετοχή μέσω συλλογής υπογραφών ανάμεσα στις τρεις πολιτικές δραστηριότητες που θεωρούν πιο σημαντικές είναι: το Βέλγιο, η Πολωνία, η Δανία, η Σλοβενία, η Λιθουανία, η Σλοβακία, το Λουξεμβούργο, η Ουγγαρία και τέλος η Ιρλανδία και η Τσέχικη Δημοκρατία με το μεγαλύτερο ποσοστό στο 19%. Η εκπαίδευση και το είδος της εργασίας δε φαίνεται να παίζουν ιδιαίτερο ρόλο. Στη συνέχεια της έρευνας οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν όχι μόνο για το ποιες πολιτικές δραστηριότητες θεωρούν πιο σημαντικές αλλά και για το βαθμό ανάμειξής τους στην πολιτική ζωή κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν έφεραν την πολιτική συμμετοχή μέσω συλλογής υπογραφών στην πρώτη θέση με ποσοστό 28%.

Προτού ολοκληρώσουμε το ζήτημα του «μαζέματος υπογραφών», όπως συχνά αποκαλείται ο συγκεκριμένος τρόπος δράσης, αξίζει να αναφερθούμε στην άποψη του αντίπαλου δέοντος, όσων δηλαδή ασκούν έντονη κριτική και αμφιβάλλουν για την αποτελεσματικότητά αυτού. Σε ελληνικό ηλεκτρονικό άρθρο που αναρτήθηκε σχετικά πρόσφατα στο διαδίκτυο γίνεται συζήτηση για τη μέθοδο και την αποτελεσματικότητα της υπογραφής υπομνημάτων, ενώ αναφέρεται και η άποψη ορισμένων ότι τα λεγόμενα online petition sites οδηγούν τον πραγματικό ακτιβισμό σε «κλικ-τιβισμό». (<http://www.in2life.gr/everyday/modernlife/articles/210833/article.aspx>)

Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι «...η δράση αυτή ενθαρρύνει τα άτομα στο να αρκεστούν στην οκνηρή συμμετοχή της υπογραφής, ενώ υπό άλλες συνθήκες θα ενεργούσαν με την παρουσία τους στα σημεία όπου δημιουργείται ένα ζήτημα...» Αυτή η «εκτροπή» είναι ένας λόγος για τον οποίο ορισμένοι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ) αποφεύγουν τον συγκεκριμένο τρόπο δράσης, «...θέλοντας να δώσουν έμφαση στην πράξη και να προκαλέσουν ουσιαστικές αλλαγές.» Υφίσταται επίσης η ακραία

κατηγορία ότι πίσω από αυτές τις πρωτοβουλίες κρύβονται μεγάλα πολιτικά ή επιχειρηματικά συμφέροντα, κάτι που δεν έχει επιβεβαιωθεί φυσικά επίσημα.

Το ίδιο άρθρο αναφέρει ότι μερικές e-petitions έχουν κατορθώσει σημαντικές αλλαγές, αφού δεν έχουν λείψει οι λίγες έστω περιπτώσεις κατά τις οποίες οι υπογραφές που συγκεντρώθηκαν ξεπέρασαν κάθε προσδοκία. Η *πιο γρήγορα αναπτυσσόμενη* e-petition της ιστορίας είναι αυτή που απευθύνεται στον Κινέζο Πρόεδρο Hu Jintao και ζητά για το Θιβέτ «συγκράτηση και σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα» και την έναρξη «ουσιαστικού διαλόγου με τον Δαλάι Λάμα». Έως τον Οκτώβριο του 2011 ο αριθμός τους είχε υπερβεί το 1.500.000, ενώ το αίτημα και τα στοιχεία των υπογραφόντων μεταφέρθηκαν στα προξενεία και τις πρεσβείες της Κίνας σε όλον τον κόσμο.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή μέσω της συλλογής υπογραφών αποτελεί μια από τις εξωσυμβατικές μορφές πολιτικής συμμετοχής. Μπορεί να μην παρουσιάζει πολύ υψηλά ποσοστά δημοτικότητας έως σήμερα, αναμένεται όμως ότι στο μέλλον θα αυξηθούν. Οι νέοι θεωρούν ότι μέσω αυτού του τύπου πολιτικής συμμετοχής τους δίνεται η ευκαιρία να ασχοληθούν και να τοποθετηθούν επί ζητημάτων που τους απασχολούν. Καθοριστικός είναι και ο ρόλος του διαδικτύου το οποίο διεισδύει όλο και περισσότερο στη ζωή μας και παρέχει τη δυνατότητα στο άτομο να εκφράσει τις επιθυμίες του και να αγωνιστεί για την εκπλήρωσή τους. Όσοι νέοι είναι περισσότερο εξοικωμένοι με το διαδίκτυο αναμένεται να εκμεταλλευτούν τη δυνατότητα αυτή ακόμη περισσότερο στο μέλλον.

3.3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

Μια ακόμη μορφή πολιτικής συμμετοχής, που είναι διαδεδομένη ανάμεσα στους νέους, αν δε θεωρείται εξωθεσμική, είναι η συμμετοχή σε μια διαμαρτυρία. Λαμβάνοντας μέρος σε μια συγκέντρωση διαμαρτυρίας το άτομο μπορεί να εκφραστεί για ζητήματα που το απασχολούν επιδιώκοντας την αλλαγή κυβερνητικών πολιτικών και αποφάσεων που θεωρεί εσφαλμένες. Μπορεί να έρθει σε επαφή με άλλα άτομα που ενστερνίζονται τις ίδιες απόψεις και να υποστηρίξουν από κοινού τα πιστεύω τους, προσδοκώντας την πρόκληση των επιθυμητών αλλαγών.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι το δικαίωμα του διαμαρτύρεσθαι είναι απολύτως κατοχυρωμένο και συνδέεται άμεσα με το θεσμό της δημοκρατίας. Το δικαίωμα στην ελευθερία του λόγου και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, τα οποία προστατεύονται σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, αποτελούν τη βάση του. Απαραίτητη προϋπόθεση πάντα είναι η άσκησή του κατά κόσμιο και ειρηνικό τρόπο και αυτός είναι και ο μόνος περιορισμός που επιδέχεται το δικαίωμα αυτό, ώστε να εξασφαλιστεί η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των ατόμων.

Εκτός από την κλασική μορφή διαδήλωσης τέτοιου είδους εκδηλώσεις μπορεί να πάρουν διάφορες μορφές όπως είναι, για παράδειγμα, η περιφρούρηση απεργών¹⁸, οι πορείες, οι ολονυκτίες, καθώς και οι καθιστικές διαμαρτυρίες. Πρόκειται για διαφορετικούς τύπους διαμαρτυρίας των οποίων η συμβολικότητα και η αποτελεσματικότητα μπορεί να διαφέρει από χώρα σε χώρα. Σε κάθε πάντως περίπτωση στοχεύουν από τη μια στην αφύπνιση του κοινού για ένα σοβαρό ζήτημα και από την άλλη στην ανάληψη ή την αλλαγή κυβερνητικής δράσης σχετικά με το επίμαχο θέμα. (<http://www.youthcentral.vic.gov.au/Do-it-Yourself+Democracy/Finding+the+people/Join+or+organise+a+protest/>)

18, Με την ίδια σειρά που αναφέρονται στο κείμενο οι αντίστοιχοι όροι στα αγγλικά είναι: picketing, marching, vigils και sit-ins

Η διαδικασία οργάνωσης και διεξαγωγής μιας εκδήλωσης διαμαρτυρίας είναι συγκεκριμένη και συχνά απαιτεί την ενημέρωση των αρμόδιων αστυνομικών και τοπικών αρχών. Πολλές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο παρέχουν σχετικές πληροφορίες και συμβουλές επιτυχίας καθώς ένα άτομο μπορεί όχι απλώς να συμμετάσχει σε μια τέτοια εκδήλωση αλλά και να τη διοργανώσει.

Η συνήθεια των διαδηλώσεων έχει συνδεθεί κυρίως με το αστικό περιβάλλον, καθώς οι πόλεις παρέχουν, σύμφωνα με μια άποψη, το φυσικό τοπίο για δραματική πολιτική έκφραση. Ο λόγος είναι ότι σε αυτές υπάρχει μεγάλος αριθμός ανθρώπων έτοιμων να κινητοποιηθούν εκφράζοντας στους δρόμους την έλλειψη ικανοποίησής τους, τη μειωμένη τους εμπιστοσύνη και την αντίθεσή τους σε μια κυβέρνηση εν γένει ή επιλεκτικά σε αντιλαϊκές πολιτικές της. (Flanagan, 2010).

Στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου για τους νέους, που δημοσιεύτηκε το 2007 (flash eurobarometer, 2007), ένας σημαντικός αριθμός νέων απάντησε ότι η συμμετοχή σε διαδηλώσεις¹⁹ είναι ένας από τους αποτελεσματικότερους τρόπους πολιτικής δράσης. Ο εναλλακτικός αυτός τρόπος πολιτικής συμμετοχής φαίνεται ότι είναι πιο διαδεδομένος στη Γερμανία και στις χώρες της Νότιας Ευρώπης από τις οποίες η Ισπανία παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό με 25%. Οι χώρες δε που την συγκαταλέγουν ανάμεσα στις τρεις πιο σημαντικές μορφές πολιτικής συμμετοχής είναι: η Ιταλία, η Κύπρος, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Γαλλία. Στην περίπτωση της Ελλάδας το ποσοστό αγγίζει το 11%. Τέλος, από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι ερωτηθέντες της μικρότερης ηλικιακής κατηγορίας (15-19 ετών) συμμετέχουν πιο τακτικά σε διαδηλώσεις σε σχέση με τους νέους της ομάδας 25-30 ετών ενώ μικρή σημασία φαίνεται να έχει το μορφωτικό επίπεδο με τους λιγότερο μορφωμένους να είναι πιο πιθανόν να επιλέξουν αυτό τον τύπο πολιτικής συμμετοχής.

---

19. Να διευκρινιστεί ότι γίνεται λόγος για νόμιμες και ειρηνικές διαδηλώσεις. Τα αποτελέσματα των ερευνών αναφέρονται αποκλειστικά σε αυτές. Στην ίδια έρευνα βέβαια μπορεί κάποιος που ενδιαφέρεται να βρει τα αποτελέσματα που προέκυψαν για την συμμετοχή των νέων σε παράνομες διαδηλώσεις και τύπους διαμαρτυρίας.

Σύμφωνα με τα ευρήματα μιας άλλης έρευνας ευρωπαϊκού επιπέδου (euoupart, 2005), η άσκηση αυτής της μορφής πολιτικής έκφρασης ξεπερνά σε ποσοστό συμμετοχής τόσο τη συλλογή υπογραφών όσο και το μποϊκοτάζ προϊόντων. Για την ακρίβεια, ως δραστικότεροι από όλους παρουσιάζονται οι Ιταλοί με το ποσοστό τους να αγγίζει το 32%, αποδεικνύοντας ότι σχεδόν το 1/3 της ιταλικής νεολαίας επικροτεί αυτό το είδος πολιτικής διαμαρτυρίας. Ταυτόχρονα δε επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα ότι οι νέοι που διαμένουν σε χώρες του Νότου είναι αυτοί που περισσότερο από άλλους προτιμούν τις διαδηλώσεις για την πολιτική τους έκφραση.

Τα ποσοστά δεν είναι χαμηλά ούτε για τους Γερμανούς και τους Γάλλους νέους με 23% και 20% αντίστοιχα. Όσον αφορά τις χώρες που, και σε άλλες περιπτώσεις μέτρησης των μορφών πολιτικοποίησης των νέων τους έδωσαν χαμηλά ποσοστά, εξακολουθούν και εδώ να παρουσιάζουν τις ίδιες τάσεις. Η Εσθονία, η Σλοβακία και το Ηνωμένο Βασίλειο φαίνεται να έχουν στις τάξεις τους τους πιο απρόθυμους νέους όσον αφορά τη συμμετοχή στις διαδηλώσεις. Αυτό που φαίνεται μάλλον παράδοξο είναι ότι ανάλογη τάση παρουσιάζουν και οι Φινλανδοί, που σε άλλες μορφές πολιτικής έκφρασης έδωσαν υψηλά ποσοστά.

Το ηλικιακό στάδιο του νέου δε φαίνεται να παίζει ρόλο αφού στη Γαλλία, για παράδειγμα, παίρνουν μέρος στις διαδηλώσεις κυρίως όσοι ανήκουν στα πιο προχωρημένα ηλικιακά στάδια (22%), ενώ στην Ιταλία οι μικρότεροι ηλικιακά νέοι (45%). Το ίδιο ισχύει και για το μορφωτικό επίπεδο με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Γαλλία και την Ιταλία. Στη μεν πρώτη, όσοι έχουν ολοκληρώσει μόνο την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση λαμβάνουν μέρος λιγότερο συχνά σε διαδηλώσεις στη Γαλλία (12%), αλλά αντίθετα πιο συχνά στην Ιταλία (39%). Η διαφορά είναι ωστόσο μικρότερη για τα άτομα με εκπαιδευτικό επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Διαφορές μεταξύ των χωρών παρατηρούνται και σε ό,τι αφορά τη μεταβλητή της εργασίας. Έτσι, για παράδειγμα, στην Ιταλία σημειώνεται αυξημένη συμμετοχή ανάμεσα σε όσους ασκούν αμειβόμενη εργασία (35%), δε συμβαίνει όμως το ίδιο και στην Αυστρία (11%). Τέλος, οι άνεργοι νέοι της Ιταλίας διακρίνονται για τη λιγότερο συχνή συμμετοχή τους σε διαδηλώσεις (18%) (euoupart, 2005).

Εν κατακλείδι, η συμμετοχή των νέων σε διαδηλώσεις και συλλαλητήρια, αποτελεί δραστική μορφή πολιτικής έκφρασης γι' αυτούς. Τα ευρήματα των ποικίλων ερευνών, που έχουν διεξαχθεί έως σήμερα, επιβεβαιώνουν την προτίμησή τους σε αυτό τον τύπο πολιτικής συμμετοχής, που όπως ήδη αναφέρθηκε η αγγλόφωνη εκδοχή του ακούει στον όρο «making a demonstration». Πρόκειται δε για μια μορφή πολιτικής συμμετοχής μέσω της οποίας οι νέοι μπορούν και αρχίζουν να εκφράζονται από πολύ μικρή ηλικία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις διάφορες σχολικές πορείες διαμαρτυρίας, κυρίως προς πρεσβείες, που κατά καιρούς διοργανώνονται. Τα ποσοστά συμμετοχής σε διάφορους τύπους διαδηλώσεων σημείωσαν άνοδο και αναμένεται να αυξηθούν ακόμη περισσότερο στο μέλλον, με αφορμή το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης, που πλήττει διάφορες χώρες της Ευρωζώνης. Η επικρατούσα οικονομική δυσχέρεια δίνει το έναυσμα για περαιτέρω διαμαρτυρίες και μέσω αυτών έκφρασης της λαϊκής δυσαρέσκειας ενάντια στις ακολοθούμενες εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές. Πολλές διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες έχουν ήδη διοργανωθεί σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο και οι νέοι πρωτοστατούν τόσο στη διοργάνωσή τους όσο και στη συμμετοχή τους σε αυτές.

3.4. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ (ΜΚΟ)

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι λεγόμενες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), αποτελούν μια δυναμική μορφή έκφρασης της Κοινωνίας των Πολιτών. Εάν και δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός, όπως φανερώνει και ο ίδιος ο όρος, πρόκειται για ιδιωτικούς οργανισμούς οι οποίοι δεν υπόκεινται στον έλεγχο της κυβέρνησης αλλά δρουν ανεξάρτητα από αυτήν. Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε το 1948 στον κατασταστικό χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και συγκεκριμένα στο άρθρο 71²⁰. Στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος «Non Governmental Organizations» (NGO's) κάτι που οδηγεί πολλούς στο να θεωρούν εσφαλμένη την ελληνική απόδοσή του σε «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις²¹»

Χαρακτηριστικό συστατικό της φυσιογνωμίας των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) είναι ότι περιλαμβάνουν «..τις μη κρατικές, εθελοντικές οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών που αναλαμβάνουν δράσεις σε τρεις τομείς: α) την παροχή υπηρεσιών σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και άτομα, ιδίως τις πιο αδύναμες, με στόχο την ανακούφιση και υποβοήθησή τους, β) την ανάπτυξη προγραμμάτων που ενισχύουν την ικανότητα τοπικών κοινοτήτων ή ομάδων να προσδιορίζουν και να προωθούν τις ανάγκες τους στηριγμένες στις δικές τους δυνάμεις και γ) τη διαμεσολάβηση για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε συνεργασία με το κράτος ή άλλους φορείς.» (Δούκας και Δούκα, 2007: 70-71)

Η εμφάνιση των οργανώσεων αυτών στην ελληνική επικράτεια έγινε με μια καθυστέρηση κάποιων ετών σε σχέση με άλλες χώρες. Ως εκ τούτου η μελέτη του φαινομένου δεν έχει προχωρήσει στον επιθυμητό βαθμό και απομένουν ποικίλες πτυχές του να διερευνηθούν όπως, για παράδειγμα, οι σχέσεις των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων με το κράτος ή οι εσωτερικές τους λειτουργίες. (Δούκας και Δούκα, 2007)

---

20. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό προβλέπεται η δυνατότητα αναγνώρισης «συμβουλευτικού καθεστώτος» σε διεθνείς αλλά και εθνικές μη-κυβερνητικές οργανώσεις που ενεργοποιούνται στο πεδίο των δραστηριοτήτων του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών

21. Θεωρείται ορθότερος ο όρος «Μη Κρατικές Οργανώσεις» καθώς ο αγγλικός όρος «government» παραπέμπει περισσότερο την έννοια του κράτους παρά στην έννοια της κυβέρνησης όπως αυτή νοείται στην ελληνική γλώσσα.

Η νέα μορφή που έχουν λάβει οι οργανώσεις του τύπου αυτού²² διευκολύνει πιθανώς τη συμμετοχή των νέων, αν κρίνουμε από ορισμένα χαρακτηριστικά της λειτουργίας τους, που αρμόζουν προφανώς στην ιδιοσυγκρασία της νεολαίας. Όπως παρατηρείται: «οι ΜΚΟ χαρακτηρίζονται όλο και περισσότερο από μορφές δικτυακής οργάνωσης στις οποίες τα κύρια γνωρίσματα είναι οι σχετικά χαλαρές, σε πολλές περιπτώσεις άτυπες, οριζόντιες μορφές οργάνωσης-λειτουργίας, η μετα-γραφειοκρατική δομή τους, οι συμμετοχικές διαδικασίες σε ευρύτερο κύκλο συνομιλητών που ξεπερνούν τα όρια των παραδοσιακών οργανώσεων-μελών, η Ηγεσία ως διευκολυντής-προωθητής αντί ως μεταβίβαση εντολών. Με τη μορφή τους αυτή βρίσκονται κοντύτερα στις προσεγγίσεις των “νέων κοινωνικών κινημάτων”. Αποτελούν δηλαδή μια αμφισβήτηση των ορίων της θεσμοθετημένης πολιτικής, την κατάργηση των παραδοσιακών φραγμών μεταξύ δημόσιου-ιδιωτικού, θεσμικής-μη θεσμικής δράσης, πολιτικής-κοινωνίας, με τρόπους που δεν αναπαράγουν υπαρκτές μορφές ελέγχου, ρυθμίσεων και κρατικής παρέμβασης.» (Δούκας και Δούκα, 2007: 73-74)

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχουν απλώς ΜΚΟ στις οποίες συμμετέχουν νέοι αλλά και ΜΚΟ νέων ειδικότερα. Στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών οι ΜΚΟ νέων συγκαταλέγονται μεταξύ των παραγόντων που επιδρούν στη λήψη αποφάσεων. Εξασφαλίζουν την ενδυνάμωση των νέων σε παγκόσμιο επίπεδο και τους παρέχουν τη δυνατότητα για συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Συγκεκριμένα, τους καθιστούν ικανούς να παρουσιάζουν τα ενδιαφέροντα και τις προτάσεις τους όταν οι αντιπροσωπείες των εθνικών κυβερνήσεων καλούνται να λάβουν αποφάσεις στη Γενική Συνέλευση, τις Ειδικές Συνεδρίες, τα Συνέδρια, τις Ειδικές Επιτροπές και άλλες συναντήσεις. Μερικοί τρόποι μέσω των οποίων οι διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις νέων μπορούν να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων είναι: (European Youth Forum, 2002)

- ✓ η πίεση στις εθνικές κυβερνήσεις ώστε να επηρεάσουν τις θέσεις και τις προτεραιότητές τους,
- ✓ η συμμετοχή τους σε διάφορα φόρα των Ηνωμένων Εθνών ώστε να πιέσουν τις αντιπροσωπείες,

---

22. Αποκαλούνται και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) τρίτης γενιάς.

- ✓ και, τέλος, ασκώντας πίεση στις διάφορες ΜΚΟ και τους συνασπισμούς ΜΚΟ με την παρουσία τους στον ΟΗΕ.

Για να βεβαιωθούν ωστόσο ότι οι δράσεις τους είναι αποτελεσματικές πρέπει απαραίτητα να είναι ενημερωμένοι για τους διάφορους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. (European Youth Forum, 2002)

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νέων θεωρεί ότι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις νέων παρέχουν στη νεολαία δημοκρατική εκπροσώπηση ενώ ταυτόχρονα οργανώνονται και καταρτίζουν τους στόχους τους με βάση τα ζητήματα που συγκεντρώνουν το πολιτικό ενδιαφέρον των νέων. Αποτελούν πεδία όπου οι νεαροί πολίτες μπορούν να αποκτήσουν εμπειρία των δημοκρατικών διαδικασιών καθώς και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση απόψεων και την ανάπτυξη κοινωνικών στάσεων. Έτσι, η αναγνώριση της αξίας και της σπουδαιότητας του ρόλου που επιτελούν οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις νέων, θεωρείται κρίσιμη για τον καθορισμό της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και των διαφόρων ιδρυμάτων με τα οποία συνεργάζονται σε όλα τα επίπεδα. Πρόκειται για μια αναγνώριση που πρέπει να πάψει να αποτελεί απλή ρητορεία και να μετουσιωθεί σε αποφασιστική και συντονισμένη δράση. Πρέπει επίσης να αναγνωρισθούν οι πολλαπλές λειτουργίες που επιτελούν αυτές οι οργανώσεις καθώς και ο αντίκτυπός τους στο σύνολο της κοινωνίας. (European Youth Forum Report)

Σε εθνικό επίπεδο, ο αριθμός και η ισχύς των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων αυξάνεται αλλά όχι με τον γρήγορο ρυθμό που παρατηρείται σε άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις νέων με χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτά της Youthnet Hellas και της οργάνωσης «Μήνυμα Νέων – Φίλων». Διαφωτιστική για τη σημασία και το ρόλο των ΜΚΟ νέων είναι η έκθεση της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης Youthnet Hellas και για την ακρίβεια η πιο πρόσφατη ετήσια αναφορά της, που εκδόθηκε το Σεπτέμβριο του 2011. Σ' αυτήν αναφέρεται ξεκάθαρα ότι μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση νέων αποτελεί... «πεδίο ελεύθερης έκφρασης και δραστηριοποίησης των νέων ανθρώπων, με σκοπό μια πιο δημιουργική και παρεμβατική κοινωνία». (Youthnet Hellas, 2011: 5)

Στη συνέχεια, ξεκαθαρίζονται οι στόχοι της οργάνωσης με πρωταρχικό αυτόν της συνεχούς παροχής ποικίλων πληροφοριών προς τους νέους ενώ τονίζεται η σημασία του διαδικτύου ως κύριο εργαλείο. Στην ίδια αναφορά σημειώνεται ότι λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα διαπιστώνεται ...«μια δυσχέρεια στην πλειονότητα των φορέων του δημόσιου τομέα να δώσουν προτεραιότητα σε ζητήματα που αφορούν στους νέους...» αλλά και το γεγονός ότι... «η κρίση φαίνεται ότι λειτουργεί ενθαρρυντικά για άλλους φορείς, για άλλους σχηματισμούς συχνά άτυπους και χωρίς στοιχειώδη οργάνωση, που προτάσσουν την αυτόβουλη συμμετοχή, τον αυθορμητισμό, την εθελοντική προσφορά και την αλληλεγγύη.» (Youthnet Hellas, 2011: 67) Ένα σημαντικό πληροφοριακό δεδομένο που παρατίθεται στην έκθεση αποτελεί η αναφορά των διαδικτυακών διευθύνσεων 42 επιλεγμένων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και 27 Άτυπων Ομάδων Νέων²³, αριθμητική λεπτομέρεια που μαρτυρά ότι ο συγκεκριμένος τρόπος δράσης των νέων αποτελεί ένα σχετικά γενικευμένο φαινόμενο στην εποχή μας, άρα και έναν από τους μάλλον καθιερωμένους νέους τρόπους πολιτικής συμμετοχής.

Ενδιαφέροντα είναι και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ευρωπαϊκή έρευνα του 2007 για τους νέους ηλικίας 15-30 ετών (flash eurobarometer, 2007). Στο κεφάλαιο για τον πολιτικό ακτιβισμό των νέων στην Ευρωπαϊκή Ένωση επισημαίνεται ότι ένα ποσοστό της τάξεως του 11%²⁴ θεωρεί την υποστήριξη ή τη συμμετοχή σε μια Μη Κυβερνητική οργάνωση²⁵ ως τον αποτελεσματικότερο τρόπο για την πολιτική του έκφραση. Το ηλικιακό στάδιο δε φαίνεται να παίζει κανένα ρόλο καθώς καταγράφηκαν ακριβώς τα ίδια ποσοστά και για τα τρία εξεταζόμενα ηλικιακά στάδια (15-19, 20-24 και 25-30). Μικροδιαφορές χωρίς ιδιαίτερη σημασία παρατηρήθηκαν και στα ποσοστά σχετικά με τη μεταβλητή του επιπέδου εκπαίδευσης και του είδους της εργασίας. Μια ενδιαφέρουσα τάση που καταγράφηκε είναι ότι οι νέοι που διαμένουν στα νεοεισερχόμενα κράτη-μέλη φαίνεται να προτιμούν ελαφρώς παραπάνω αυτόν τον τύπο πολιτικής συμμετοχής σε σχέση με τους νέους των παλαιότερων κρατών-μελών.

---

23. Για τις Άτυπες Ομάδες Νέων διευκρινίζεται ότι...« αναδεικνύονται καθημερινά και λειτουργούν στη βάση της εθελοντικής συμμετοχής και της ικανοποίησης συγκεκριμένων στόχων. Οι δράσεις τους στοχεύουν σε μικρές αλλά ουσιαστικές παρεμβάσεις, όπως ο καθαρισμός μιας παραλίας ή μια συμβολική διαμαρτυρία, χωρίς να φέρουν τα μέλη τους παραπάνω δεσμεύσεις» (Youthnet Hellas, (2011) Η ετήσια αναφορά 2010 του Youthnet Hellas- Τομέας της νεολαίας στην Ελλάδα, Αθήνα: σελ. 69)

24. Ακριβώς το ίδιο ποσοστό στην ίδια έρευνα είχε επιλέξει ως αποτελεσματικότερο τρόπο πολιτικής συμμετοχής την υπογραφή ενός υπομνήματος-αιτήματος.

25. Να διευκρινιστεί ότι γίνεται λόγος για τη συμμετοχή και υποστήριξη σε οποιοδήποτε είδος Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης και όχι αποκλειστικά στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Νέων.

Γενικά το υψηλότερα ποσοστό προτίμησης καταγράφηκε στην Ουγγαρία (19%) ενώ ακολουθούν η Μάλτα (17%), η Ρουμανία και η Ελλάδα (16%) και τέλος η Ισπανία. Οι προαναφερθείσες χώρες κατέταξαν την υποστήριξη ή τη συμμετοχή σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση ανάμεσα στις τρεις πιο τελεσφόρες μορφές πολιτικού ακτιβισμού.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο αριθμός των μελών των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ολοένα και αυξάνεται, αφού οι πολίτες τις θεωρούν ως έναν δυναμικό μηχανισμό που μπορεί να τους φέρει κοντά στην θεσμοθετημένη εξουσία. Τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια έκρηξη στον αριθμό και την ισχύ των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ενώ, όπως έχει ήδη αναφερθεί, παρατηρήθηκε μια μεγάλη μείωση του αριθμού μελών των πολιτικών κομμάτων και των εργατικών συνδικάτων. Οι νέοι φαίνεται να προτιμούν τη μορφή αυτή έκφρασης και δράσης, θεωρώντας ότι μέσω αυτής μπορεί να ακουστεί η φωνή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων και να διεκδικήσουν αποτελεσματικότερα τα όποια αιτήματά τους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε ότι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ασχολούνται κυρίως με ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον, τη φύση, τα δικαιώματα, το ρατσισμό, τη φτώχεια, δηλαδή κοινωνικά και ανθρωπιστικά προβλήματα, για τα οποία έχει αποδειχτεί ότι οι νέοι είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένοι.

Κεφάλαιο 4- Ηλεκτρονική συμμετοχή

Ένα ενδιαφέρον ερώτημα που προκύπτει όσο μελετάμε τη νεανική πολιτική συμπεριφορά είναι το κατά πόσο η χρήση του διαδικτύου συνδέεται με αυτήν και αν ναι, σε τι βαθμό μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά. Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκαν κάποιες από τις εναλλακτικές μορφές πολιτικής συμμετοχής στις οποίες στρέφονται οι σημερινοί νέοι, έχοντας απεμπλακεί σε μεγάλο βαθμό από τις παραδοσιακές της μορφές. Μήπως όμως το διαδίκτυο προσφέρει και αυτό δυνατότητες για την πολιτική έκφραση των νέων; Μήπως μέσω του κυβερνοχώρου οι νέοι ανακαλύπτουν καινούργιους τρόπους για να εμπλακούν στο πολιτικό γίνεσθαι και αν ναι, ποιοι είναι αυτοί; Τα παραπάνω ερωτήματα θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζοντας αρχικά το φαινόμενο της «ηλεκτρονικής συμμετοχής»²⁶, τη σημασία που της αποδίδει η Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και τη σχέση που έχει με τις νεότερες ηλικιακές ομάδες.

Το διαδίκτυο, ή αλλιώς το Internet όπως είναι η διεθνής του ονομασία, είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους και χρησιμοποιούν για την επικοινωνία τους ένα κοινό πρωτόκολλο, το TCP/IP (Transmission Control Protocol / Internet Protocol). Ενώ ανήκει στην κατηγορία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ), το διαδίκτυο θεωρείται το λιγότερο επιθετικό και διεισδυτικό από όλα τα υπόλοιπα μέσα, αφού ο χρήστης συμμετέχει ενεργά ανά πάσα στιγμή και κάνει τις επιλογές του. Η εξέλιξή του υπήρξε ταχύτατη τα τελευταία χρόνια και σήμερα αποτελεί ένα καθημερινό και πολύτιμο εργαλείο πληροφόρησης, ψυχαγωγίας αλλά και ανταλλαγής ιδεών για τους σύγχρονους ανθρώπους και ακόμη περισσότερο για τους νέους ²⁷. Οι επιλογές που προσφέρονται στον χρήστη μέσω του διαδικτύου είναι πολλαπλές ενώ η πρόσβαση σ' αυτό είναι πλέον εύκολη και γρήγορη.

---

26. Ο αντίστοιχος όρος στα αγγλικά είναι: "e-participation"

27. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες οι νέοι είναι γενικά πιο εξοικωμένοι με θέματα τεχνολογίας. Έτσι και η χρήση του διαδικτύου είναι πιο διαδεδομένη ανάμεσα τους, με το διαδίκτυο να αποτελεί για πολλούς αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητάς τους και να παίζει όλο και σημαντικότερο ρόλο στη ζωή τους. Ενδιαφέρουσες έρευνες για το διαδίκτυο και τους νέους φιλοξενούνται στην ιστοσελίδα (http://www.cyberethics.info/cyethics1/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=42&lang=el)

4.1. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση της έννοιας της ηλεκτρονικής συμμετοχής (e-participation) κρίνεται απαραίτητο, για λόγους κατανόησης, να διευκρινιστούν οι όροι της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (e-governance) και της ηλεκτρονικής δημοκρατίας (e-democracy). Πρόκειται για όρους που σχετίζονται απόλυτα με τη χρήση του διαδικτύου και πρέπει να αποσαφηνιστούν πλήρως καθώς πολλοί είναι εκείνοι που τους συγχέουν με αποτέλεσμα να δημιουργούνται παρανοήσεις.

Ως ηλεκτρονική διακυβέρνηση (e-governance) ορίζεται *η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη δημόσια διοίκηση και στις υπηρεσίες, σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές και νέες δεξιότητες για τη βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών, των δημοκρατικών διαδικασιών καθώς και την ενίσχυση της υποστήριξης στις λειτουργίες του δημοσίου.* Με άλλα λόγια πρόκειται για την αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας σε θέματα διακυβέρνησης. Τα οφέλη δε που προκύπτουν από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι πολλά και αφορούν τόσο τις κυβερνήσεις όσο και τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

Μέγιστο πρόβλημα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι αναμφίβολα η αλλαγή στάσης ζωής και νοοτροπίας που απαιτείται προς τη κατεύθυνση αυτή. Έχει υπολογιστεί ότι η αλλαγή της τεχνολογίας μπορεί να γίνει μόλις μέσα σε 6 μήνες ενώ η αλλαγή της νοοτροπίας είναι μια ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία που διαρκεί περίπου 7 έτη. Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας δυστυχώς η χώρα μας δεν ανήκει στα κράτη που έχουν σημειώσει μεγάλη πρόοδο σε ζητήματα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Αναμφίβολα τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει και στην Ελλάδα κάποια βήματα για την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας, όμως απαιτείται ακόμη τεράστια προσπάθεια για να φτάσουμε το επίπεδο άλλων κρατών, πόσο μάλλον των σκανδιναβικών, που αποτελούν πρότυπο και σ' αυτόν τον τομέα.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία (e-democracy) αποτελεί μια από τις από τις πολλές δυνατότητες που προσφέρει η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στους πολίτες. (g → c) ²⁸. Με αυτό τον τρόπο απλοί άνθρωποι μπορούν να συνεισφέρουν παραθέτοντας σχόλια, απόψεις και γνώμες, σχετικά με επικείμενα νομοθετήματα και νομοσχέδια, να εκφράσουν τη διαμαρτυρία τους, να συμμετάσχουν σε δημοσκοπήσεις, να προσφέρουν εθελοντική εργασία στο κράτος, κ. άλ. ²⁹. Ο δε σκοπός της είναι διττός αφού από τη μια αφορά την πληροφόρηση των πολιτών και από την άλλη την ενθάρρυνσή τους για ενεργό πολιτική συμμετοχή.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε ελληνικό ηλεκτρονικό άρθρο... «η ηλεκτρονική δημοκρατία μέσω των υπολογιστών και του διαδικτύου, στοχεύει στο να φέρει τους πολίτες πιο κοντά στη διακυβέρνηση των κοινωνιών τους με δύο τρόπους: 1) προσφέροντας πληροφόρηση για τα τρέχοντα ζητήματα και... 2) δίνοντάς τους ενεργό ρόλο στην διαδικασία διαμόρφωσης και λήψης αποφάσεων, με τη μορφή συμμετοχής σε διαβουλεύσεις και ηλεκτρονικές ψηφοφορίες³⁰.» (<http://www.elzoni.gr/html/ent/546/ent.19546.asp>)

Η ηλεκτρονική δημοκρατία επομένως αφορά στη χρήση των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας με απώτερο σκοπό να διευκολυνθεί, να βελτιωθεί καθώς και να επεκταθεί η άσκηση της δημοκρατίας. Μέσα στα επόμενα χρόνια αναμένεται ότι η ηλεκτρονική δημοκρατία θα παίξει ιδιαίτερο ρόλο στη ζωή μας, αρκεί οι διάφοροι ιθύνοντες να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της για την προώθηση της δημοκρατίας σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας. (Caldow J., 2004)

Ορίσαμε παραπάνω ότι η ηλεκτρονική δημοκρατία είναι η χρήση των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας ώστε να προωθηθεί η δημοκρατία και να υποστηριχθούν

---

28. Πρόκειται για τις υπηρεσίες που προσφέρονται από την κυβέρνηση στους πολίτες (Government to Citizens).

Υφίσταται ακόμη η κατηγορία των υπηρεσιών που προσφέρονται από την κυβέρνηση προς τις επιχειρήσεις (Government to business)

29. Αντίστοιχα η ίδια δυνατότητα παρέχεται και για την κατηγορία g→b με τα πρόσωπα να εκφράζονται υπό την επαγγελματική τους ιδιότητα.

30. Υπάρχει έντονος προβληματισμός ως προς τη μέθοδο της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας. Οι απόψεις ποικίλλουν όμως σε κάθε περίπτωση και για την καθιέρωσή της θα πρέπει πρώτα να επιλυθούν ζητήματα ασφάλειας και λειτουργικότητας. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. (<http://di.ionio.gr/~emagos/eDemocracy.PDF>)

οι διαδικασίες της. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού αποτελεί η «ηλεκτρονική συμμετοχή» των πολιτών³¹. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε την ηλεκτρονική συμμετοχή ως τη χρήση των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας με σκοπό τη διεύρυνση της πολιτικής συμμετοχής. Οι πολίτες δύνανται να επικοινωνήσουν τόσο με άλλους πολίτες όσο και με τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους. (Macintosh A. ,2004) Είναι φανερό η σχέση μεταξύ των δύο εννοιών μιας και η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί τη βάση της δημοκρατίας από το βαθμό της δε εξαρτάται και η ποιότητα αυτής.

Η ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στα κοινά στοχεύει στην ενίσχυση της δημοκρατίας και τους δίνει τη δυνατότητα να ενημερώνονται και να διατυπώνουν την άποψή τους σχετικά με ζητήματα που τους αφορούν. Ταυτόχρονα και εφόσον καλύπτεται η επιθυμία τους για συμμετοχή, τους δημιουργείται το αίσθημα ότι η άποψή τους ακούγεται και θα ληφθεί σοβαρά υπ' όψη από εκείνους που αποφασίζουν. Θεωρείται επομένως ότι η ηλεκτρονική συμμετοχή ενδυναμώνει και διευκολύνει την πολιτική συμμετοχή γενικότερα, αρκεί να διασφαλιστεί ότι μέσω αυτής τα μηνύματα λαμβάνονται από εκείνους που εξουσιάζουν και παίρνουν τις πολιτικές αποφάσεις. (Scherer S. & Wimmer M. A. , 2011)

Πριν προχωρήσουμε με την κατηγοριοποίηση των εργαλείων της ηλεκτρονικής συμμετοχής κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούμε στα επίπεδα της συμμετοχής που παρατηρούνται και είναι τα εξής: (Macintosh, 2004)

- η πληροφόρηση (στην περίπτωση αυτή η κυβέρνηση παράγει πληροφορίες για να χρησιμοποιηθούν από τους πολίτες. Επομένως η συμμετοχή των πολιτών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως άμεση.)
- η διαβούλευση (πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση όπου υφίσταται το "κάλεσμά" από την κυβέρνηση και η ανταπόκριση από τους πολίτες. Διεξάγεται εν ολίγοις ένας διάλογος όπου η κυβέρνηση θέτει τα διάφορα ζητήματα προς διαβούλευση και οι πολίτες καλούνται να εκφράσουν την άποψή τους.)

---

31. Ο όρος μεταφράζεται στα αγγλικά ως "e-participation"

- άμεση συμμετοχή (στην περίπτωση αυτή οι πολίτες είναι ξεκάθαρα αυτοί που ορίζουν την “ατζέντα” με την τελική απόφαση να εναπόκειται στους κυβερνώντες.)

Βασικά εργαλεία ηλεκτρονικής συμμετοχής σήμερα είναι τα εξής: (Macintosh A. , Coleman S. & Lalljee M. , 2005)

- ✓ **webcasting** (πρόκειται για την καταγραφή συναντήσεων που μεταδίδονται μέσω διαδικτύου και επιτρέπουν στους πολίτες να ακούν και να παρακολουθούν σε πραγματικό χρόνο. Συχνά δίνεται η δυνατότητα σε όσους παρακολουθούν να υποβάλλουν ερωτήσεις ή σχόλια μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου³². Συνήθως δεν υφίσταται διαδραστικότητα όμως κάποιες φορές μπορεί και να υπάρξει³³.)
- ✓ **e-petitioning**³⁴
- ✓ **e-polling** (πρόκειται για ηλεκτρονικές δημοσκοπήσεις, δηλαδή στιγμιαίες ηλεκτρονικές έρευνες. Συνήθως ο χρήστης καλείται να απαντήσει σε μια απλή δήλωση ή ερώτηση επιλέγοντας μια απάντηση από τη λίστα που του δίνεται. Μετά την επεξεργασία των απαντήσεων παρουσιάζονται τα σχετικά αποτελέσματα συνήθως μέσω ποσοστών.)
- ✓ **blogs** (πρόκειται για τα τα γνωστά σε όλους μας ιστολόγια. Μια άλλη ονομασία που τους αποδίδεται είναι αυτή των ηλεκτρονικών ημερολογίων αφού οι διάφορες καταχωρήσεις ταξινομούνται κατά ημερολογιακή σειρά. Το λογισμικό τους είναι εύκολα κατανοήσιμο και δεν απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις για την εγκατάσταση και λειτουργία του. Πληθώρα ιστολογίων ασχολείται με κοινωνικά και πολιτικά θέματα δίνοντας τη δυνατότητα για ελεύθερη έκφραση στους χρήστες τους. Τα ιστολόγια τέλος χαρακτηρίζονται από έντονη διαδραστικότητα λόγω της ανταλλαγής των σχολίων που υποβάλλονται.)
- ✓ **e-voting** (πρόκειται για τη διεξαγωγή ηλεκτρονικών ψηφοφοριών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Εσθονίας όπου εφαρμόστηκε η

32. Ο χρήστης μπορεί να δεχθεί και απάντηση μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου π.χ. από έναν δημοτικό σύμβουλο. Δηλαδή να υπάρξει, όπως αποκαλείται στην αγγλική γλώσσα, e-mail real time response.

33. Στην αγγλική γλώσσα ο όρος που χρησιμοποιείται είναι: «interactive live broadcasts».

34..Βλ.προηγούμενο κεφάλαιο και συγκεκριμένα σελ. 39-43.

ηλεκτρονική ψηφοφορία για πρώτη φορά³⁵ σε τοπικές εκλογές το 2005 καθώς και στις εθνικές εκλογές το 2007.)

- ✓ **e-surveys** (πρόκειται για ηλεκτρονικές έρευνες μέσω ερωτηματολογίου το οποίο ο χρήστης του διαδικτύου συμπληρώνει online. Απώτερος σκοπός είναι η καταγραφή των στάσεων, απόψεων και αντιλήψεων των συμμετεχόντων σχετικά με διάφορα ζητήματα.)
- ✓ **virtual communities** (πρόκειται για «εικονικές κοινότητες», για χώρους δηλαδή όπου δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να ξεκινήσουν συζητήσεις πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα)
- ✓ **e-consultations** (πρόκειται για ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις για τη χάραξη πολιτικής ή την αξιολόγηση αυτής. Για παράδειγμα, διαδικτυακές πλατφόρμες δημοσιεύουν προσχέδια νόμων και οι πολίτες εκφράζουν τη γνώμη τους σχετικά με αυτά και κάνουν τις δικές τους προτάσεις.)
- ✓ **e-participation chat rooms** (πρόκειται για έναν εικονικό χώρο στον οποίο γίνεται μια συζήτηση μεταξύ χρηστών του διαδικτύου. Στις αίθουσες συνομιλίας (chat rooms) υφίσταται έντονο το στοιχείο της διαδραστικότητας)
- ✓ **discussion forums/boards** (πρόκειται για διαδικτυακούς χώρους συζήτησης ή για «βήματα διαλόγου», όπως συχνά αποκαλούνται, όπου οι χρήστες μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και να εκφράσουν τις απόψεις τους.)

Εν κατακλείδι, η «ηλεκτρονική συμμετοχή» είναι μια έννοια άμεσα συνδεδεμένη με αυτές της της ηλεκτρονικής δημοκρατίας και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης η οποία και εμπεριέχει τις άλλες δύο. Σε έναν κόσμο όπου η τεχνολογία εξελίσσεται με ταχύτατους ρυθμούς πρέπει να εκμεταλλευτούμε και να αξιοποιήσουμε όλες τις δυνατότητες που μας προσφέρονται αξιοποιώντας τις προς το όφελος όλων μας. Οι πολίτες δεν πρέπει να μένουν πολιτικά απαθείς, για παράδειγμα, στο μεσοδιάστημα μεταξύ των εκλογών, και το διαδίκτυο τους προσφέρει αρκετά ερεθίσματα για

---

35. Βλ. σχετικά στις ιστοσελίδες: (http://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/ggis/e-voting/evoting_documentation/PDF-FinalReportCOE_EvotingEstonia2005.pdf) & (<http://www.eui.eu/Projects/EUDO-PublicOpinion/Documents/bochsler-voteeui2010.pdf>)

δραστηριοποιηθούν πολιτικά. Το ερώτημα αν το διαδίκτυο ενισχύει την πολιτική συμμετοχή των πολιτών παραμένει ανοικτό.

Μερίδα ειδικών υποστηρίζει ότι η χρήση του διαδικτύου οδηγεί ασυζητητί στην αύξηση της πολιτικής συμμετοχής των πολιτών. Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη που υποστηρίζει πως κάτι τέτοιο δεν ισχύει διότι οι netizens είναι αυτοί που ούτως ή άλλως συμμετέχουν στο πολιτικό γίγνεσθαι. Οι δύο αυτές αντικρουόμενες απόψεις συνοψίζονται πολύ όμορφα σε ερώτημα που διατυπώθηκε σε ελληνικό άρθρο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Κοινωνία της Πληροφορίας το 2000: «Το Internet αποκτά πολιτική σημασία καθώς πολλαπλασιάζει τη ροή της πληροφορίας, δημιουργεί ενεργούς πολίτες που συμμετέχουν στην πολιτική διαδικασία και αποτελεί ένα νέο βήμα συζήτησης για τα δρώμενα. Ή, μήπως, εντέλει σ' αυτό τον πολιτικό διάλογο μέσα από τον κυβερνοχώρο, σ' αυτήν την ηλεκτρονική δημοκρατία, δεν συμμετέχουν παρά μόνον αυτοί που ήδη συμμετέχουν στην παραδοσιακή δημοκρατία; Οι κοσμοπολίτες netizens δημιουργούν μια νέα εικονική πραγματικότητα, αυτόνομη κι ανεξάρτητη ή μήπως τελικά λειτουργεί συμπληρωματικά σε μια πολιτική πραγματικότητα;» (Ρήγου Μ. , 2000: 80)

4.2. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει την πολιτική συμμετοχή μέσω του διαδικτύου και για το λόγο αυτό έχει καθιερώσει την 4η Μαρτίου ως Ευρωπαϊκή Ημέρα Ηλεκτρονικής Συμμετοχής (e-Participation). Στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κοινωνία της Πληροφορίας γίνεται σαφές ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση η ηλεκτρονική συμμετοχή θεωρείται ως το μέσο που θα επανασυνδέσει τους απλούς πολίτες με την πολιτική. Επιπλέον επικρατεί η άποψη ότι, μέσω των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών, οι πολίτες μπορούν να ενημερώνονται για τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται και επηρεάζουν τη ζωή τους καθώς και για τις διάφορες διαδικασίες λήψης αποφάσεων, που πλέον γίνονται πιο κατανοητές σε όλους. (http://ec.europa.eu/information_society/activities/egovernment/policy/eparticipation/index_en.htm)

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο άρθρο «Η συμμετοχή στην πολιτική μέσω υπολογιστή κερδίζει έδαφος», που έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, «...Τα νέα μέσα ενημέρωσης αλλάζουν σήμερα το πολιτικό σκηνικό» και «...θα μπορούσαν οι απλοί πολίτες να συμμετάσχουν περισσότερο στην πολιτική με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών». Στο ίδιο άρθρο τονίζεται η ανάγκη για καθημερινή συμμετοχή των πολιτών στα πολιτικά δρώμενα και αναγνωρίζεται η δημοτικότητα της ηλεκτρονικής συμμετοχής ανάμεσα στις νεότερες ηλικιακές ομάδες. (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090302STO50553+0+DOC+XML+V0//EL>)

Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναπτύσσουν διάφορες πρωτοβουλίες για την προώθηση της ηλεκτρονικής συμμετοχής των πολιτών στην Ευρώπη. Στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών αυτών διεξήχθη μελέτη η οποία δημοσιεύτηκε το 2009 και είχε σκοπό τη συνοπτική παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασης και τη διατύπωση προτάσεων για μελλοντικές δράσεις. Στην έκθεση αναλύεται ο όρος της ηλεκτρονικής συμμετοχής καθώς και οι σχετικές προκλήσεις και συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από την περαιτέρω εφαρμογή της.

Διαπιστώνεται ότι, αν πληρούνται τα απαραίτητα κριτήρια, τα αποτελέσματα μπορεί να είναι θετικά για όλους· δηλαδή τόσο οι κυβερνώντες όσο και οι διοικούμενοι μπορούν να αποκομίσουν οφέλη. Σε γενικές γραμμές είναι πολύ πιθανό να παρατηρηθεί αύξηση του ποσοστού της συνολικής συμμετοχής και βελτίωση της ποιότητάς της. Αυτοί δε που θα λάβουν μέρος σε διαδικασίες ηλεκτρονικής συμμετοχής θα νιώσουν μεγαλύτερη ικανοποίηση και το αίσθημα της ανάμειξης στο πολιτικό γίγνεσθαι. Στη συνέχεια της έκθεσης επισημαίνεται ότι οι επιδράσεις και τα εργαλεία της ηλεκτρονικής συμμετοχής διαφέρουν ανάλογα με το επίπεδο στο οποίο αναφερόμαστε (τοπικό ή περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό), ενώ αναλύονται και οι σημαντικές ευκαιρίες που προκύπτουν από την ηλεκτρονική συμμετοχή καθώς και οι προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπισθούν (European commission, 2009a). Στον πίνακα που παρατίθεται παρακάτω φαίνεται ξεκάθαρα ότι μέσω της ηλεκτρονικής συμμετοχής η Ευρωπαϊκή Ένωση στοχεύει κυρίως στην ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων (και γενικότερα της βάσης) και τη διαφάνεια.

Πίνακας 7

Table 1: Important opportunities and challenges of the application of ICT to participation

Issues	Opportunities and challenges
Decision and policy making initiated by government	ICT can exploit the vast reserves of data the public sector has available to develop, model, visualise and simulate decisions and policies. Also by involving constituents through political representatives or directly through processes of information, consultation, active participation and elections.
Empowerment from the bottom	ICT can help to leverage the voices and expertise of huge numbers of individuals and groups, setting their own agendas and developing their own policies in new forms of 'crowdsourcing', mass collaboration and mass creativity. ³ This can also result in short term single issue politics, and sometimes in instant street politics and forms of mob-rule, but can potentially also build to more permanent countervailing power bases possibly at odds with governments.
Empowering communities and localities	ICT can support the extension of participation beyond formal politics and the ballot box, by promoting subsidiarity at local and neighbourhood level. This leverages local resources, know-how and skills for developing new forms of advocacy, support and social capital, which can both strengthen diverse cultures and interests as well as bridge between them.
Transparency and openness	Can be supported by ICT through freedom of information and consultation, to reveal the purposes, processes and outcomes of government, also through real-time tracking and tracing. This will help place responsibility, reduce corruption and make decisions more responsive, although legitimate privacy and the space for risk taking should be safeguarded.
Accountability, rights and responsibilities	ICT contributes to these becoming blurred as decision and policy-making are opened up and government shares the stage with other actors. Important questions are raised about whose voices are heard and who do they represent, with the ever present danger of trivialisation and short-termism unless the right to participate in policy making is balanced with some responsibility for policy impacts.

Πηγή: European e-participation summary, 2009

Πώς γεννήθηκε όμως η «ηλεκτρονική συμμετοχή» στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Το 2006 και ύστερα από αίτημα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ξεκίνησε η προώθηση της ηλεκτρονικής συμμετοχής των πολιτών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το τριετές χρηματοδοτικό πρόγραμμα «preparatory action» είχε ως σκοπό την προώθηση της χρήση της τεχνολογίας για την διευκόλυνση της συμμετοχής των πολιτών και κατά συνέπεια την παραγωγή καλύτερης νομοθεσίας. Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, πραγματοποιήθηκαν 21 δράσεις και δημιουργήθηκε η ιστοσελίδα www.ep-momentum.eu³⁶ για την υποστήριξή τους. Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα, αποτελώντας κεντρικό σημείο αναφοράς για τις ευρωπαϊκές δράσεις ηλεκτρονικής συμμετοχής, επιβλέπει την εξέλιξή τους, αναλύει και αξιολογεί τα αποτελέσματά τους και τελικά παρέχει χρήσιμες πληροφορίες σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. (European Commission, 2009a) Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι ευρωπαϊκές δράσεις ηλεκτρονικής συμμετοχής που υλοποιήθηκαν τα έτη 2006, 2007 και 2008.

Πίνακας 8

Figure 1: The eParticipation Projects

Πηγή: Momentum Final Report, 2010

36. Στην ιστοσελίδα αυτή μπορεί να κάποιος να βρει λεπτομερείς πληροφορίες για τις διάφορες δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την ηλεκτρονική συμμετοχή.

Στο πλαίσιο του προγράμματος υποστήριξης της ηλεκτρονικής συμμετοχής και των σχετικών δράσεων οι Ευρωπαίοι έθεσαν τους εξής άξονες προτεραιότητας³⁷: (European Commission, 2009b)

- **γεφύρωση του χάσματος**: κρίθηκε ότι η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της παραγόμενης νομοθεσίας και των συνεπειών της στην καθημερινότητα των πολιτών. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει μεγάλο μέρος των πολιτών θεωρεί ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται, ειδικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν επηρεάζουν τη ζωή τους. Οι πολίτες πρέπει να κατανοήσουν ότι πρόκειται για μια εσφαλμένη αντίληψη και η χρήση της τεχνολογίας μπορεί να τους δώσει τη δυνατότητα ενημέρωσης και πρόσβασης στα σχετικά κείμενα.
- **μείωση της γραφειοκρατίας**: κρίθηκε ότι η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών μπορεί να μειώσει τις περιττές και πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες απλοποιώντας συνολικά το σύστημα.
- **κάλεσμα σε όλους τους πολίτες**: κρίθηκε ότι η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους πολίτες να εκφράσουν την άποψή τους με αποτέλεσμα να λαμβάνεται υπ' όψιν κατά τη χάραξη πολιτικών και την παραγωγή νόμων.
- **καινοτομία στις μορφές διαπεραστικότητας**: κρίθηκε ότι η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών δημιουργεί νέες μορφές διαδραστικότητας μεταξύ των κυβερνήσεων και των απλών πολιτών.

Το πρόγραμμα «preparatory action» ολοκληρώθηκε επιτυχώς το 2008. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί να χρηματοδοτεί δράσεις ηλεκτρονικής συμμετοχής μέσω του προγράμματος CIP – Competitiveness and Innovation Framework Programme, το οποίο αφορά την περίοδο 2007-2013 και ο προϋπολογισμός του ανέρχεται στα 3.621 εκατομμύρια ευρώ. (<http://ec.europa.eu/cip/>) Η σημασία που δίνει στην ηλεκτρονική συμμετοχή είναι μεγάλη και συνεχώς σχεδιάζονται περαιτέρω σχετικές μελλοντικές δράσεις.

---

37. Οι παραπάνω άξονες προτεραιότητας συνοδεύτηκαν από αντίστοιχες δράσεις, οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικά στην ιστοσελίδα www.ep-momentum.eu

4.3. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΝΕΟΙ

Η επίδραση του διαδικτύου στην πολιτική συμμετοχή των ατόμων και ιδιαίτερα των νέων είναι ένα ζήτημα που άρχισε να απασχολεί τους μελετητές μόλις τις τελευταίες δεκαετίες. Η μειωμένη ανάμειξη των νεότερων ηλικιακών ομάδων σε ζητήματα πολιτικής, που παρατηρείται τα τελευταία κυρίως χρόνια, έχει προκαλέσει έντονη ανησυχία στους επιστημονικούς κύκλους. Μεγάλη μερίδα ερευνητών υποστηρίζει ότι η λύση στο παραπάνω πρόβλημα βρίσκεται στο διαδίκτυο όμως είναι πολλοί εκείνοι που εξακολουθούν να διατηρούν επιφυλάξεις. Η απάντηση στα ποικίλα ερωτήματα που δημιουργούνται δεν είναι πάντα εμφανής και ξεκάθαρη, όμως αξίζει να τα μελετήσει κανείς και να ενημερωθεί για τις τρέχουσες σχετικές εξελίξεις.

Οι προβληματισμοί που προκύπτουν σχετικά με το διαδίκτυο και την πολιτική συμμετοχή των νέων είναι πολλοί και ενδιαφέροντες. Μερικοί από αυτούς θα μπορούσαν να πάρουν τη μορφή των παρακάτω ερωτημάτων: (http://mediaresearchhub.ssrc.org/civicweb-young-people-the-internet-and-civic-participation/resource_view)

- Πώς μπορεί το διαδίκτυο να παρακινήσει τους νέους σε μεγαλύτερη συμμετοχή;
- Με ποιον τρόπο το διαδίκτυο μπορεί να αλλάξει το περιβάλλον της πολιτικής ανάμειξης των νέων;
- Πώς η online συμμετοχή των νέων συνδέεται με την offline συμμετοχή τους;

Θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα με βάση το υλικό που είναι διαθέσιμο. Το φαινόμενο της δραστηριοποίησης των νέων μέσω του διαδικτύου³⁸ θα πάρει ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις μελλοντικά και είναι βέβαιο ότι θα αποτελέσει ζήτημα μεγάλου επιστημονικού ενδιαφέροντος.

---

38. Στην εργασία μας θα γίνει λόγος συγκεκριμένα για την ηλεκτρονική συμμετοχή των νέων και όχι για τον διαδικτυακό ακτιβισμό, δηλαδή το «internet activism», «online activism» ή «cyber activism», όπως είναι η αντίστοιχη ορολογία στα αγγλικά. Η ηλεκτρονική συμμετοχή περιλαμβάνει τον διαδικτυακό ακτιβισμό, ο οποίος όμως παραπέμπει σε πιο ριζοσπαστικές και ανατρεπτικές δράσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διαδικτυακού ακτιβισμού αποτελεί ο χακτιβισμός (hactivism) που ως όρος προέρχεται από τις λέξεις χάκερ και ακτιβισμός. Χρησιμοποιώντας το “χακάρισμα” σημαντικών ιστοσελίδων, π.χ. υπουργείων, οι χακτιβιστές επιλέγουν να στείλουν το πολιτικό τους μήνυμα. Πρόκειται κυρίως για άτομα νεαρής ηλικίας, τα οποία διαθέτουν υψηλές τεχνολογικές γνώσεις. Γνωστό παράδειγμα χακτιβιστών αποτελούν οι Anonymous, οι οποίοι κάνουν κατά καιρούς την εμφάνισή τους σε διάφορες χώρες. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την έννοια του χακτιβισμού βλ. στο διαδίκτυο.

Τα τελευταία χρόνια οι εξελίξεις στον τομέα της τεχνολογίας υπήρξαν καταιγιστικές με αποτέλεσμα να έρθουμε αντιμέτωποι με νέες ευκαιρίες, δυνατότητες, ανάγκες και προκλήσεις. Το διαδίκτυο εξελίχθηκε με ραγδαίο ρυθμό και, όπως συμβαίνει με όλες τις μορφές τεχνολογίας, οι νέοι φαίνεται να είναι πιο εξοικωμένοι με αυτό³⁹. Το ερώτημα που προκύπτει στη μελέτη μας είναι κατά πόσο οι νεότερες ηλικιακές ομάδες το θεωρούν ως έναν εναλλακτικό τρόπο πολιτικής συμμετοχής που τους εκφράζει και εάν ναι, με ποιους τρόπους συμβαίνει αυτό.

Πρέπει πρώτα απ' όλα να ξεκαθαριστεί ότι δεν είναι το διαδίκτυο που πιθανόν κεντρίζει το πολιτικό ενδιαφέρον των νέων αλλά συγκεκριμένες ιστοσελίδες που τραβάνε την προσοχή τους. Παρ' όλα αυτά το διαδίκτυο διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά, που θεωρητικά τουλάχιστον θεωρείται ότι μπορούν να ενισχύσουν την κινητοποίηση και την ενδυνάμωση της συμμετοχής των νέων. Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν (Turnšek M. , 2007)

- ✓ τη **διαδραστικότητα** → είναι γνωστό ότι βασικό χαρακτηριστικό του διαδικτύου αποτελεί η διαδραστικότητα. Σύμφωνα με πολλούς, οι νέες μορφές διαδραστικής επικοινωνίας, που έχουν εμφανιστεί μέσω του διαδικτύου, οδηγούν στην ενίσχυση της συμμετοχής και της δημοκρατίας γενικότερα.
- ✓ την **αφθονία πληροφοριών** → οι δυνατότητες ενημέρωσης που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου είναι πολλές και ποικίλες. Η πληθώρα πληροφοριών μπορεί, σύμφωνα με πολλούς, να αποτελέσει παράγοντα κινητοποίησης και ενδυνάμωσης.
- ✓ την **ανωνυμία** → σε αρκετούς ιστόχωρους ο χρήστης δεν υποχρεούται να καταχωρήσει τα προσωπικά του στοιχεία όπως είναι το ονοματεπώνυμό, το γένος, η ηλικία, κ. άλ. Η δυνατότητα της ανωνυμίας δίνει στους νέους το αίσθημα της ελευθερίας έκφρασης αφού κανείς δεν μπορεί να τους θεωρήσει άπειρους και αμαθείς, δεδομένου ότι η ηλικία τους δεν έχει γνωστοποιηθεί. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί καθώς η ανωνυμία μπορεί να

---

39. Πολλοί αποκαλούν τη σημερινή νέα γενιά ως «γενιά του διαδικτύου» ή «ψηφιακή γενιά».

επιφέρει μη επιθυμητά αποτελέσματα οδηγώντας τους νέους να δρουν ανεύθυνα και ανεξέλεγκτα εντός του διαδικτύου.

- ✓ την **προσβασιμότητα** → η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι εύκολη ενώ το κόστος είναι αρκετά χαμηλότερο από άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Επομένως η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι προσιτή σ' ένα άτομο νεαρής ηλικίας.
- ✓ στην **πολυμορφία** → η πολυμορφία που χαρακτηρίζει το διαδίκτυο αποτελεί ένα θελκτικό χαρακτηριστικό του διαδικτύου για τους νέους. Η πολυμορφία αυτή περιλαμβάνει, εκτός όλων των άλλων, την “παραγωγή της πληροφορίας”, όπως είναι για παράδειγμα τα βίντεο που δημιουργούνται στο σπίτι. Η παραπάνω δυνατότητα φαίνεται να κεντρίζει το ενδιαφέρον των νέων και να μπορεί να τους υποκινήσει στο να δοκιμάσουν νέες μεθόδους ηλεκτρονικής συμμετοχής.

Σύμφωνα με την πλειοψηφία των ερευνητών, τα παραπάνω χαρακτηριστικά του διαδικτύου συμβάλλουν σημαντικά στην αποδοχή και την προτίμησή του από τους νέους και μέσω αυτού μπορεί να επέλθουν μεγάλες αλλαγές, ακόμα και στον προβληματικό τομέα της συμμετοχής.

Εκτός από τους ερευνητές όμως είναι πολλοί και οι οργανισμοί, κυρίως ευρωπαϊκού και διεθνούς επιπέδου, που έχουν κατά καιρούς εκφράσει την ανησυχία τους για τα αποτελέσματα που προκύπτουν σχετικά με τα ζητήματα πολιτικής συμμετοχής και ανάμειξης των πολιτών στα κοινά. Ανάμεσα στους οργανισμούς αυτούς βρίσκεται και το Συμβούλιο της Ευρώπης το οποίο, παρατηρώντας τη μειωμένη εκλογική συμμετοχή των Ευρωπαίων και την αποστροφή τους για τους παραδοσιακούς τύπους πολιτικής συμμετοχής τα τελευταία χρόνια, εκφράζει την ανησυχία του. Η ανησυχία αυτή γίνεται ακόμη εντονότερη σχετικά με τους νέους μιας και αυτοί απαρνιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό τους κλασικούς τρόπους συμμετοχής στο πολιτικό γίγνεσθαι. Πρέπει να τονιστεί ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης ανέκαθεν έδινε ιδιαίτερη σημασία στα ζητήματα συμμετοχής, αφού τη θεωρεί ως το απαραίτητο συστατικό στοιχείο για την προώθηση της δημοκρατίας, των κανόνων και των αξιών της.

Στο πλαίσιο του παραπάνω προβληματισμού και με βάση το σκεπτικό ότι οι νέες τεχνολογίες οδηγούν στην επιπλέον ενημέρωση και συμμετοχή των νέων ατόμων, το Συμβούλιο της Ευρώπης διεξήγαγε σεμινάριο με κεντρικό θέμα τις νέες μεθόδους συμμετοχής που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου. Το σεμινάριο πραγματοποιήθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία στην πόλη του Στρασβούργου και συγκεκριμένα στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Νέων⁴⁰ (European Youth Center) το Μάρτιο του 2009. Απώτερος σκοπός της συνάντησης αυτής ήταν η διερεύνηση των καινούργιων μορφών νεανικής συμμετοχής που στηρίζονται σε Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας καθώς και η αποτίμηση της σημασίας που μπορεί αυτές να έχουν. (Evrard, 2009)

Ένα βασικό ερώτημα που τέθηκε στο σεμινάριο και έχει απασχολήσει ιδιαίτερα και γενικότερα τους ειδικούς, είναι σχετικά με τη συμβολή των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης όσον αφορά την ηλεκτρονική συμμετοχή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα όλων των συναφών ερευνών η σημασία των διάφορων ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης⁴¹ είναι μεγάλη αφού σχεδόν καθημερινά τις επισκέπτονται εκατοντάδες εκατομμύρια χρήστες. Οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης έκαναν δυναμική εμφάνιση τα τελευταία χρόνια και τα υψηλότερα ποσοστά επισκεψιμότητάς τους οφείλονται στους νέους ανθρώπους οι οποίοι τις έχουν ενσωματώσει στον τρόπο ζωής τους. Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν μια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να προσφέρει στους νέους περισσότερες δυνατότητες και ευκαιρίες συμμετοχής. Μπορεί δηλαδή η κοινωνική δικτύωση μέσω τέτοιου είδους ιστοσελίδων να θεωρηθεί εργαλείο ηλεκτρονικής συμμετοχής για τους νέους, όπως θεωρούνται, για παράδειγμα, οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και δημοσκοπήσεις, τα blogs, τα chat-rooms ή τα διάφορα forums;

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα φαίνεται να είναι καταφατική. Μέσω των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης οι νέοι εκφράζονται, επικοινωνούν με φίλους τους ή και οργανισμούς για διάφορα ζητήματα, ανταλλάσσουν μηνύματα, διασκεδάζουν

---

40. Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς του Ευρωπαϊκού Κέντρου Νέων είναι και η αύξηση της νεανικής συμμετοχής.

41. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν: το Facebook, το Twitter, το MySpace, το Bebo, το YouTube, κ. άλ. Στην ιστοσελίδα (http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_social_networking_websites) παρατίθεται η λίστα με όλες τις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, τους μέχρι τώρα εγγεγραμμένους χρήστες καθώς και το όριο ηλικίας το οποίο πρέπει κάποιος να πληροί ώστε να μπορεί να εγγραφεί σε κάθε μία από αυτές.

ακούγοντας μουσική ή παρακολουθώντας βίντεο, συνεργάζονται και οργανώνουν διαφόρων ειδών εκδηλώσεις και καμπάνιες.

Οι ιστοσελίδες αυτές αποτελούν επομένως ένα «χώρο συνάντησης για τους νέους», έναν χώρο που βασίζεται στη διαδραστικότητα και τη συμμετοχή του χρήστη, αφού αυτός είναι που εκφράζει την άποψή του, ψηφίζει, απαντάει σε ερωτήματα, συμμετέχει σε συζητήσεις και μοιράζεται με άλλους χρήστες τις ιδέες του. Οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να προωθηθεί και να ενισχυθεί η συμμετοχή των νέων μέσω των online κοινωνικών δικτύων ποικίλλουν. Μερικοί πάντως από τους βασικότερους είναι οι παρακάτω:

(http://api.ning.com/files/l0HLiD4uWVyceJowXUFwjXCd*qMrg3CWEktUeQDw-Qp14iEHFu1svBbLcohJB83FJ2FQkq*Q0EsLPxGvnRYgdOnZtHIMWShc/SocialNetworksandYouthParticipationMay15th2008D0.2.pdf)

- Ηλεκτρονικά μηνύματα που ενημερώνουν τους νέους για διάφορες δράσεις συμμετοχής που οργανώνονται και τους παραπέμπουν στον αντίστοιχο ηλεκτρονικό σύνδεσμο.
- Επικοινωνία με τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο ώστε να ενημερωθούν για τις απόψεις των νέων πάνω σε διάφορα ζητήματα.
- Ηλεκτρονικές έρευνες, ηλεκτρονικές ψηφοφορίες, συζητήσεις και σχολιασμός επί ποικίλων θεμάτων.
- Δυνατότητα οργάνωσης και προώθησης μιας εκστρατείας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα λεγόμενα *flash-mobs*, τα οποία διοργανώνονται μέσω των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης, συχνά π. χ. μέσω Twitter. Συγκεκριμένα, μια ομάδα χρηστών συνεννοείται και δίνει ραντεβού σε κάποιο δημόσιο χώρο, π.χ. σε μια κεντρική πλατεία, με σκοπό να εκφράσει την άποψή της και να προκαλέσει την έκπληξη και την ευαισθητοποίηση των περαστικών. Άλλο παράδειγμα είναι η δημιουργία ενός βίντεο και η πρόσκληση προς τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων να το παρακολουθήσουν και να απαντήσουν σχετικά με αυτό.

Συμπερασματικά οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν νέες δυνατότητες συμμετοχής και έκφρασης για τους νέους. Οι παραπάνω θεωρητικές διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται και από αντίστοιχες έρευνες που έχουν διεξαχθεί πρόσφατα και σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους η χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης ενισχύει την πολιτική συμμετοχή των νέων.

Εκτός από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ιδιαίτερη σημασία σε ζητήματα νεότητας δίνουν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα διάφορα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και πολλά κράτη- μέλη της. Έχει γίνει αποδεκτή η πρόταση όσων υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο μπορεί να ενισχύσει τη συμμετοχή των νέων και για το λόγο αυτό σχεδιάζεται η κατάρτιση ανάλογων προγραμμάτων. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο άλλωστε, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, υφίστανται ήδη πρακτικές και δράσεις σχετικά με την ηλεκτρονική συμμετοχή⁴² γενικά και των νέων ειδικότερα. Χαρακτηριστικό παραδείγματα αποτελούν:

- **η δράση VEP (Virtual European Parliament)**: πρόκειται για μια ευρωπαϊκή δράση, βασική επιδίωξη της οποίας υπήρξε η προσέλκυση τουλάχιστον 600 νέων συμμετεχόντων από τις χώρες της Σουηδίας, της Ισπανίας και του Βελγίου. Μέσω της πρωτοβουλίας αυτής δόθηκε η δυνατότητα στους νέους να ανταλλάξουν απόψεις σε πραγματικό χρόνο, να γράψουν από κοινού αναφορές, να απαντήσουν σε ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και έρευνες ακόμη και μέσα από το κινητό τους τηλέφωνο. (European Commission, 2009a) Απώτερος σκοπός του εγχειρήματος υπήρξε η επιτυχής δημιουργία ενός δημόσιου χώρου όπου οι πολίτες θα μπορούν να διαβουλεύονται και να συνδιαλέγονται με τους κυβερνώντες.
- **η δράση HuWY (Hub Website for Youth Participation)**: πρόκειται για μια δράση που δημιουργήθηκε με βασικό σκοπό την ενίσχυση της ηλεκτρονικής συμμετοχής των νέων σε πολιτικές που αφορούν το διαδίκτυο και τη διακυβέρνησή του. Οι νέοι είχαν τη δυνατότητα να προτείνουν θέματα προς συζήτηση, να θέσουν ερωτήματα, να καταλήξουν σε συμπεράσματα και να

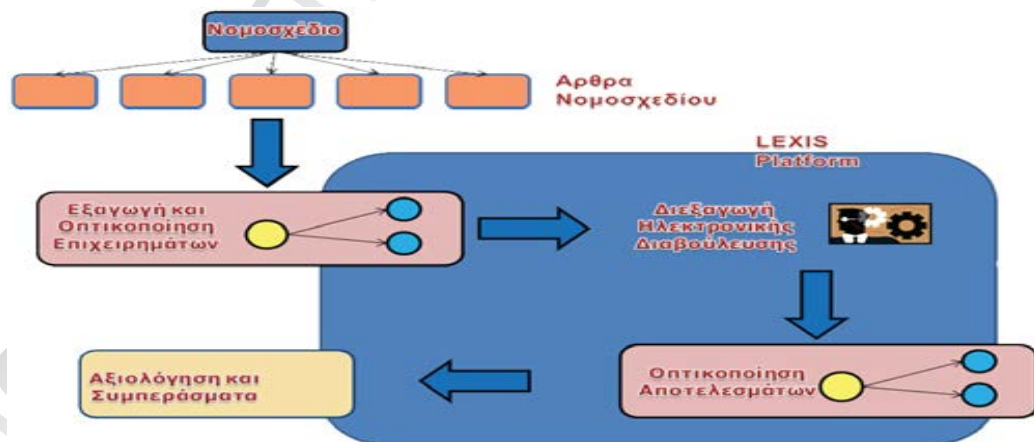
---

42. Βλ. παραπάνω υποκεφάλαιο 4.2. Ηλεκτρονική συμμετοχή και Ευρωπαϊκή Ένωση, σελ.64-67.

αναρτήσουν τα αποτελέσματα⁴³ στις αντίστοιχες ιστοσελίδες (hubs). Η όλη διαδικασία έδωσε τη δυνατότητα συμμετοχής στους νέους ενώ οι υπεύθυνοι χάραξης της αντίστοιχης πολιτικής ενημερώθηκαν για τις απόψεις τους. (http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=EP-08-01-011)

- **η δράση LEX-IS:** πρόκειται για μια δράση με βασικό στόχο την ενθάρρυνση της των νέων να συμμετάσχουν σε έναν δημόσιο διάλογο με επίκεντρο ποικίλα κοινωνικά ζητήματα. Με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της νομοθετικής διαδικασίας σε εθνικό επίπεδο η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλησε μέσω του προγράμματος αυτού, να ενισχύσει το διάλογο, τη διαβούλευση και εν τέλει την ηλεκτρονική συμμετοχή. Είναι δεδομένο ότι το έργο διευκολύνει και προωθεί τη συμμετοχή της νεολαίας στη νομοθετική διαδικασία.⁴⁴ Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού έργου LEX-IS λειτουργεί και ο πιλοτικός διαδικτυακός τόπος ηλεκτρονικής διαβούλευσης της Βουλής των Ελλήνων.⁴⁵ Στον πίνακα που παρατίθεται παρακάτω απεικονίζεται παραστατικά η διαδικασία ηλεκτρονικής διαβούλευσης στο πρόγραμμα LEX-IS.

Πίνακας 9

Πηγή: Υπηρεσία εφαρμογής ευρωπαϊκών προγραμμάτων

43. Η δράση αυτή έχει ολοκληρωθεί και τα αποτελέσματα βρίσκονται αναρτημένα στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στην ιστοσελίδα (<http://www.huwy.eu/>)

44. Βλ. αναλυτικές πληροφορίες για τη δράση Lex-is στην ιστοσελίδα : <http://www.lex-is.eu/default.aspx?page=home>

45. Βλ. <http://hep.lex-is.eu/default.aspx?page=home>

Αποτελώντας οικείο εργαλείο στα χέρια των νέων, το διαδίκτυο, φαίνεται να μπορεί μέσω των πρακτικών της ηλεκτρονικής συμμετοχής να κεντρίσει το πολιτικό τους ενδιαφέρον.⁴⁶ Αυτό που απομένει να δούμε είναι εάν με το πέρασμα του χρόνου θα επιβεβαιωθεί η παραπάνω αισιόδοξη υπόθεση ή το απαισιόδοξο σενάριο.

Σύμφωνα με την πρώτη το διαδίκτυο προσφέρει έναν εναλλακτικό, διακριτό τύπο πολιτικής συμμετοχής που θα προσελκύσει και θα κινητοποιήσει ακόμη και όσους δεν έδειχναν πολιτικό ενδιαφέρον στο παρελθόν. Μέσω του διαδικτύου επομένως ακόμη και οι πολιτικά απαθείς θα κινητοποιηθούν και θα προτιμήσουν τις νέες μορφές διαδικτυακής συμμετοχής που τους προσφέρονται. Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι η διευκόλυνση και αύξηση της συμμετοχής τους και στον πραγματικό κόσμο. (θεωρία της κινητοποίησης-theory of mobilization)

Σύμφωνα με το απαισιόδοξο σενάριο, δηλαδή τη θεωρία της ενδυνάμωσης (theory of reinforcement), το διαδίκτυο δεν μπορεί να αποτελέσει τη λύση στο πρόβλημα της συμμετοχής αφού δεν μπορεί να προκαλέσει την οποιαδήποτε κινητοποίηση. Αντίθετα αυτό που κάνει είναι να προσφέρει νέους, εναλλακτικούς τρόπους συμμετοχής σε όσους ήδη συμμετέχουν.(Norris, 2001)

Ας ελπίσουμε επομένως ότι η άποψη των αισιόδοξων ερευνητών θα επιβεβαιωθεί. Η διαπίστωση ότι το διαδίκτυο μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον των πολιτών γενικά και των νέων ειδικότερα, οδηγώντας τους τόσο στη συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στον ψηφιακό κόσμο, όσο και στην αύξηση της πολιτικής συμμετοχής τους στον πραγματικό, θα αποτελέσει ένα αισιόδοξο μήνυμα.

---

46. Τον Ιούνιο του 2012 οργανώνεται στο Βερολίνο παγκόσμιο συνέδριο με κεντρικό θέμα την ηλεκτρονική συμμετοχή των νέων. Τα βασικά ερωτήματα στα οποία θα επιχειρηθεί να δοθεί απάντηση αφορούν τους προβληματισμούς που τέθηκαν στο υποκεφάλαιο αυτό, Για περισσότερες πληροφορίες βλ. http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/news/news_336.html

Επίλογος

Ο αρχικός προβληματισμός που οδήγησε και στην εκπόνηση της διπλωματικής αυτής εργασίας υπήρξε η παγιωμένη πλέον άποψη ότι οι περισσότεροι νέοι είναι πολιτικά αδιάφοροι και απαθείς. Μέσα από τη μελέτη μας διαπιστώθηκε ότι πρόκειται για μια εσφαλμένη αντίληψη καθώς η πλειοψηφία των νέων φαίνεται να επιθυμεί να αναμειγνύεται με τα κοινά και να επηρεάζει τις διάφορες πολιτικές. Με δεδομένο επομένως το πολιτικό ενδιαφέρον των νέων το ερώτημα που προκύπτει αφορά τους τρόπους που επιλέγουν οι νέοι για να το εκφράσουν και το κατά πόσο οι τρόποι αυτοί διαφέρουν από τους παραδοσιακούς του παρελθόντος.

Όλες οι έρευνες σχετικά με την πολιτική συμμετοχή των νέων υποδεικνύουν ότι η νεολαία των δυτικών χωρών έχει σταδιακά αποσυνδεθεί από τη συμβατική πολιτική και τις μορφές συμμετοχής της. Καθώς όμως οι παραδοσιακοί τρόποι πολιτικής συμμετοχής εξασθενούν διάφορες μελέτες συμπεραίνουν ότι η νεολαία είναι περισσότερο πρόθυμη στο να εμπλακεί σε εξωθεσμικές μορφές πολιτικής συμμετοχής. Οι εναλλακτικές αυτές μορφές συμμετοχής στο πολιτικό γίνεσθαι φαίνεται να κερδίζουν συνεχώς έδαφος και να διαδίδονται με γρήγορους ρυθμούς ανάμεσα στους νέους. Ο πολιτικός καταναλωτισμός, η υπογραφή ενός υπομνήματος-αιτήματος, η συμμετοχή σε διάφορους τύπους διαμαρτυρίας ακόμη και η συμμετοχή σε μια μη κυβερνητική οργάνωση είναι μερικοί από τους δημοφιλέστερους τρόπους πολιτικής συμμετοχής. Οι αναφερθέντες τρόποι πολιτικής έκφρασης υιοθετούνται από τους νέους σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό με την ελπίδα να εισακουστεί η φωνή τους και να επηρεάσουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών οι διάφορες μορφές πολιτικής έκφρασης (είτε παραδοσιακής είτε εναλλακτικής) δεν παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό δημοτικότητας ανάμεσα στους νέους. Επίσης είναι ξεκάθαρο ότι οι νέοι που κατοικούν σε ένα κράτος-μέλος και προτιμούν μια συγκεκριμένη μορφή πολιτικής έκφρασης δεν είναι απαραίτητο ούτε αναμενόμενο να δείχνουν ανάλογη προδιάθεση και για τις υπόλοιπες.

Γιατί όμως οι νέοι απορρίπτουν τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής και στρέφονται σε εναλλακτικές μορφές; Ένας από τους παράγοντες, που συνέβαλαν στην αλλαγή των προτιμήσεων πολιτικής συμμετοχής και στην ανάδυση νέων μορφών της, υπήρξε η προαγωγή των μεταϋλιστικών αξιών. Σύμφωνα με τη μεταϋλιστική θεωρία, η νεολαία που ανατρέφεται σε περιόδους υψηλής οικονομικής και φυσικής ασφάλειας, περιστοιχισμένη από καλύτερες ευκαιρίες για μόρφωση, είναι πιθανότερο να θέτει σε προτεραιότητα αξίες όπως η ελευθερία, η αυτο-έκφραση και η ποιότητα ζωής παρά αξίες που σχετίζονται με την φυσική βιωσιμότητα και την ασφάλεια. Δυστυχώς σήμερα πολλοί είναι εκείνοι που προβλέπουν ότι τα μεταϋλιστικά πρότυπα θα υποστούν ένα γερό πλήγμα λόγω των χαλεπών οικονομικών καιρών, κάτι που υποστηρίζει και ο εμπνευστής της θεωρίας από την πρωτοδιατύπωσή της.

Ένα ακόμη ενδιαφέρον ερώτημα που προκύπτει κατά τη μελέτη της νεανικής πολιτικής συμπεριφοράς αφορά το διαδίκτυο και τις δυνατότητες που προσφέρει για την πολιτική έκφραση των νέων. Αποτελώντας καθημερινό και οικείο εργαλείο για τη σημερινή «ψηφιακή γενιά» οι ποικίλες δυνατότητες που προσφέρει φαίνεται να κεντρίζουν το ενδιαφέρον των νέων και να τους υποκινεί στο να δοκιμάσουν νέες μεθόδους ηλεκτρονικής συμμετοχής. Σημαντικό ρόλο παίζουν και οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης καθώς οι νέοι ξοδεύουν αρκετό χρόνο τους περιπλανώμενοι σ'αυτές και σύμφωνα με μελέτες φαίνεται να ενισχύουν την πολιτική τους συμμετοχή μέσω των διαφόρων δυνατοτήτων που τους προσφέρουν.

Ιδιαίτερη σημασία στην ηλεκτρονική συμμετοχή δίνει και η Ευρωπαϊκή Ένωση αφού θεωρεί πως μπορεί να αποτελέσει το μέσο επανασύνδεσης των πολιτών με την πολιτική. Για το λόγο αυτό λαμβάνει πρωτοβουλίες για την προώθησή της καταρτίζοντας προγράμματα και δράσεις, κάποιες εκ των οποίων απευθύνονται αποκλειστικά στις νεότερες ηλικιακές ομάδες. Είναι δε πεπεισμένη ότι οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας καθώς και η περαιτέρω εξέλιξή τους δύνανται να ενισχύσουν τη δημοκρατία και τους θεσμούς της. Είναι χαρακτηριστικό, ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης τονίζει με κάθε τρόπο τη συμβολή που μπορούν να έχουν οι νέες τεχνολογίες στους τομείς της ενημέρωσης και της πολιτικής συμμετοχής.

Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας τα αποτελέσματα μαρτυρούν ότι και οι νέοι Έλληνες επιλέγουν σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό να συμμετέχουν σε εξωθεσμικές δραστηριότητες παρά σε παραδοσιακές. Σε αντίθεση με το παρελθόν, όπου τα πολιτικά κόμματα κυριαρχούσαν στην πολιτική σκηνή, οι νέοι σήμερα απομακρύνονται από αυτά αναζητώντας εναλλακτικές διόδους πολιτικής συμμετοχής.

Επιγραμματικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι νέοι δεν απομακρύνονται ουσιαστικά από την πολιτική σφαίρα απλά αντικαθιστούν τους παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής με εναλλακτικές μορφές, που τους εκλύουν περισσότερο. Η παραπάνω διαπίστωση, η οποία συνοψίζει το βασικό και ουσιώδες συμπέρασμα της μελέτης αυτής, μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω έρευνα και σε διατύπωση προτάσεων για την εύρεση μεθόδων που θα μπορέσουν να κινητοποιήσουν ή και να ενισχύσουν την πολιτική συμμετοχή των νέων. Άλλωστε η συμμετοχή των νέων στο δημοκρατικό βίο αποτελεί μία από τις κύριες προκλήσεις των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών της Ευρώπης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Δεμερτζής, Ν. (1989) *Κουλτούρα, Νεωτερικότητα, Πολιτική Κουλτούρα*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση

Μεταξάς, Α. – Ι. Δ. (2001) *Πολιτική Επιστήμη Ι-Σύγχρονοι κλάδοι και περιεχόμενο-Εισαγωγική Θεώρηση*, Αθήνα: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Μεταξάς, Α. – Ι. Δ. (1976) *Πολιτική Κοινωνικοποίηση-Εφαρμοσμένη Πολιτική Επιστήμη*, Αθήνα: εκδ. Ολκός

Μπιτσάκη, Τζ., Τσαγγάρη Σ. (2000) *Η συγκρότηση του πολιτικού υποκειμένου στο καπιταλιστικό σύστημα*, Αθήνα: εκδ. Τυπωθήτω.

Παναγιωτοπούλου, Ρ. (1994) " Η χαμένη της Πολιτικής Κουλτούρας των Ελληνίδων " στο Δεμερτζής Ν. (επιμ) *Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, Αθήνα: εκδ. Οδυσσεάς, σσ. 287-323

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1993) *Πολιτική Συμπεριφορά*, Αθήνα: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1987) *Πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις στην αρχή της εφηβείας*, Αθήνα: εκδ. Gutenberg

Τερλεξής, Π. (1976) *Πολιτική συμμετοχή στο σύγχρονο κράτος*, Αθήνα: εκδ. Καστανιώτης

Ball, R. A. , Peters B. G. (2001) *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση

Chisholm, L. , Kovatcheva. , S. (2002) *Exploring the European Youth Mosaic. The social situation of young people in Europe*, Strasbourg: Council of Europe

Flanagan, W. G. (2010) *Urban Sociology: Images and Structure*, 5th edition, United Kingdom: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

Hague, R., Harrop M. (2005) *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*, Αθήνα: εκδ. Κριτική

Inglehart, R.J. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton, NJ: Princeton University Press

Kavanagh, D., Πρόλογος-Επιμέλεια: Δεμερτζής Ν. (1991) *Πολιτική Κουλτούρα*, Αθήνα: εκδ. Παπαζήση

Kovatcheva, S. , (2005) "Will youth rejuvenate the patterns of political participation?" στο Forbig, J.(eds) *Revisiting youth political participation. Challenge for research and democratic practice in Europe*, Strasbourg: Ed. Council of Europe, σσ.19-28

Kurt, L., Πρόλογος-Επιμέλεια: Κατσούλης Η. (1995) *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Παρατηρητής

Micheletti, Michele (2003) *Political Virtue and Shopping. Individuals, Consumerism, and Collective Action*, New York: Palgrave.

Norris, P. (2001) *A Digital Divide: Civic engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*, New York: Cambridge University Press

Rijke, J. , Gaiser, W. , and Wächter, F. (2008) "Political Orientation and Participation — A Longitudinal Perspective", στο Reingard Spannring , Günther Ogris and Wolfgang Gaiser (eds) *Youth and Political Participation in Europe. Results of the Comparative Study EUYOUNG*, Opladen: Barbara Budrich, σσ. 121-148

Stolle, D. , Hooghe, M. (2004) "Consumers as Political Participants? Shifts in Political Action Repertoires in Western Societies," in Micheletti,M. , Follesdal, A. and Stolle D. (eds), *Politics, Products, and Markets: Exploring Political Consumerism Past and Present*, New Brunswick, NJ: Transaction Press, σσ. 265-288

Stone, F.W., Schaffner E. P. (2002) *Πολιτική Ψυχολογία*, Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα

Turnšek, M. , (2000) " The digital youth revolt? Young people and eparticipation" στο Avdic, A. , Hedström, K. , Rose, J. and Grönlund A. (eds) *Understanding eParticipation- Contemporary Phd eParticipation research in Europe*, Sweden: Örebro University Library, σσ. 201-211

ΑΡΘΡΑ / ΕΚΘΕΣΕΙΣ / ΕΡΕΥΝΕΣ/ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Δούκας, Χ. , Δούκα, Α. (2007) "Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) στις Κοινωνίες της Μάθησης: Νέοι Ρόλοι, Νέες Στρατηγικές", *Διοικητική Ενημέρωση*, τεύχος 42, σσ. 70-76

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2006) *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο για τις ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας* (σε συνέχεια της Λευκής Βίβλου με τίτλο: «Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία: εφαρμογή των κοινών στόχων για τη συμμετοχή και την πληροφόρηση των νέων με σκοπό την προώθηση της ενεργού συμμετοχής τους στα κοινά.»), COM (2006) 417 final, Βρυξέλλες

Θεοχάρης, Γ.(2009) "Young People, Postmaterialism and Online Political Activism: The Greek Case", paper presented at the PSA Annual Conference 2009, 7th to 9th April 2009, Manchester, UK

Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, (2005) *Η Νέα Γενιά στην Ελλάδα σήμερα*, επιστημονικός υπεύθυνος: Δεμερτζής Ν. , χρηματοδότηση από την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς στο πλαίσιο του προγράμματος Νεολαία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2004-2005)

Ρήγου, Μ. (2000) "Internet, δημόσια σφαίρα και κοινωνία των πολιτών", *Κοινωνία Πολιτών*, τεύχος 4, σσ. 79-86

Σημειώσεις από σεμινάριο για την «ηλεκτρονική διακυβέρνηση» που πραγματοποιήθηκε το 2007 από το οικονομικό τμήμα της Νομικής Σχολής Αθηνών.

Υπηρεσία εφαρμογής ευρωπαϊκών προγραμμάτων, (χωρίς χρονολογία έκδοσης) *Διευκόλυνση της συμμετοχής της νεολαίας στη δημόσια συζήτηση της νομοθεσίας μεταξύ των Κοινοβουλίων, των πολιτών και των επιχειρήσεων*, Αθήνα

Athens Technology Centre S. A. (2010) *Momentum Final Report of the eParticipation 2007/01 Project MOMENTUM "Monitoring, Coordinating and Promoting the European Union eParticipation Projects and Initiatives."*

Caldow, J. , (2004) *E-democracy Putting Down Global Roots*, Institute for Electronic Government, IBM Corporation

Congress of Local and Regional Authorities of Europe, (2003) *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life*, Strasbourg

Curtain, R. , (2001) “Youth and Employment: A Public Policy Perspective”, *Development Bulletin*, No 55, August, σσ. 7-11

European Commission, (2001) *White Paper-A new impetus for European Youth*, COM (2001) 681 final, Brussels

European Commission, (2008) *Eurobarometer Standard 69- Values of Europeans*, Brussels

European Commission, (2009a) *European Eparticipation- summary report*, Brussels

European Commission, (2009b) *Citizens speak out- a louder call for European Eparticipation*, Luxembourg- Office for Official Publications of the European Communities

European Commission, (2010) *Eurobarometer Standard 71- Future of Europe*, Brussels

European Youth Forum, (χωρίς χρονολογία έκδοσης) *Report on Non-Governmental Youth Organisations (Youth NGOs- reaching out to more young people and in particular, disadvantaged young people*, Brussels

European Youth Forum , (2002) *Policy Paper on Youth Participation at the Global Level*, Brussels

Eurostat, (2009) *Youth in Europe-A statistical portrait*, Luxembourg: Publication office of European Union

Evrard Gisele, (2009) *New ways of political participation based on Information and Communication Technologies*, European Youth Centre, Strasbourg

Euyoupart, (2005) *Youth, Politics and the future of European Democracy*, Vienna

Forbig, J., (2005) *Revisiting youth political participation. Challenge for research and democratic practice in Europe*, Strasbourg: Ed. Council of Europe

Flash Eurobarometer 202, (2007) *Young Europeans- a survey among young people aged 15-30 in the European Union*, Luxembourg

Inglehart, R. , (2008) “Changing Values Among Western Publics from 1970 to 2006”, *West European Politics*, vol. 31, January-March, σσ.130-146

Macintosh, A. , (2004) *Characterizing E-participation in policy-making*, Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences, Big Island, Hawaii

Macintosh, A. , Coleman, S. , Lalljee, M. , (2005) *E-methods for public engagement – helping local communities to communicate with citizens*, Bristol : Bristol City Council for The Local eDemocracy National Project.

O' Higgins, N. ,(2003) "Trends in the Youth Labour Market in Developing and Transition Countries" Washington, DC: World Bank, Social Protection Discussion Paper Series 0321.

Mannarini, T. , Legittimo, M. , Taló. , C. (2008) "Determinants of social and political behaviour among youth. A preliminary study", *Psigologia Politica*, No 36, Mayo σσ. 95-117

Scherer, S. , Wimmer, M (2011) "Reference Framework for E-participation Projects", *Lecture notes on computer science*, Vol. 6847, σσ. 145-156

Stolle, D. , Micheletti, M. (2005) "What motivates Political Consumers?", For Online Forum: Politisierter Konsum – konsumierte Politik

Stolle, D., Hooghe, M. , Micheletti, M. (2005) "Politics in the Supermarket: Political Consumerism as a Form of Political Participation", *International Political Science Review*, Vol 26, No.3, σσ. 245–269

Stolle, D. , Micheletti, M. , Berlin, D. (2010) "Young People and Political Consumerism" published in Swedish as "Politik, konsumtion och delaktighet" in the report *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*-the Swedish National Board for Youth Affairs

Marien, S., Hooghe, M., Quintelier, E. (2010) "Inequalities in Non-Institutionalised Forms of Political Participation. A Multi-level Analysis of 25 countries", *Political Studies*, Vol. 58, No 3, σσ.187-213.

Walther, A. ,Gry, H.T. , Bechmann, J. ,Hayes, A. (2002) "Youth Transitions, Youth Policy and Participation. State of the Art Report", research project YOYO (youth policy and participation)

Youthnet Hellas, (2011) *Η ετήσια αναφορά 2010 του Youthnet Hellas- Τομέας της νεολαίας στην Ελλάδα*, Αθήνα

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[<http://www.hpsa.gr/>]

[http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/youth/c11200_el.htm]

[http://www.aegean.gr/aegean/greek/people/students/stathmos/arthra/symbstathmos_papanis4.htm]

[http://ctb.ku.edu/en/tablecontents/sub_section_main_1251.aspx]

[<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/00533cec74/Petitions.html>]

[<http://www.in2life.gr/everyday/modernlife/articles/210833/article.aspx>]

[<http://www.youthcentral.vic.gov.au/Do-it-Yourself+Democracy/Finding+the+people/Join+or+organise+a+protest/>]

[<http://www.elzoni.gr/html/ent/546/ent.19546.asp>]

[http://ec.europa.eu/information_society/activities/egovernment/policy/eparticipation/index_en.htm]

[<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090302STO50553+0+DOC+XML+V0//EL>]

[www.ep-momentum.eu]

[<http://ec.europa.eu/cip/>]

[\[http://mediaresearchhub.ssrc.org/civicweb-young-people-the-internet-and-civic-participation/resource_view\]](http://mediaresearchhub.ssrc.org/civicweb-young-people-the-internet-and-civic-participation/resource_view)

[\[http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=EP-08-01-011\]](http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=EP-08-01-011)

[\[http://api.ning.com/files/I0HLiD4uWVyceJowXUFwjXCd*qMrg3CWEktUeQDw-Qp14iEHFu1svBbLcohJB83FJ2FQkq*Q0EsLPxGvnRYgdOnZtHIMWShc/SocialNetworksandYouthParticipationMay15th2008D0.2.pdf\]](http://api.ning.com/files/I0HLiD4uWVyceJowXUFwjXCd*qMrg3CWEktUeQDw-Qp14iEHFu1svBbLcohJB83FJ2FQkq*Q0EsLPxGvnRYgdOnZtHIMWShc/SocialNetworksandYouthParticipationMay15th2008D0.2.pdf)

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου